

Universitäts- und Landesbibliothek Tirol

Bibliotheca Mvndi Vincentii Bvrgvndi, Ex Ordine Prædicatorvm Venerabilis Episcopi Bellovacensis, Specvlvm Qvadrplex, Natvrle, Doctrinale, Morale, Historiale

In quo totius naturæ Historia, omnium scientiarum Encyclopædia, moralis
Philosophiæ Thesavrvs ...

Vinzenz <von Beauvais>

1624

Liber Secvndvs

SPECVLI MAIORIS
VINCENTII PRÆSVLIS
BELVACENSIS,
Tomus Primus.

LIBER SECVNDVS.

De mundo sensibili & eius schemate.

CAPVT I.

SIDORVS, in libro etibi. 13. Mundus Latine à philosophis dictus est: eo quod in sempiterno motu sit. Apud Græcos autem appellatur κόσμος, i. ornamentum propter diuersitatem elementorum & pulchritudinem syderum: nihil enim mundo pulchrius oculis carnis as-

picimus. Quatuor autem mundi climata, id est, plagæ sunt: oriens, occidens, septentrio, merides. Cardines mundi duo sunt scilicet septentrio, & merides: in ipsis enim voluitur cælum. Et dicitur septentrio à septem stellis axis: quæ in ipso reuolue rotantur. Merides autem quasi mera dies: quia ibi sol medium diem facit: vel quia tunc purius micat ether. Merum enim purum dicitur. Ianuæ cæli duæ sunt: oriens & occasus. Nam vna porta sol procedit: alia se recipit. *Plinius in historia naturali li. 2.* Mundi formam in speciem orbis absoluti globatam esse nomen in primis, & cõsensus in eo mortalium orbem appellantium: sed & argumenta rerum docent. *Guilielmus de conchis philosophus.* Mundum istum philosophi confirmant ad similitudinem oui esse constitutum: sicut enim in medio oui est medullium: ex cuius omni parte est albumen: circa quod tela: circa quam testa: extra quam de ouo nihil est: sic in medio mundi est terra: & circa eam ex omni parte fluit aqua: circa quam aër: circa quem ignis: extra quem nihil est. Plato philosophorum doctissimus. Mundum in quinque regiones diuisit, scilicet in cælum: ethera: aëra: humectam regionem: terram. Cælum vocat ubi stellæ infixæ sunt. Ethera vero ab eo vsque ad lunarem circulum. Aëra superiorem aëris medietatem. Humectam regionem inferiorem partem eiusdem. Ne moneat quod dixi extra ignis sphaeram de mundo nihil esse: cum dicat scriptura cælum omnia tegere, & firmamentum in quo stellæ sunt fixæ: aquasque super cælos esse. Ali-

Quinque regiones mundi.

A quando namque aër dicitur cælum: ut cum dicitur: & aquæ quæ super cælos sunt, & volucres cæli. Aliquando ether qui & ignis. Aliquando extrema pars aëris. Eadem quoque firmamentum dicuntur: quia duo inferiora firmant elementa: qui ergo cælum omnia tegere stellæque firmamento infixas esse dicit: extremam ætheris partem cælum, & firmamentum vocat: Qui vero dixit aquas super cælum firmamentum esse: aëra cælum & firmamentum vocauit: vel quod verius, esse inferiorem partem aëris: super quam sunt aquæ vaporatiter in nubibus suspensæ.

De Atomis.

CAPVT II.

B *Sidorus.* Atomos philosophi vocant quasdam in mundo corporum partes minutissimas: ut nec visui pateant, nec totum, id est, diuisionem recipiant. Hi per inane totius mundi irrequietis motibus volitare, & huc atque illuc ferri dicuntur: sicut tenuissimi pulueres, infusi per fenestras radijs solis videntur. Ex his etiam vniuersa gigni atque constare, quidam philosophi gentium putauerunt. Sunt autem atomi, aut in corpore: aut in lapide minutissimus puluis: aut in tempore ut momentum: aut in numero ut vnum. *Petrus comestor.* Epicurus quidem ait duo fuisse ab æterno: videlicet inane & atomos: & in principio naturam quosdam atomos solidasse in terram: alios in aquam; alios in aërem: alios in ignem. At vero Moyses solum Deum prophetauit æternum, & mundum in principio, id est, in filio sine materia præiacenti cæterorum corporum. *Guilielmus, de Conchis:* Itaque mundum quidam Epicuri ex Atomis constare vere dixerunt: sed Atomos illos, sine principio fuisse ac diuisas per magnum inane volitasse: demum in quatuor magna corpora coactas fuisse, mentiri sunt. Non enim sine principio in loco aliquid præter Deum esse potest: dicitur igitur has particulas, Deum simul creasse non diuisas, sed in vnius constitutione: qui enim dixit & facta sunt: partes, & totum simul potuit creare.

De quattuor simplicibus corporibus.

CAPVT III.

Aristoteles, in lib. 3. de celo, & mundo. Omne corpus, aut est elementum: aut est ex elemento generatum. Elementum est autem ad quod cetera corpora resoluuntur: & est in eis potentia, vel actu: sed ipsum non resoluuntur, nec permutatur, nec cadit sub corruptione, & hoc est corpus simplex non compositum. Idem in metha. li. 1. Diffinitio elementi est scilicet quod elementum est illud de corporibus cuius ordo vltimus est. *Auicenna de medici. li. 1.* Elementa sunt corpora prima, omnium corporum principia, quæ in corpora diuersarum formarum diuidi minime possunt: ex quorū commixtione diuersæ species generantur. Horū duo sūt graua scilicet aqua, terra: duo vero leuia, ignis, aer. Et in alijs corporibus, duo quidem graua plus iuuant ad membrorum generationē & eorum quietem: duo vero leuia plus ad generationem spirituum & motionem eorum: & ad mouendum membra: sed motio nō fit nisi ab anima. *Seneca de naturalibus questionibus lib. 6.* Epicuri quattuor elemēta fecerunt: & ex singulis bina maria & fæminea. Aerem enim illum mare iudicat qui ventus est: fæminam vero qui nubilosus, & iners: mare vocant aquam virilem: mulierem omnem a liam. Ignem masculum vocant: quo flamma ardet: & fæminam qua lucet innoxius tactu. Terram fortio rem mare vocant: saxa cautelsque fæminæ nomine assignant.

Guilhelmus de Conchis. Elementum est quod in constitutione corporis inuenitur primum: quia constituit, non constituitur. In resolutione postremum: quia non diuiditur: dicit tamen Boetius, quod magnitudo decrescit in infinitum: ratio quoque exigit vt quemadmodum omne corpus in duo maxima potest diuidi: sic in infinita minima posse resolui: vniuersum vero dicitur infinitum, numero, scilicet mēsurā, specie. Numero quædam infinita dicuntur: non quia sint innumera: sed quia eorum numerus vix aut nūquam homini potest esse certus: hoc modo hic infinitum accipimus: & sic accipit Boetius. Sūt igitur in vno corpore minima: quæ simul coniuncta vnum magnum efficiūt, vel constituunt: & à nobis dicuntur elementa. Huic sententiæ concordat Constantinus dicens: quod elementum est simpla & minima corporis particula: harum particularum quædam sunt calidæ & siccæ: & hæc propriè ignis dicuntur: quædam frigidæ & siccæ terra nominantur: quædam frigidæ humidæ, quæ propriè aqua vocantur: quædam calidæ & humidæ quæ aer appellantur. Quidam autem hoc nomen corpus imposuit ei quod constituitur ex quattuor elementis, quod oculis occurrebat illud nominauit. *Vnde Boetius ait:* quod rebus præiacentibus, vel existentibus, & in naturæ constitutione manentibus: humanus animus vocabula imposuit: constitutionē naturæ vocans constitutionem ex quattuor elementis. Deinde, & primæ rerū principia considerantes Philosophi nomina translulerunt ad principia prima: rerum principia vocantes corpora: sed ad differentiā compositorū simplicia. Cū ergo Boetius, sine tribus dimensionibus, id est, longo, & lato, & spisso non posse corpus inueniri asserit: iuxta primam nominis impositionem hoc dicit. Sunt enim iuxta Physicam translationem prædictæ particule corpora. Non tamen illas tres habent dimensiones.

De Primaria elementorum confusione.

CAPVT IV.

Idem eas itaque creator in vno magno corpore creauit, non localiter distinctas: sed per ipsum totum cōmixtas. Ita quod ex his particulis nil extra hoc corpus fuerat: omnem locum obtinuit: quem omnia corpora modo obtinēt, hoc autem à philosophis propter particularum cōmixtionem nominatū est chaos,

A quod interpretatur confusio. Calida namque frigidis in eo, sine proportione & medio coniancta repugnabant similiter humida siccis. *Vnde ait Ouidius. Rudes indigestaque moles.* Et inde subiunxit: *Frigida pugnabant calidis: bumentia siccis.* Et illud quidem mixtum cum impleret omnem locum, vtique non mouebatur de loco ad locum. Circulariter tamen moueri poterat, quod ex omni mobilium genere mixtum erat. Ex hoc tamē magno corpore statim quattuor in diuersis locis creauit corpora: quæ hodie à quibusdam dicuntur elementa. Denique particulas quidem calidas, & siccas, quæ alijs mixtæ erant ad locum superiorem Deus cō-

B tulit, & ex eis, adiunctis tamen quibusdam ex tribus reliquis particulatum generibus vnū constituit: quod à partibus dominatibus ignis vocatur: particulas vero frigidæ, & siccas ad locum inferiorē deduxit: atque ex eis alijs quibusdam adiunctis vnū corpusulentum, & obtusum, quod à partibus dominatibus terra vocatur adiunxit: Ex particulis calidis, & humidis adiunctis alijs aerem. Ex frigidis, & humidis aquam.

Isido. vbi supra. Vñ Græci materiam, primam vocant: nullo modo formatam: sed omnium corporalium formarum capacem: ex qua visibilia hæc elementa formata sunt: quæ sibi quadam concordia, & communionē conueniunt. Nam sic inter se naturalitate iuncta dicuntur, vt ignis quidem in aere desinat: aer in aqua densetur: aqua in terra crassescat: tursusque terra diluatur in aquam: aqua rarefcat in aerem: aer extenuetur in ignem.

C *Cur Deus illam confusionem creauit, quam non diu permansuram cognouit.*

CAPVT V.

Guilielmus de Conchis. Sed fortasse dicet aliquis: creator, qui omnia solo dicto creauit, & antequam fiant cognoscit. Cur ex quattuor elementis illud cōposuit quod non diu permansurum cognouit? Opera inquam creatoris videmus: sed causas ignoramus: quod tamē nobis inde videtur, dicemus. Omne opus vel est creatoris, vel naturæ, vel artificis. Opus creatoris est elemētorum, & animarum ex nihilo creatio, mortuorum resuscitatio: partus virginis, & similia. Natura vero est, quæ dā vis rebus insita, similia de similibus procreans. Opus igitur naturæ, quod homines ex hominibus nascantur, asini de asinis, & sic de alijs: Opus autem artificis est, quod ab homine contra naturales indigentias componitur: vt vestis contra frigus: contra aeris intemperie domus. Sed cum natura aliquod operatur, primo quoddam commixtum operatur, deinde paulatim format, & diuidit: prius nāque operatur mixtum: deinde quod in eo est facultentum, & graue ad infimum locum trahit: quod vero leue est, ad supremum, quod mediocre ad medium locum. Similiter in lacte mixtum creat tres substantias: quas post homo adiuuante natura artificio separat. Quia igitur natura, & artifex non poterat ad operationem creatoris ascendere: voluit creator ad illorum operationem condescendere. Si enim hoc non esset: debilitas naturæ putaretur quotiens ab ea aliqua mixta crearentur: Vel vt alij dicunt, mixtum creauit, vt significaret quanta confusio rerum esse posset: nisi sua dilectio res ordinaret: hinc omne corporeum importuno motu dixit Plato fluitans, naturalē motum elementorum considerans: quo duo à centro duo ad centrum mouentur, & hæc inquit ex inordinata iactatione, Deus in ordinē redegit. s. non ex inordinata quæ fuit: sed quæ esset, nisi res sic ordinauisset.

Qualiter elementorum commixtio stare possit.

CAPVT VI.

Isidorus vbi supra. Quapropter omnia elemēta omnibus insunt: sed vnumquodque eorū ex eo, quod amplius habet accipit vocabulū. *Guilhelmus de Conchis*

Elementa
mascula fæ-
mineaque.

Digestio re-
tum in vno

Cur factum
Chaos.

Deus opera-
tū est ad
modū natu-
ræ qua facit
primo chaos.

Chaos.

Sei quomodo inquit in igne potest particula frigida. A
In aere vero vel in aqua sicca. Ignem utique certum
est esse conspicuam naturam, seque, & alia consumere.
Item certum est ignis partem in hyemis maxime in-
spissam, & in aeternam mutari. Quod igitur vel à se vel
ab alio, in vno tempore de igne consumitur, oportet
quod in aliis restaretur in aeternitate, partem igitur aquae
quam prius in aera mutavit, post modum in se attra-
hit: hinc est, quod dixerunt philosophi, ignem humo-
rem nutrire. Illud vero, quod attrahit nisi retineat, &
digerat non transformat. In hoc autem omnes philo-
sophi consentiunt: quod frigiditas, & siccitas operan-
tur vim retentivam. Calor, & humiditas digestivam.
Calor enim siccus rem consumit, & cremat. Frigus sic-
cum congelat, frigus humidum dissipat. Solus igitur
calor humidum digerit. Est igitur digerere aliquid in
aliud per ebullitionem transmutare. In eodem etiam
igne est vis expulsiva: qua expellit superflua, quae ex
frigido, & humido consistit. Est etiam vis attractiva,
quae ex calido, & sicco provenit. Sunt igitur in igne
quatuor particularum genera, dominantibus tamen
calidis, & siccis. Eodem argumento potest probari
de reliquis. Cum ergo aqua & aer retineant: in eis vis
est retentiva, quae sine frigido, & sicco esse non potest.
Praeterea cum duo inferiora naturaliter frigida sunt:
accidentaliter tamen quandoque calefiunt calore,
qui à superioribus descendit, vel in subiecto, vel sine
subiecto: sed cum sine subiecto esse non possit, in sub-
iecto descendit. Quod scilicet subiectum cum des-
cendit mobile est ad centrum. Est ergo frigidum. So-
la namque frigida naturali gravitate tendunt ad imum.
Est ergo in igne aliquid naturaliter frigidum: sed ac-
cidentaliter calidum, quod tamen naturali motu des-
cendit, & tangendo aquam vel terram illas calefacit.

*Quod ignis & terra secundum Platonem sunt duo
mundi fundamenta.*

CAPVT VII.

Idem. Ut autem ait Plato, divini decoris ratio postu-
labat fieri talem mundum, qui & visum pateretur,
& tactum: ut homo his duobus sensibus, & in creatio-
ne, & in gubernatione sui creatoris, potentiam, sa-
pientiam, bonitatem perpendens, potentiam timeret,
sapientiam veneraretur, bonitatem imitaretur. *Deinde*
prosequitur dicens: constabat autem nil posse videri si-
ne ignis beneficio: neque tangi sine solido: nec so-
lidum esse sine terra. Ideo fecit Deus duo fundamen-
ta, ignem scilicet, & terram. Verumtamen nec visus
etiam sine terra potest esse: nec tactus sine igne. Ma-
ximus namque splendor visum dissipat: maxima ob-
scuritas extinguit: splendor temperatus conservat.
Cum igitur in igne sit maximus splendor, ne visum
dissipet, ut aliquo obscuro adiuncto temperetur oportet.
Quoniam ergo sola terra obscura est ex praedictis
quatuor corporibus: necesse est splendorem temperari,
ut possit esse visus: hinc quoque natura in oculorum
medio nigrum quoddam ad temperandum
splendorem illorum creat: melancholiam insuper quae
nigra est, & obscura eadem causa ad oculos mittit,
& ob hoc etiam per hos oculos melancholia purgatur.
In visu igitur aliquid terra operatur. Ceterum ut
ait Hippocrates nihil potest sensu percipi nisi prius in-
strumentum vertatur in naturam sensorei. Instru-
mentum dicit quaedam aeream substantiam quam
anima à cerebro per nervos ad exteriora mittit: cum
ergo hanc ad visam manus quae (ut melius sentiat)
est nervosa, transmittit: si tangit rem calidam calefit:
cum quo calore ad cerebrum ubi est sedes animae, non
quod ibi solum sit, sed quod ibi discernit, reuertitur:
sicque in illo instrumento calorem suum percipit. Si-
militer etiam sit cum aliquid frigidum tangit. Sed cum
ignis qui semper in motu est, principium motus sit:
causa est quare hoc instrumentum ad exteriora dis-
currit ac redit: & igitur ignis in tactu aliquid operatur.

*Digerere
quid.*

*Ignis vis ex-
pulsiva.*

*Dua vases
mundi.*

*Instrumen-
tum sensus.*

Quod inter haec oportuit duo esse media.

CAPVT VIII.

Verum haec duo ignis terraque, duo mundi fun-
damenta à Platone dicta, non potuerunt esse si-
ne medio: alioquin vel locus vacuus inter utrumque
remaneret: vel ignis ad terram descenderet, aut terra
ad ignem ascenderet. Sed utique locus sine locato ef-
se non potest. Et si terra ad caelum ascenderet, cum
naturaliter ad centrum moueatur, ad inum tenderet.
Sic ignis ad terram naturali motu quo à centro
mouetur ascendere laboret: sicque praecleara mundi
machina solueretur. Si enim ista corpora sine medio
se se tangerent, ignis subtilitate sua terrae poros in-
traret: motuque suo, ac acumine partem à parte di-
videret: & quicquid in eius superficie esset desiccando
illam cineraret: denique quod deterius esset, ho-
mo propter quem omnia creata sunt, in terra vivere
non posset, nec alia bruta, nec herbae, nec arbores, quae
homini deseruiunt, existerent: porro nec vnum solum
creavit Deus medium inter illa: sed duo scilicet ignem
& aerem. Nam si solus aer in medio esset: cum plus
habeat se ad naturam ignis, quam terrae: citius in il-
lum transiret: paulatimque mutatus & ignitus terram
combureret: praedictaque incommoda sequerentur.
Similiter etiam si aqua sola in medio poneretur: cum
plus se habeat ad terram quam ad ignem, citius in
eam verteretur. Et sic igni terra iungeretur. Sed for-
tassis aliquis dicet. Non potuit Deus, in medio isto-
rum aliquod creare corpus, quod equaliter ad duo ex-
trema se haberet. In potentia quidem diuina nullum
pono terminum: sed tamen dico, quod si hoc fecisset:
aer non esset, sine cuius spiritu homo vivere non pos-
set: nec aqua, cuius usus in multis est homini ne-
cessarius.

Adhuc de eodem.

CAPVT IX.

Ceterum etiam, si sine homine mundum Deus
esse vellet, nec sic manente rerum natura vnum
medium inter haec extrema sufficere posset. Cum enim
terra & ignis in tribus qualitatibus contraria sint. Est
enim terra corpulenta: obtusa, immobilis. Ignis vero
subtilis, acutus, mobilis: id medium vel vnum solum
qualitatem de tribus praedictis, ab utroque acciperet:
vel duas ab utroque, vel ab altero vnam, ab altero duas.
Si enim nullam haberet, conueniens illorum medium
non esset. Omne enim medium de qualitatibus extre-
morum participare debet. Si ab utroque vnam solum
acciperet: quid inde sequeretur. Accipiat à terra solum
esse corpulentum, cum hoc non poterit habere ab igne
subtilitatem, sunt enim duo contraria. Habeat igitur
ab igne solum esse acutum, erit igitur corpulentum &
acutum: sed neque mobilis, neque immobilis: quod
ratio non patitur. similiter & in alijs potest prudens
intelligere lector. cum enim immediata sint circa cor-
pora corpulentum & subtile, obtusum & acutum, mo-
bile & immobile, si illud medium vnum ab utroque
acciperet, remaneret duo immediate contraria: quo-
rum utroque careret. Item si vnam tantum de illis sex
qualitatibus ab utroque acciperet, duas tantum habe-
ret. cum vnumquodque extremorum habeat tres: &
tunc debilius illis conueniens non esset medium, ne-
que se, neque illa seruet. Si autem ab utroque duas
haberet: tunc quatuor haberet: quod utique non pos-
set, quin duas contrarias haberet. Si vero ab altero
vnam, ab altero duas acciperet: plus se haberet ad il-
lud à quo plures acceperat, sicque citius in illud trans-
mutaretur, mundique machina solueretur. Itaque duo
in medio sunt creata: quorum utrumque à proximo
recipit duas de praedictis qualitatibus à remoto vnum.
Est enim aqua corpulenta obtusa mobilis. Aer vero
subtilis obtusus, & mobilis.

*Cur elemen-
ta media
sint?*

*Quaestio.
Responsio.*

*Haec ratio
continet con-
gruentiam
solummodo.*

De Suzugia idest de coniugatione quatuor elementorum.

CAP. X.

IN hac ergo solida Suzugia corpora prædicta concordant: quæ enim vicina sunt, duas qualitates habent communes. In tertia differunt. Similiter in plana Suzugia concordant: est enim terra frigida, & sicca, aqua frigida, & humida: aer calidus, & humidus, ignis calidus, & siccus. In pondere etiam conveniunt quia quanto terra aqua ponderosior est, tantum aqua aere: aer igni, & ecôtra. Est autê Suzugia quantum ad vocem coniugatio, sed quantum ad significationem Suzugia est eorum quæ in qualitatibus differunt per medium coniunctio sicut terra, & ignis coniunguntur duobus medijs, Terra vel aer, Et aqua vel ignis, vno extremorum per duo media est solida: quia illorû contrarietas in tribus existit qualitatibus, quemadmodum soliditas in tribus dimensionibus, vel quantum ad similitudinem solidorum numerorum sunt coniuncta. Suzugia vero terræ vel aeris, vel aquæ & ignis est plana: quia contrarietas istorum in duabus est qualitatibus, quemadmodum planities in duabus dimensionibus, vel quantum ad planorum numerorum similitudinem sunt coniuncta. *Ex imagine mundi.* Hæc itaque singula proprijs qualitatibus: quasi quibusdam brachijs se invicem tenent: & discordiæ suæ naturam concordia federe vicissim commiscet. Nam terra frigida & arida frigida aquæ connectitur. Aqua frigida & humida aeri humido astringitur. Aer humidus, & calidus calido igni associatur. Ignis calidus, & aridus arida terræ copulatur. Ex his terra utpote gravissima imum. Ignis utpote calidissimus supremum locum obtinet. Alia duo medium quod soliditatis vinculum quoddam: Quorum aqua gravior: proximum terræ. Aer lenior, igni proximum locum possidet.

De ordine vel pondere ipsorum.

CAP. XI.

AVg. super Gen. ad litteram lib. 2. Elementa erga quatuor, non tantum locis: sed & qualitatibus distingui probantur: ut pro qualitatibus proprijs, etiã loca propria sortirentur. Aqua scilicet super terram, quæ etiam si sub terra stat aut labitur, sicut in antris, & cavernis, non tamen ea parte terræ quam supra, sed ea quam infra se habet, continetur. Nam si ex parte superiore pars aliqua terra delapsa fuerit, non manet super aquam: sed ea prærupta demergitur: & ad terram vergit: ibique tanquam in loco proprio conquiescit. Illud itaque psalmi. *Qui fundavit terram super aquas*, si quis ad litteram cogit intelligi, non incongruenter vel sublimia terrarum siue continentium, siue insularum significat, quæ sunt aquis superiora, vel ipsa tegmina speluncarum quæ super aquas pendula soliditate sunt firmata. Aerem vero superiorem esse aqua: hinc patet quia nullum vas ab ore impressum aquis potest impleri: videtur enim vas esse vacuum: sed aere plenum esse probatur cum ore imo in aquam deprimitur. Nam quia superius non inuenit locum exeundi, Nec inferius irruptis aquis subter eas eum ire natura permittit: plenitudine sua repellit eas: nec in vas intrare sinit. Cum autem vas, ita collocatur, ut non habeat os deorsum sed in latera inclinatum: tunc intrat inferius aere exeunte superius, hinc etiam probatur nihil esse vacuum. Itemque si vas erecti pateat os in cælum cum infundis aquam, aer ex alijs partibus à quibus nõ infundis sursum euadit: & aquæ deorsum locus fit. Quod si in ore vas deprimitur, ut vel ex latere vel desuper aquæ repente defluant: & vndique os vas obtegatur, aer sursum nitens eas dirumpit ut eis ad ima locum faciat. Et ipsa diruptio singultus vasorum est, dum partibus fugit, quia totus propter oris

A illius angustias exire tam cito non potest, porro si sub aquas aer cogatur ire ex vase: ut illo cedente, vas ab ore in ima picello replere velles, facilius vndis vndique operitur quam per os eius ab inferiori gutta exigua locum intrandi reperiat. Iam vero ignem ad superna emicantem, etiam ipsius aeris naturam velle transcedere ex hoc patet, quia si quis faculam accensam capite deorsum teneat, nihilominus flammæ crinis ad superiora ascendit: sed constipatione aeris circumfusi superata extinguitur, & in eius qualitatem commutatur.

Experientia de igne.

De Mobilitate elementorum.

CAP. XII.

GVilelmus, de Conchis. Hæc autem quatuor corpora discernendum est, utrum sint mobilia, an immobilia? Motuum enim alius est secundum substantiam generando & corrupendo: alius secundum quantitatem per augmentum & diminutionem, alius secundum qualitatem, mutatione de vna in contrariam: alius secundum locum: cum ergo ista & secundum substantiam saltem in partibus suis mouentur & crescant ac minuantur, & qualitatibus alterentur: cur illa esse mobilia dubitentur? Denique ad generationem & corruptionem partium in quadam parte anni duo superiora quæ naturaliter subtilia sunt, accidentaliter spissantur: & in duo inferiora pars eorum transmutatur. In alia vero parte duo inferiora quæ naturaliter corpulenta sunt accidentaliter subtiliantur: vnde in duo superiora transmutantur. Cæterum quia infimus mundi locus elemento solidiore id est terra est occupatus: & ascendere contra naturam eius est: nulla specie translationis secundum locum moveri potest. Similiter cum solus ignis super aera sit vnde ascendere non potest: descendere vero contra naturam eius est, transferri non potest: duo ergo media in eodem loco mouentur. De motu vero aeris quo aura, vento turbinis, fulgure, fulmine, scintillationibusque mouetur, cum de sublimibus loquemur, differemus. De æstuationibus quoque maris, & accidentalibus aquarum commotionibus, cum de infimis erit sermo dicemus. Manet ergo mundi machina inconuulsa: quia non habent quo transferantur quæ dicuntur elementa. *Aristoteles in libro de celo & mundo.* Corporibus autem simplicibus est naturalis quies. Res enim aut quiescit violenter, aut quiete naturali necessario. Et vbi quiescit naturaliter, illuc intendit naturaliter. Natura enim est in vnoquoque principium sui motus: virtus autem est principium motus eius qui est à realia. Omnis itaque motus, aut est naturalis, aut accidentalis. Naturalis est à virtute cum auxilio naturæ ut lapidis deorsum. Accidentalibus autem à virtute non cum auxilio naturæ ut lapidis sursum. Verumtamen in his duobus motibus vitur aere sicut instrumento, vnicuique autem rerum est motus (naturalis vnus) accidentales vero plures.

Motus quos?

Cur machina mundi inconuulsa.

De mutua permutatione ipsorum.

CAP. XIII.

ISidorus, ubi supra. Denique quatuor elementa ut dictum est ita formata sunt, quod sibi quadam concordia & communionem conueniant. Nam sic inter se naturali ratione iuncta dicuntur, ut ignis quidê in aere desinat: aer in aqua densetur: aqua in terram crassescat: rursusque terra diluatur in aquam, aqua rarefcat in aerem, aer extenuetur in ignem. *Aristoteles in primo libro Meteororum.* Aqua quidem existit in aere scilicet per euaporationem. Et aer existit in aqua: quia sic disposuit vtrumque Deus gloriosus, & sublimis. Non autem ex omni aqua fit aer. Sed ex vapore remanente multo per caliditatem cum sua humiditate, quando eleuatur ex aqua & terra scilicet vapor aquosus. Similiter non fit aqua ex omni aere, sed ex aere multi

Suzugia quid.

Glossa psal. 5.

Experientia de vacuo.

vaporis, quādo congregatur & spissatur: sic ergo aer & aqua continuè alterantur ad inuicem. Dico autem quia super illud quod est super terram vincit aqua & aer sine igne: quod si ignis vinceret, combureret illud & siccaret. Ignis autem purus, & non turbidus est contingens orbem lunæ. *Seneca ubi supra.* Omnia ergo elementa in omnibus sunt & omnium alterni recursus sunt. Quicquid alteri perit, in alterum transit. Et natura partes suas velut in ponderibus constitutas examinat. Ne proportionem æquitate turbata mundus postpōneret. Nunquam sine igne est aer, detrahe illi calorem rigescet & stabit durabitur & transiet in humorem. Sed nihilominus quodque non sine humore est, & ideo facilius est, inuicem transiue quia illis in quæ transeundum est iam mixta sunt: habet ergo terra humorem & hunc exprimit: habet etiam aera, & hunc hyberni frigoris vmbra densat vt humorem faciat. *Hieronymus.* In terræ quoque visceribus ferrum & lapides decernuntur, in quibus ignis latitat: aerem in terra esse probatur, dū humecta terra temperiem solis acceptas vapores largissimos exalat.

Qualis fuit illa congeries prima.

CAPVT XIV.

G *Vilelmus de Conchis.* Terra vndique aquis coperta, aqua vero vsque ad magnam partem aeris eleuata, aer autem, & ignis spissiores, quam modo sunt, quæ spissitudo ex particulis terræ, & aquæ, quæ illis inerant proueniebat. *Petrus Lombardus.* Igitur secundum communem sanctorum traditionem, primò materia rudis atque informis quatuor elementorum commixtionem atque confusionem tenens creata est; Postea per intervalla sex dierum ex illa materia rerum corporalium genera sunt formata secundum species proprias, hanc autem materiam appellabat Moyses (terram,) quia indecora erat, & (abyssum) quia commixta, & confusa carens specie distincta, (aquam) quoque quia fluitabat, vel quia omnia terra nascentia ab humore concreantur, & nutriuntur, ita sub his nominibus rerum visibilibus significata est illa informis materia, & inuisa (quæ nulla specie cerni aut tractari poterat) propter infirmitatem paruulorum, qui minus idonei sunt inuisibilia comprehendere, erat autem moles illa tenebrosa lucis absentia, super quam ferebatur spiritus Dei, sicut rebus fabricandis superfertur voluntas artificis, vt perficiat quod incepit. *Hugo de sacramentis.* Videtur etiam moles illa quando creata est ibidem ad esse prodijisse, vbi nunc formata subsistit. Eratque terrenum hoc elementum in vno eodemque loco medio subsistens. Cætera vero tria in permutatione vna confusa circumquaque suspensa, eoque in altu portigebantur quousque nunc summus corporæ naturæ pertingit. Et sicut quibusdam videtur vltra firmamenti locum extensa in inferiori parte spissior atque crassior erat, in superiori vero rarior, & subtilior de qua rariore substantia putantur aquæ esse, quæ super firmamentum esse dicuntur. Talis fuit mundi facies in principio ante formationem eius ac dispositionem.

Assertio Augustini, quod omnia simul creata, & formata fuerunt.

CAPVT XV.

Quidam tamen sancti tradunt omnia simul in materia, & forma creata fuisse, quod August. sensisse videtur. *Author.* Ex libris Augustini omnia, quæ à principio Geneseos narrantur vsque ad locum illum (fons autem, & fluuius ascendebat.) ait August. facta fuisse non in tempore, vel per tempora, sed in radice temporum. Quam sententiam multis rationibus, & coniecturis litteræ probare nititur. Scriptum est enim. *Qui viuit in æternum creauit omnia simul.* Item in

A dignum videtur hoc de tam potente artifice sentire, quia omnia subito potest operari, quod quemadmodum figulus primo præparauerit massam suam informem, vt postea per intervalla sex dierum vasa sua, & creaturas singulas in proprias species formaret, & tandem, quasi ex labore, & operis difficultate fatigatus septimo die requieuerit, sicut videtur sonare litera Geneseos. Quod enim figulus, & quilibet artifex materialis operatur successiuè, hoc prouenit ex infirmitate: quia scilicet non potest subito operari. Præterea si lux quæ primo die facta fuisse legitur corporalis fuisse intelligatur: sicut dicit expositio communis videtur fuisse creata superflue: quia non seruiisset homini, propter quem creata sunt cuncta sensibilia. Nondum enim erat homo creatus: quando lux illa vicissitudinè diei, & noctis exhibebat, quod fecit tantu vsque ad quartu diè, in quo creata sunt luminaria: vnde magis videtur ibi intelligenda fuisse lux spiritualis in angelica creatura: alioquin si lux illa in circuito suo peragebat diem, & noctem: vt quid postea factus est sol in potestatem diei. Ad hoc sole cursum peragente tunc nobis fit mane quando apparere incipit in Oriente: Nobis ad uesperascit quando ad Occasum declinat: & tunc oritur in inferiori hemispherio. Semper ergo est dies semper & nox: licet in diuersis locis. Vnde quod modo dicimus esse diem, vel noctem, siue mane, vel vespere, intelligimus quo ad nos. Sed non fuit homo creatus vsque ad sextum diem. Et non erat cui vicissitudo illa diei, & noctis exhiberetur. Cæterum postquam de luce dictum est: vidit Deus lucem, quod esset bona. Additur. Et diuisit lucem à tenebris. Et videtur quod superflue: quia non potest esse lux nisi discreta à tenebris: cum tenebræ tantum sint ex absentia lucis.

Item ad idem per coniecturas litteræ.

CAPVT XVI.

P Præterea de quolibet genere creaturæ sigillatim dicitur, vidit Deus (quod esset bonum,) præterquam de homine. Cuius ratio assignatur: quia malus in proximo futurus erat per peccatum. Et de opera secundæ diei, cuius ratio ponitur. Quia binarius est infamis: eo quod primus ab unitate recedit quam diligit Deus. Similiter & de nocte non dicitur dixisse Deus, quod esset bona: sed singulariter de luce hoc dicitur. Et statim quasi lucem approbando, & noctem reprobando diuisisse dicitur lucem à tenebris. Quin etiam post illam diuisionem, & appellationem diei, & noctis nusquam per totam seriem septem dierum fit aliqua mentio de nocte; sed tantum de vespere, & de mane; quæ vtique diem non perficiunt, sed tantum initiunt, & terminant. Cur itaque hoc, nisi quia lux, & tenebræ referendæ sunt ad creaturas spirituales, id est ad Angelos, scilicet lux ad bonos, in quibus Deus gratiæ & sapientiæ suæ lucem approbavit, Tenebræ vero ad malos, in quibus fumum & caliginem superbiæ reprobavit. Adhuc cum certum sit tam ex veteri, quam ex nouo testamento, Luciferum & complices suos cotruisse à cælo, & sic à societate sanctorum angelorum diuisos fuisse. Scriptum est enim in Isaia. *Quomodo cecidisti de cælo Lucifer &c.* Et in Ezechiele. *Peccasti cherub, & cæci te &c.* Et apertius in Euangelio: *Videbam sathanam &c.* Et alibi. *In veritate non stetit.* Absurdum est valde, vt inter opera Dei primaria non exprimat scriptura de angelis; non solum eorum creationem, sed etiam bonorum confirmationem, & malorum ruinationem; quod vtique nusquam in tota serie sex dieru potest intelligi, nisi in diuisione lucis à tenebris. Item cum secundu dicatur respectu primi, Cur non dicitur dies primus, sed vnus, nisi ad commendationem unitatis angelorū, qui vna charitate coniuncti Deo concorditer seruiunt & inuicè solliciti sunt seruare unitatem spiritus in vinculo pacis. Itē cur in crea-

Rationes cur omnia sint simul creata.

Terra apud Moysa quid sit

Gen. 1.

Lux & tenebra quid sit

Isa. 14. Ez. 28. Luc. 10. Ioan. 8.

Ecclesiastici cap. 18.

tionem lucis duplicatur tantummodo verbum faciendi A
quia dicitur fiat lux, & facta est lux. In alijs autem tri-
plicatur, vt in firmamento, dicitur enim fiat firma-
mentum & fecit Deus firmamentum, & factum est
ita. Sed si cœlum, & terra, & virgulta & herba non
simul, sed per intervalla dierum vel temporum facta
sunt, sicut videtur sonare littera: cur postmodum hæc
omnia scriptura epilogans: sub vna die testatur facta
fuisse dicens. Itæ sunt generationes cœli, & terræ:
quando creatæ sunt in die quo fecit Deus, &c. nisi,
quia vnus factus est dies, & non plures in quo omnia
facta sunt. Cuius varia repetitione septem dies ibi nu-
merantur, & non successio dierum. Vnde & alia trans-
latio sic habet. Cum factus est dies fecit Deus cœ-
lum, &c. propter huiusmodi rationes, & coniecturas
literales, visum est August. quod simul omnia facta B
sunt in materia, & forma.

Expositio eiusdem litteræ secundum August.

CAPVT XVII.

Gen. 1.
Cœlum &
terra quid?

Cum ergo dicitur. *In principio creauit Deus cœlum,*
& terram, secundum Augu. nominibus cœli, &
terræ intelligitur materia spiritualis, & corporalis
creatura, quæ præcessit ipsas res formatas, non tem-
pore, sed origine, sicut sonus cantum. Sonus enim for-
matur in cantum. Nec apparet informitas materię
corporum: nisi in eorum mutatione, cum scilicet ex
vna forma in aliam transeunt. Huiusmodi enim tran-
situs de forma sit per quoddam informe, quod vocat-
ur materia informis priuata omni forma, & est capax C
omnium formarum, in quas mutantur res mutabiles:
Et ita non cognoscitur nisi per positionem sui con-
trarij id est formæ, sicut nec tenebræ nisi per lucem,
nec silentium, nisi per sonum. Similiter creatura spi-
ritualis habet vitam informem in se, scilicet non con-
uersa ad creatorem, dum enim ad eum conuertitur
formam capit ab eo qua illi assimilatur, & hæc vitæ
informitas non apparet in sanctis Angelis quæ per-
stiterunt in forma euerfionis. Sed in malis, qui formam
illam sapientiæ vel nunquam conuersione accepe-
runt, vel auersione amiserunt, & ad nihilum redacti
sunt, id est prope nihil. Vnde in Iob diabolus non di-
citur esse, quia ab esse defluxit non ad esse, & ideo mi-
nus est. Quoniam ergo duplex est creatura, scilicet
corporalis, & spiritualis, quarum neutra immediatè D
defluxit à creatore, sed per quandam informitatem
quæ prope nihil est, ex qua formata sunt singula per
conuersionem ad ipsum; Rectè in principio creatio-
nis ipsarum rerum vtriusque naturæ informitas, no-
mine cœli, & terræ insinuat, scilicet nomine cœli vi-
ta informis creaturæ spiritualis. Et nomine terræ ma-
teria informis creaturæ corporalis. Nam quia hæc
duo nec omnino nihil sunt, nec aliquid perfectum,
sed medium verum vtrumque congrue Moyses modum
creationis, quo ex nihilo facta sunt omnia explicare
volens, in ipso exordio materiam insinuat vtriusque
creaturæ informem, per quam res ipsæ creatæ, ex ni-
hilo in aliquid tanquam per medium transierunt, &
hoc nominibus cœli, & terræ, quia aliquibus vtitatis
vocalibus oportet ea exprimere, vt leniu tardioribus
vtrumque innotesceret: vtraque informitas apertius
insinuat, cum dicitur, terra autem erat inanis, & va-
cua, &c. Nomine enim terræ materia corporum in-
formis exprimitur, de qua in lib. Sapientiæ dicitur.
Creauit orbem terrarum ex materia inuisa, vnde hic
habet, alia translatio, terra erat inuisibilis, & incom-
posita. Nomine autem abyssi vita informis Angelo-
rum, qualis esset, si non ad creatorem conuersa fuisset
hæc ergo duplex informitas siue inchoatio creaturæ
stetisset in informitate sua, nisi pro conuersione sui
generis ad creatorem suum formam acciperet, & sic
perfecta creatura fieret.

De Senaria conuersione creaturæ.

CAPVT XVIII.

Hæc autem conuersione creaturæ cuiusque generis
explicatur per sex distinctiones. Cum de vno-
quoque genere dicitur, dixit Deus, fiat &c. Sic ergo
dicendo per singula creaturæ genera, intelligitur re-
uocari prædicta informitas ad verbi formam incom-
mutabilem, vt formetur in species varias, iuxta ratio-
nes vel ideas, quæ in ipso verbo erant æternaliter. Ideo
etiam in ipsa inchoatione creaturæ insinuanda, non di-
citur, dixit Deus, fiat cœlum, & terra, Quia formam
verbi incommutabiliter patri coherentem non imi-
tatur imperfectio siue informitas creaturæ, quæ no-
mine cœli, & terræ intelligitur, donec ad ipsum con-
uersa, formam ab eo pro modulo sui generis capiat.
Ideo etiam ibidem non fit commemoratio filij in quan-
tum verbum: sed in quantum principium: postea ve-
ro in conuersione, siue formatione creaturæ, fit eius-
dem commemoratio in quantum verbum, vt scilicet
per hoc quod est principium insinuetur exordium
creaturæ existentis ab illo adhuc imperfectè: per hoc
autem quod est verbum insinuetur perfectio creatu-
ræ ad ipsum reuocata, siue conuersa, vt formaretur in-
hærendo creatori, & pro genere suo imitando formam
semper patri coherentem. In ipso itaque exordio crea-
turæ insinuat Trinitas creatrix, scilicet in Dei no-
mine Pater: Filius in principij nomine, Spiritus san-
ctus, in hoc quod dicitur spiritus domini ferebatur su-
per aquas, id est, benignitati eius placebat, vt ex mate-
ria fluxibili, & informi ad modum aquarum perficeret,
quod inchoauerat. Similiter, & in conuersione crea-
turæ, quæ incipit ab illo loco: dixit Deus, fiat lux, &c.
eadem Trinitas insinuat scilicet pater in Dei nomi-
ne: filius in verbi nomine: Spiritus sanctus in hoc quod
dicitur: vidit Deus, quod esset bonum, id est, benigni-
tati eius placuit, vt maneret iam perfectum, quod pla-
cuerat, vt perficeretur inchoatum. Conuersionem ergo,
siue formationem creaturæ incipit Moyses à digniori
explicare: cum dicitur, dixit Deus fiat lux, & facta est
lux, id est, per verbum suum vitam informem spiritua-
lis creaturæ, quæ prius vocabatur tenebræ, vel abyf-
sus: ad principium suum reuocauit siue convertit: vt
ex ipso formam sapientiæ capiens fieret lux: de qua
illuminatione dicit Apostolus 2. ad Corin. Deus qui
dixit de tenebris lumen splendescere illuxit in cordibus
nostris. Et ad Eph. Eratis inquit aliquando tenebræ: nunc
autem lux in domino. In hac luce veritatis Lucifer il-
le non stetit sed auersus ab ea, quia noluit ei subijci,
continuo ad tenebras suas relapsus est. Ideoque tunc,
vt dictum est, facta est lux: subiungitur, & vidit Deus
lucem, quod esset bona. Non autem post diuisionem
lucis à tenebris dicitur, vidit Deus, quod esset bonum,
ne scilicet talibus tenebris simul cum illa luce testi-
monium beneplaciti sui perhibuisse Deus videretur:
sed magis eas reprobare: vbiunque enim per singula
opera dicitur in fine, vidit Deus, quod esset bonum: in-
telligitur approbatio rei perfectæ secundum artem,
quæ facta est sapientia Dei; per hoc quod dicitur di-
uisit lucem à tenebris: intelligitur discretio, & ordina-
tio meritorum: in Angelis bonis, & malis, & etiam se-
paratio localis eorum ab inuicem: quia bonis remanen-
tibus in cœlo Empyreo, quasi in aula regia, vbi nati
sunt: mali in hunc caliginosum aerem corruerunt, qui
est eis, quasi carcer vsque ad diem iudicij.

Trinitas in-
dicatur in
Genesi.

De cognitione Angelica matutina, & vespertina.

CAPVT XXIX.

Angelica vero creatura lucis æternæ particeps
dicitur lux. Quæ statim vt ad lucem increatam
conuersa est: facta est lux. In ipsa luce creante cõtem-
plata est rationes omnium rerum creandarum quæ
ideæ vocantur. Nihilominus etiam in eodem instanti
cognouit

cognouit ipsas res creatas in generibus proprijs. Sed prima cognitio quæ maior est, & clarior matutina dicitur. Secunda, quia minor, vespertina. Prima etiam rectè præcedit secundam. Quia Angeli non per creaturas cognoscunt Deum, sicut nos: sed potius e contra: vtramque autem cognitionem præcedit ipsa ratio cuiuslibet rei existens in verbo ab æterno. Iuxta illud: quod factum est in ipso vita erat: vbi conque autem de quolibet opere cuiuslibet diei dicitur: dixit Deus (fiat.) Intelligenda est scripturæ intentio recurrere ad verbi æternitatem, in quo scilicet erat ab æterno ratio rei faciendæ. Cum autem dicitur, & factum est ita. Intelligenda est cognitio ipsius rationis rei creatæ quæ est in verbo, facta in Angelo contemplante ipsum verbum. Cum autem additur, & (fecit Deus.) Intelligenda est factura ipsius creaturæ in genere suo. Nostra tamen translatio non habet vbi que hæc scilicet tria (fiat, & fecit, & factum est.) Sed vbi que intelligenda sunt. Ideo que etiam in conditione lucis non triplicatur verbum faciendi: sicut in alijs. Quia non primo cognouit Angelus illuminationem suam & postea illuminatus est. Sed in ipsa illuminatione cognouit: de alijs autem creaturis secus: quarum rationes prius in verbo cognouit: & postmodum ipsas creaturas in genere suo. Et ideo de illis dicitur, fiat scilicet quantum ad rationem in verbo, & factum est quantum ad cognitionem in Angelo, & Deus fecit quantum ad essentiam in genere suo proprio. Prius ergo in æterna ratione cognoscit Angelus vniuersam creaturam tanquam in sua vera luce, & ob hoc tanquam in mane. Deinde ipsam in proprio genere in quo naturaliter tenebescit, & deficit lux eius, quia in nihilum tendit cum ex nihilo fit, & ob hoc tanquam in vespere. Sed continuo fit mane: quia Angelus non remanet in eo quod creatum est, ei per dilectionem adherendo, imò statim refert illud ad laudem eius in quo illud faciendum esse cognoscit, & ibidem percipit cognitionem rationis alterius creaturæ faciendæ, in qua veritate stans dies est. Nam si Angelus aliqua creatura vel etiam seipso plus delectaretur quam illa luce cuius participatione beatus est, eo ipso tenebesceret, & de die nox fieret. Sed quia scientiæ, & ipsius creaturæ electione, & delectatione præponit, quod eam scit in ipsa veritate per quam facta sunt omnia, Ideo per omnes sex dies non nominatur nox: sed post vespere statim subiungitur mane, & fit dies vnus, deinde secundus, deinde tertius vsque ad sextum, propter senariam operum distinctionem: dies autem vnus, & non primus dicitur ad commendationem vnitatis Angelorum, vt supra dictum est, qui concordissimè lucem veritatis contemplantur, & ei obediunt, quibus mirabili felicitate semper est dies, imò meridies, quia semper clare vident Deum, & ardent amore diuino. Semper mane, quia vident rationem cuiusque rei faciendæ in Speculo. Semper vespere, quia vident quamlibet creaturam in genere proprio. Vnde Dauid in psalmo, quasi volens breuiter exprimere, quid ab Angelis, & animabus factis absque temporum vicibus ageretur in ipsa patria, vespere, inquit, & mane, & meridie narrabo.

Mane.
Vespere.

Psal. 54.

De Ratione Senarij dierum in operationibus Dei.

CAPVT XX.

I Deo per senarium numerum creatio rerum explicatur, vt ostendatur, quod Dei perfecta sunt opera. Nam Senarius est primus numerus perfectus tali perfectione, quod partibus suis aliquoties simul sumptis completur, quæ ratio inuenitur in numeris: hæc autem partes sunt vnum, duo, tria, quæ etiam gradatim in trigonum surgunt. In requie vero diei septime intelligitur Deus requieuisse in conspectu Angelorum non nisi in seipso scilicet vt Angelica creatura quæ cognoscendis eius operibus, & in ipso, & etiam in illis tanquam dies cum vespere præsentata est, nihil

melius esse cognosceret quam illum, qui ab omnibus operibus suis in seipso requiesceret: quia nullo eorum indiget, vt sit beator. Et hæc septima cognitio, quia non habuit vespere: cum non sit de creatura, sed de creatore, à Deo benedici meruit, & sanctificari. Sicut ergo Ioannes in Apoc. aperte vidit ea: quæ nobis sub figuris tradidit, & dominus in Euāgelio, ea quæ aperte intelligebat populo sub Parabolis proponebat: quia populus rudis aliter capere nō poterat, Sic & Moyses Spiritu sancto revelante, sciuit quidem omnia simul creata fuisse in esse completo: tamen quia rudi populo Iudaico loquebatur, qui nō potuit intelligere, vel capere qualiter Deus subito operatur. Ideo sub distinctione sex dierum opera explicauit: loquens de eo quasi de homine qui per moras, & successiones operatur, & post laborem operis requiescit, vt homines scilicet carnales ac rudes aliquanto possent mundi creationem mente capere, & sic in eis salubriter ædificaretur fides: qua crederet Deum omnia fecisse: sic enim scriptura more suo in superficie literæ paruulis condescendit: vt cum dicit Deum zelotem, iratum, pœnitentem, & huiusmodi. Sed qualiter poterit hæc Aug. sententia stare: cum ipsemet dicat super Gen. quod cæteræ creaturæ infra lucem, id est, Angelum non fuerunt creatæ sine Angeli cognitione. Ex hoc enim videtur, quod Angelus ante cætera creatus sit, & ita quod nō omnia simul creata sunt. Sed in his verbis innuit Aug. quod res naturaliter prius sunt in mente artificis per dispositionem, quam in esse actuali: Et hūc ordinem cognouit Angelus in ipsis reb. iam creatis: vnde non oportuit quod ante cætera creatus esset: vel forsitan, quod ait Aug. omnia creata fuisse simul in esse cōpleto de corporalibus creaturis intelligendum est, & non de Angelo, qui fortassis ante cætera factus est: secundum illud Ecclesiastici (prior omnium creata est sapientia) id est, natura angelica participatione sapientiæ beata.

Septima cognitio.

Cur sex dies?

Obiectio.

Responsio.

De die Spirituali, id est Angelo super Gen.

CAPVT XXI.

Avg. Dies ille Spirituales presentatus est omnibus operibus Dei hoc ordine presentatæ quo ordine scientiæ, quæ & in verbo Dei faciendæ præcognosceret, & in creatura facta cognosceret. Non per intervallo- rum temporalium moras: sed prius, & posterius habes in connexionione causarum præcedentiū, & sequentiū. Non enim cognitio fieri potest nisi cognoscenda præcedant, quæ iterum priora sunt in verbo per quod facta sunt omnia, quam in ipsis quæ facta sunt in omnibus. Hunc ordinem cognoscens Angelus habuit prius, & posterius in connexionione causarum: in efficacia vero creatoris omnia simul. Nam sapientia Dei, quæ attingit à fine vsque ad finem, &c. Non vtique gradibus pertingit atque gressibus, peruenit, sed ineffabili virtute. Quapropter quam facilis ei efficacissimus motus est: tam facile Deus omnia condidit, vt hoc quod nunc videmus temporalibus interuallis ea moueri ad peragenda, quæ suo cuique generi comperunt: ex illis inistis rationibus veniat quas tanquam seminaliter sparsit.

Deus in ictu condendi, quando dixit, & facta sunt. Nō itaque tarde institutum est, vt essent tarda, quæ tarda sunt, sed hos numeros tēpora peragunt, quos cū crearentur non tēporaliter acceperunt. Illi autem septem dies quos lux corporis celestis circumeundo explicat, & replicat, secundum quandam significationis vmbri nos admonent: illos dies quætere in quibus lux creata spiritualis, cognoscendis omnibus operibus Dei: in ipso etiam & in illis tanquam dies cum vespere præsentata est per Senarij numeri perfectionem.

Idem ibidem. Nemo ergo putet, quod de luce & die scilicet spirituali diximus: non propriè sed allegoricè continere: licet enim alia sit lux spiritualis in Angelis, alia lux corporalis in Sole, non tamen hic dicitur propriè lux, & ibi figuratè: vbi enim est certior lux, ibi verior dies. Cur ergo non verior vespere, & verius mane?

Alia

Alia expositio eiusdem secundum eundem.

C A P. XXII.

Idem in eodem. Potest etiam intelligi, quod his diebus septem, qui illorum primorum numero, & vocabulis censentur, per volumina temporum quotidie transeuntibus, illi in rerum conditione manent, ut diei nomen intelligamus in specie rei, quae creata fuit. Noctemque in eius priuatione, scilicet, cum amittitur species: aliqua mutatione à forma ad informitatem declinante, quae mutatio omni creaturae sine passibilitate inest, sicut in caelestibus & superioribus, siue ad implendam in infimis rebus pulchritudinem temporalem, quae per ordinatas vices, quorumque mutabilium cessionibus successibusque peragitur, sicut patet in rebus terrenis atque mortalibus. Vespera vero in omnibus, quasi quidam sit terminus conditionis perfectae. Mane vero incipientis exordium: omnis enim creatura certis suis initijs, & terminis continetur, perfectus autem operibus diei septimè dies quietis habet mane, & non vespere, perfecta quippe creatura quoddam habet initium suae conuersionis ad quietem sui Creatoris, quia rei cuiusque perfectio, non tam in vniuerso cuius pars est, quam in eo à quo est, in quo ipsum vniuersum est, pro sui generis modulo stabilitur, ut quiescat, id est ut momenti sui ordinem teneat, dum enim ipse manet in se, quicquid ex illo est retorquet ad se; ut omnis creatura, & in se habeat naturae suae terminum, quo non sit, quod ipse est, & in ipso quietis locum in quo seruet, quod ipsa est. Initium ergo quietis huius creaturae in Deo, illo mane signatum arbitror, quod factum est post vespere sextae diei, quia non posset in eo nisi perfecta requiescere. Sex ergo diebus consummata: cepit in eo à quo facta est requiescere, ut requiescere posset inuenit: tanto stabilius, & firmitus quanto non ipse huius, sed ipsa illius ad quietem suam indiguit. Sed quia vniuersa creatura, quicquid quibuslibet mutationibus erit, non vtiq; nihil erit. Ideo vniuersa creatura semper in Creatore suo permanebit. Et per hoc post illud mane nulla vespere fuit.

Afferio aliorum Doctorum, & responsio ad Augustinum.

C A P V T XXIII.

Hae duae expositiones Augustini, quia litterales sunt, fundamentum historiae non auferunt. Sed alijs, ut supra dictum est, communiter tradunt & asserunt, quod opera illa Dei primaria, per interualla sex dierum facta sunt, quam sententiam Hieron. Grego. Beda, & plures alij commendant, & praeferrunt. Nec obstat, quod scriptum est, *creauit omnia simul*, quia per (omnia) intelligit materia, & similitudinem omnium. Materiam quantum ad corporalia quae ex ea formantur per sex dierum interualla. Similitudinem quantum ad spiritualia, quia sexta die creata est anima humana, cuius similitudo iam praecessit in angelica creatura: potuit quidem Deus omnia facere simul in esse completo, sed voluit per successiones sex dierum propter senarij mysterium, qui numerus perfectus est, ut opera sua ostenderet perfecta esse, nec aliquid ibi deesse: vel etiam propter sex mundi aetates praesignandas. In illis enim sex diebus primarijs, quasi in radicibus temporum creauit Deus res temporales & mutabiles, ex quibus voluerentur, & excurrerent tempora per sex mundi aetates, quibus completis animae ab operibus saeculi in septima aetate requiescent, sicut Deus à suis septima die. Vnde scriptum est. *Ammodo iam dicit spiritus, ut requiescant à laboribus suis. Nec lux prima die facta est superflua, sed vtiliter scilicet ut in agendo vicissitudinem diei ac noctis, suppleret vicem solis, qui quarto die creandus erat, &*

A non ante. Et huius ratio patebit inferius in ordinatione dierum: nec oportebat, quod alicui vicissitudinem illam praeretur, sed quando illuminabat superius hemisphaerium in quo homo habitaturus erat: tunc reputabatur esse dies, quando autem inferius nox, sicut modo est de Sole. Nec post eam superflua factus est Sol, quia lux illa tenuis erat, & insufficientis ad perfectam illuminationem mundi sensibilis. Et forte nec illuminabat, nisi superiores partes, sicut nunc stellae de die. Ideoque factus est Sol in potestatem, id est potentem illuminationem, & virtuosam Dei ipsius.

Idem ad idem.

C A P. XXIV.

Creauit autem Deus cum luce tenebras id est umbras ex obiectione corporum luci, & creatas diuisit locorum distantia, & qualitate, scilicet ut nusquam simul essent, sed semper diuersa hemisphaeria è regione vicissim sibi vendicarent. Ideo autem de tenebris non dicitur, sicut de luce, vidit Deus, quod esset bonum, quia tenebrae nihil aliud sunt, quam lucis carentia, vel aer sine luce de aere: autem non oportebat hoc ibi dicere, quia hoc reseruabatur diei tertiae, in qua aer dispositus est, qui liber ab aquis notam nobis formam accepit, sicut aqua terra. Vnde de his tribus, simul dicitur, vidit Deus, quod esset bonum. Noctem vero per dies sequentes non nominat, quia non oportebat, ex quo semel in operum primae diei nominata est, sed nominatur tantum initium, & finis diei scilicet vespere & mane, quia in die fecit fecit Deus cuncta opera illa primaria, non nocte sicut creditur, propter mysterium, scilicet quia in luce operandum est, secundum illud. *Ambulate, dum lucem habetis, &c.* Non autem in nocte, id est in tenebris culpa, vel etiam post lucem huius vitae dicente domino. *Me oportet operari, &c.* Praeterea licet ad litteram prima die facta sit illa lux corporalis, & diuisa à tenebris, nihilominus potest sub eisdem verbis mystice intelligi diuisio Angelorum bonorum, & malorum. Tradunt tamen Hebraei, quod in secunda Angelus factus est diabolus. Ideoque de opere illius diei non dicitur: vidit Deus, quod esset bonum, quibus consentire videntur illi, qui in secunda feria missam solent celebrare de Angelis, quasi in laudem stantium Angelorum. Huic etiam sententiae videtur consonare beatus Gregorius, qui dicit quod nomine firmamenti intelligantur Angeli confirmati, qui scilicet ante confirmationem vocabantur nomine caeli, ubi dicitur. *In principio creauit Deus caelum, &c.* Nec refert, utrum dicatur dies vnus, vel primus, quia idem est, cum vnitas sit principium numeri. Cum vero res tripliciter factae sint, scilicet primo in dispositione Dei, deinde in esse naturali, & tandem in esse formali. Ideo dicitur de quolibet genere, fiat & fecit Deus, & factum est, vel sicubi in textu non apponatur, de omnibus tamen intelligitur. Cum autem dicitur in die quo fecit Deus caelum & terram, &c. dies pro tempore iuxta morem scripturae accipitur. Sic ergo communem opinionem sustinendo, possunt dissolui supradictae rationes, quibus confirmari videtur opinio Sancti Augustini. Nos quoque circa eandem communem traditionem opera sex dierum attentius prosequamur.

Ratio ordinis sex dierum secundum quosdam.

C A P V T XXV.

Creationem mundi sub operibus sex dierum scriptura explicans, insinuat tria scilicet dispositionem, creationem, & ornatum. In prima die creatio-

nem

Mortalis expositio.

Cur omnia Dei opera de die.

Eccl. 1. 8.

Apoc. 4. 14.

nem, & quandam dispositionem. In secundo, & tertio dispositionem. In reliquis tribus ornatum. *Author* Oportebat enim primo creare mundum, quod factum est primo die, vel secundum alios ante omnem diem, & etiam ipsum mundum creatum illuminare, ne informis, & tenebrosus remaneret, sed omnia opera in luce fierent, & hoc eadem prima die factum est. Secundo maiores mundi partes disponere, scilicet cælum, & aerem, & terram, quod factum est secundo die, & tertio. Nam secundo die factum est firmamentum diuidens aquas superiores ab inferioribus. In tertio aquæ totum aeris spaciū occupabant, & terram operiebant, in vnum locum redactæ sunt. Ita quod vnumquodque elementorum proprium locum sortitum est. Tertio oportebat mundum sic dispositum ornare ad decorem, & vtilitatem, quod factum est tribus diebus reliquis. Et sicut dispositio incepit à superiore parte mundi sensibilis, id est à firmamento, sic etiam ornatus: unde quarto die ornatum est firmamentum luminaribus. Quinta aer volatilibus, & aqua natabilibus. Sexta terra quæ infima est & extrema elementorum, gressilibus, & reptilibus, & serpentibus. Tandem mundo sic creato, & disposito, & ornato, tanquam pulcherrimo habitaculo à summo artifice fabricato: introductus est homo, tanquam habitator, & dominus omnium, de quo dictum est, præstiti piscibus maris, & vo. cæ. & b. u. q. crea.

*Alia ratio eiusdem, quantum ad tres primos dies
secundum Hugo.*

CAPVT XXVI.

Gen. 1. **H**ugo de tribus diebus. In principio creauit Deus cælum, & terram, id est in primo momento temporum creauit mundi materiam. Cælum vero creatum, quia summæ leuitatis est, stare non potuit, & quia continet omnia de loco ad locum in ante progredi non potuit. Idcirco ab ipso primo momento suæ creationis cepit circulariter conuerti. Ita vt ipsa prima conuersio integrè perfecta esset in spacio, quod prima dies appellatum est, scilicet dies naturalis id est spatium in quo vna cæli conuersio integra perficitur. In hac ipsa prima conuersione cæli, superius elementum, id est, ignis illuminauit superiora aeris. Nam hæc est natura cælestis ignis, vt sua conuersione illuminet aera. Mediante vero aere calefaciat aquæ, & terræ. Sunt enim duæ virtutes ignis, splendor, & calor: splendor enim naturaliter efficit in aere calorem, quem in aqueis, & terreis exercet. Nam calor est virtus ignis diuisina solidorum. Si vero calor in aere sentitur, hoc contingit ex eo, quod ipse aer ex inferioribus elementis spissatus est. Prima igitur die creauit Deus materiam, & lucem, id est illuminationem ex conuersione elementi superioris, scilicet, in ipso aere innatam. Aere vero ex superioris elementi virtute illuminato, & ignis illuminatio conuequebatur naturaliter, vt ipsius aeris illuminatione mediante calefaceret ignis tertium elementum, id est, aquam, & calefaciendo vaporaliter super aera suspenderet. Est enim natura caloris aquam in minutissimas guttas diuidere, ac virtute sui motus super aera eleuare, sicut apparet in fumo caldarij, & in nubibus cæli. Sicut enim prima conuersio ignis illuminauit aera, & spaciū illius conuersionis prima die fuerat. Sic eiusdem ignis secunda conuersio mediante aere, aquam calefacit. Et posuit firmamentum inter aquam, & aquam. Et huius secundæ conuersionis spaciū, secunda dies dicitur. Aqua vero super aerem vaporaliter suspensa ordo naturalis exigebat, vt aqua labili diminuta appareret terra. Nam è caldario quanto maior fumus ascendit, tanto quod continetur in ipso minoratur. Similiter si super mensam aliquam superficies aliqua continetur ipsius aquæ, & ignis ei supponatur: mox illa aquæ superficies per suppositum calorem

A attenuatur, & in ea quædam maculæ aridæ apparent: aqua in quibusdam locis contracta & globata: sic ergo aer qui firmamentum appellatus est, inter vitramque aquam positus, ac per hoc maiori calore agitatus, tertiam conuersionem integram fecit. In qua terram quibusdam insulis circumquaque distinxit. Nam labili aqua minuta apparuit arida, sed non continua, vt ostensum est. In eadem etiam conuersione contigit, vt superioris aeris calore, immixto humori terræ ex aquis nuper discoopertæ ipsa terra conciperet vim producendi herbas & arbores. Quæ vis ex calore cæli naturaliter processit in terra ex aquis nuper discooperta: hoc tertiæ conuersionis spaciū, est tertia dies appellata.

B *Ratio ordinationis quartæ diei.*

CAPVT XXVII.

Postea vero firmamento inter aquas posito, & ipsi aquis circumpositis tantus calor innatus est, vt per eum aquam labilem in se contraheret, ac si arida appareret, contigit naturaliter, vt ex illa multitudine aquarum ad firmamentum per tertiæ diei calorem contracta stellarum corpora crearentur. Quod enim stellaria corpora ex aquis materialiter facta sunt, certo argumento comprobari potest. Nam duo superiora elementa, id est ignem & aerem ex sua natura, ita absque spissitudine esse manifestum est, vt nihil eorum ex se, sed accidente visui peruium sit. Quod enim quidam rudes dicunt se videre cælum, quando purus est aer, cum aliquid videre se conspiciere dicunt. Illud falsissimum est, nam vbi visus deficit, ibi error sensus dat imaginationem videndi, quod non videt: sicut aliquis clausis oculis, videtur sibi tenebras videre. Nam quamuis visus ex luce oculorum sumat exordium, nihil tamen valet, nisi ex alicuius spissitudinis obstaculo repercutiatur. Si ergo aer iste inferior, qui est inter nos & parietem, non potest visui obstare ad sentiendum: Multo minus superior, qui purior est, vnde propriè aer cælum dicitur: eo quod à visibus nostris celatur. Constat ergo, quod omne corpus visibile alicuius densationis est, quæ ex spissitudine aquæ, vel terræ contingit. Nam nubes ex vapore aquarum densatæ visibiles apparent. Flammæ vero quæ in nebulofo aere, vel aliqua materia, quæ comburitur fuerit, ex vaporibus substantiam habent. Radius quoque solis, qui per fenestram decurrere videtur, non aliunde est visibilis, nisi ex atomis in radio decurrentibus, & ad lumen solis reducentibus. Omne ergo corpus, quod apparet visibile in firmamento cæli, ex aquæ, vel terræ densitate visibili esse necesse est. Sed terra non potest vel per calorem, vel aliquo alio modo, vsque ad firmamentum eleuari: hoc enim aquæ nature proprium est. Omnia itaque illa quæ in cælo visibilia apparent, ex aquis naturale principium sortiuntur. Cuiusmodi sunt nubes, fulgura, & comete. Similiter, & stellaria corpora. Item omne nutritibile ex eodem nutriri, ex quo materialiter constat, physica testatur: sed corpora stellaria ex humore nutriri dicunt Philosophi, ergo ex humore constant naturaliter. Spaciū igitur quartæ conuersionis, in qua stellaria corpora ex aquis suspensis vaporaliter conglobata sunt, quarta dies appellatur.

Eiusdem rationis prosecutio, quantum ad alios dies.

CAPVT XXVIII.

Stellis ergo creatis, & motum in firmamento scientibus, ex earum motu calor adductus, & ad vitalem vsque calorem procedens, aquæ primo incubuit elemento, scilicet & terræ superiori. Et inde animalia aquæ creata sunt, & volatilia. Et spaciū huius quintæ conuersionis: dies quintus appellatus est.

Median-

*Cur homo
sexto die or-
natus.*

*Stella in
aquis.*

*Stella nu-
tritur.*

Mediante vero humore vitalis ille calor, vique ad A
 terrena peruenit. Inde animalia terræ creata sunt, in
 quorum numero homo ad imaginem & similitudi-
 nem Dei factus est: & huius sextæ conuersionis spa-
 tium sexta dies vocatur. Sic ergo leuissimi cœli, &
 vltimi nullo modo stare valentes, prima conuersio il-
 luminauit aera. Aer vero illuminatus, calefaciens
 aquam super se suspendens, factus est firmamentum.
 Firmamentum vero ex superiori vapore, vim caloris
 in se continens, fecit aridam apparere, & vim fecun-
 ditatis terræ insegit. Tunc vero ex multitudine a-
 quarum in ipso firmamento suspensa stellæ creatæ
 sunt, ac sic ex motu, & calore stellarum generatio ani-
 malium aquis sumpsit initium. Mediantibus vero a-
 quis ad terram vsque peruenit. Ultra hos modos
 creandi corporea, siue cœlestia, siue terrestria nullus
 modus reliquus esse poterat. Sic ergo dominus in sep-
 timo die requieuit, idest à nouo modo creationis
 cessauit, elementis singulis ornatu suo, & ad inui-
 cem concordia perfectè attributa.

Item alia ratio secundum Augustinum.

C A P. XXIIX.

Augustinus super Genes. lib. 5. Deus operatus
 est simul omnia. vnde inciperent omnia tem-
 pora, præstans eis etiam ordinem, non interuallis
 temporum, sed connexionione causarum, vt ea quæ si-
 mul facta sunt: senario quoque illius dei numero
 præsentato perficerentur. Non itaque temporali sed
 causali ordine, prius facta est informis formabilisque
 materies, & spiritualis, & corporalis: de quo fieret,
 quod faciendum esset. In his vero quæ ex informitate
 formata sunt: primus factus est dies. Oportebat
 enim vt creaturæ primatum obtineret illa natura quæ
 Creatorem per creaturam, non creaturam per Crea-
 torem, agnoscere posset. Secundò firmamentum, vnde
 corporeus incepit mundus. Tertio species maris, & ter-
 ra, & natura lignorum, & herbarum potentialiter.
 Accepit enim terra ad Dei verbum omnes numeros
 eorum, quos per tempora exercet, secundum genus
 suum. Et postquam hæc velut habitatio rerum con-
 dita est, quarto die luminaria, & sydera creata sunt, vt
 prius pars mundi superior, rebus quæ intra mundum
 modo mouerentur visibilibus ornaretur. Quintò a-
 quarum natura, quia cœlo aeri que coniungitur, pro-
 duxit ad Dei verbum, indigenas suos potentialiter.
 Sextò terrestria, tanquam vltimum elementum vlti-
 mo: & hoc potentialiter in numeris, qui postea per
 congruos motus temporum visibiliter explicarentur.
 Hunc omnem ordinem creaturæ dies ille cognouit.
 Et per cognitionem hanc sexies quodammodo præ-
 sentatus, tanquam sex dies exhibuit, cum sit vnus
 dies, quæ facta sunt in Creatore primo, & in ipsis con-
 sequenter agnoscens, nec in ipsis remanēs, sed eorum
 similiter cognitionem posteriorem, ad Dei dilectio-
 nem referens, vesperam mane, & meridiem in omni-
 bus præbuit, non per moras temporum, sed per ordi-
 nem conditorum: postremo quieti sui Creatoris, qua
 in se requiescit ab omnibus operibus suis notitiam
 representans benedici, & sanctificari ob hoc meruit,
 vnde ipsum septenarium numerum sancto spiritui
 quodammodo dedicatum commendat Scriptura, vt
 nouit Ecclesia.

Quo tempore creauit Deus hunc mundum.

C A P. XXX.

Guilielmus de Conchis. Hebræi, & Latini dicunt in
 vere factam mundi creationem. Horum talis
 est ratio. Quicquid oritur, ex æqualitate & tempe-
 rie oritur: quemadmodum, quicquid moritur, ex inæ-
 qualitate & distemperie moritur. Nullum vero tem-
 anni, præter ver temperatum est. In eo ergo, nec in
 alio prima creatio facta est. Item res nouæ, & teneræ
 feruorem ætatis, siccitatem autumnii: frigus, & plu-

SPEC. NATVRALÉ.

uias in hieme pati non possent, quemadmodum vide-
 mus, quod si nouellis vitibus frigus accedat, illas
 mortificat. Egyptij vero dicunt in Iulio creationem
 mundi factam esse, quos secutus Macrobius ait. In
 Natali die mundi Cancrum gestasse Lunam: Leo-
 nem Solem. Horum est ratio: In prima creatione
 mundi tantus fuit humor, quod terra fuit aquis
 cooperta. Tantus vero humor sine maximo calore
 desiccari, vel temperari non potuit. Ergo in tempo-
 re anni, in quo est maximus calor, facta est mun-
 di creatio: sicut autem nostri communis anni pri-
 ma pars res nouas creat: secunda augmentat: ter-
 tia minuit, & desiccet: quarta mortificat: sic ma-
 gni, & mundi anni prima pars vim habuit crean-
 di: secunda vero augmentandi, extremæ duæ vim
 habent minuendi, & mortificandi: vnde finem
 mundi credimus instare, quia quantitates corporum
 diminutas, & abbreviatas credimus, & videmus.
 Terra nanos homines educat atque pusillos. Si autem
 in potentatibus octoginta anni, & amplius eorum
 labor, & dolor, cum antiqui quingentis, & eo am-
 plius annis vivebant. Et quemadmodum incipiente
 nouo anno, videmus ea quæ mortua sunt renouare,
 sic in principio sequentis sæculi, qui mortui sunt re-
 nouare poterint, immo ratio est, quod renouentur,
 & quemadmodum in hoc præsentis sæculo, anima
 cuius locus proprius est cœlum iuncta copori, potuit
 in terra esse: sic corpus iunctum anime per vim ipsius
 poterit cœlos habitare. Non enim magis est contra
 naturam corpus in cœlo esse, quam animam in terra.
 Comestor. Quod autem quidam dicunt (vt prædi-
 ctum est) scilicet mundum in vere factum, sumunt
 ex eo, quod in mundi creatione dictum est. Produ-
 cat terra herbam virentem, quia videlicet viror,
 & fructificatio illius temporis est. Alij vero quia le-
 gunt ibidem, lignum faciens fructum, vbi & additur,
 herbam afferentem semen: dicunt eum in Augusto
 sub Leone factum: verum in Martio factum dogma-
 tizat Ecclesia.

Qualiter Deus in verbo suo fecit omnia opera sua.

C A P. XXXI.

Non autem totiens dixit Deus: fiat hoc vel il-
 lud, quotiens in textu repetitur, dixit Deus:
 vnum quippe verbum ille genuit, in quo dixit om-
 nia, priusquam facta sunt singula. Sed eloquium scri-
 bentis ad paruulorum capacitatem descendens, dum
 sigillatim genera creaturarum insinuat per singula,
 respicit vniuscuiusque generis rationem in verbo Dei
 æternam: Nec illa repetita ipse tamen repetit, &
 dixit Deus. Petrus Lombardus. Dixit Deus fiat, non
 temporaliter, non sono vocis, sed in verbo sibi coæ-
 terno, idest verbum genuit sine tempore in quo erat,
 & disposuit ab æterno, vt fieret in tempore, & in eo fa-
 ctum est. Hic autem quaeri solet, quomodo hoc
 accipiendum sit, quod dicitur pater operari in filio.
 vel per filium, vel in Spiritu sancto. Nam super illud
 Psalm. Verbo Domini cœli firmati sunt, &c. Dicit
 Augustinus, quod pater operatur per verbum suum,
 ac per Spiritum sanctum: quod ideo dictum est, vt in
 patre monstraretur auctoritas: non enim pater à filio,
 sed quia filius à patre operatur, & Spiritus sanctus
 ab utroque. Ideoque Filius per Spiritum sanctum,
 etiam legitur operari, quia cum Spiritu sancto ope-
 ratur, hoc ipsum à Filio habente, vt operetur sic ergo
 & Pater per Filium, & Spiritum sanctum operari di-
 citur, quia cum eis operatur hoc ipsum ab eo habentibus,
 vt operentur. Ioannes Chrysost. super Epistol. ad
 Hebræos. Non igitur, vt hæreticus suspicatur, tan-
 quam patris aliquod instrumentum filius exiit, neque
 per eum pater fecisse dicitur, tanquam ipse
 facere non posset: sed sicut pater per filium iudica-
 re dicitur, quia genuit eum iudicem, sic etiam
 dicitur operari per filium, quia genuit eum opificem.

Variis sententia de ortu mundi.

Dogma Ecclesie.

E

Si

Si enim causa eius pater est, secundum quod pater est, multo amplius eorum causa est, quæ per filium facta sunt.

De opere primæ diei, id est, luce.

C A P. XXXII.

Duplex opinio prima.

A Vtor. Ex præcedentibus vero patet de opere primæ diei: duas esse opiniones: quidam namque ut Hugo, & Petrus Comestor: aiunt cælum, & terram, & lucem opus fuisse primæ diei, & secundum hoc dicitur, quod cælum & terra creata sunt in termino initiali temporis, & postmodum aliquanto temporis spacio interposito, in quo non erat, neque dies, neque nox, quia nondum erat lux, nec privatio lucis, creata fuit lux in tali loco, quo potuisset pervenisse ab Oriente, in illo spacio, si fuisset creata in Oriente in initio temporis. Itaque illud spatium computatur in prima die, tanquam pars eius, id est in spacio vigintiquatuor horarum. Sic ergo lux ipsa non est creata in principio diei, id est illius spaci, de quo dictum est. Nec est creata in Oriente, ubi Sol quotidie apparet in mane, sed aliquantulum superius, scilicet ubi posset pervenisse intervallo temporis, quod fluxit à creatione cæli & terræ, usque ad creationem ipsius lucis, si creata esset primo in Oriente, ut dictum est à principio temporis. Alij vero, ut Petrus Lombardus dicunt, quod prima dies initium habuit à luce, & quod ipsa lux primo apparuit in Oriente, vicem, & locum Solis tenens, & secundum hoc oportet dici, quod cælum & terra creata sunt ante omnem diem, quod etiam dicant August. & Isidorus. Sic ergo sola lux fuit opus primæ diei. Sed quaeritur quomodo tunc ipsa fecit primam diem. Nam si fuit causa efficiens diei ipsi as naturaliter præcessit diem: non ergo fuit opus ipsius. Respondemus, quod dies diversimodè accipitur: dicitur enim dies lux quæ illo triduo tenebras illuminavit, ut cum dicitur appellavit lucem diem. Aliquando illuminatio aeris, & secundum hoc dici potest, quod illa lux fuit causa efficiens diei, & præcessit eum naturaliter. Aliquando etiam dicitur spatium vigintiquatuor horarum, & sic accipitur, cum dicitur factum est vespere, & mane dies vnus.

Cur opera sua Deus inchoavit à luce.

C A P. XXXIII.

R Abanus super Genes. Opera igitur eius, qui est vera lux, à luce inchoantur, & in luce cuncta complentur. Petrus Lombardus. Congruè mundi ornatus à luce capit, ut cætera quæ creanda erant viderentur. Author. Absque luce enim cætera opera Dei deformia, & tenebrosa remansissent. Ideo autem à luce inchoavit, ut ostenderet opera sua, esse opera lucis non tenebrarum, quia nihil agit perperam: & ideo tenebras non quaerit, sed lucem diligit. Omnis enim qui male agit odit lucem, &c. Sic etiam exemplo suo docuit hominem in luce operari, quia si quis ambulaverit in die non offendet, &c.

Ad quid lux facta.

Petrus Comestor: Verum quid opus fuit tunc creaturas per lucem facere visibiles, cum nondum esset homo, qui videre possit, nec Deus, nec Angelus per lucem ista videant corporalem. Sciendum, quod quatuor sunt quæ in visione concurrunt, scilicet visibile, visuum, & lux per quam visuum videt visibile, & medium. Et cum omnia corpora, aliquid sint horum quatuor, lux inter hæc omnia primatum tenet, tanquam omnium nobilissimum. Est enim perfectio visibilis visui, & medij. Sunt autem tria genera corporum visibilium, scilicet luminosum, quod dat lumen, & opacum quod in superficie, non in profunditate lumen recipit, & diaphanum, quod secundum omnem sui partem lux subintrare potest. Et hæc omnia exiguntur ad hoc, ut aliquid videatur.

Tria genera visibilium.

De qualitate & officio, ac circuitu eiusdem lucis.

C A P. XXXIV.

Petrus Comestor. Lucem autem vocat Scriptura, quandam nubem laeidam illuminantem superioris mundi partes, claritate tamen tenui, ut diluculo fieri solet, & hoc ad modum solis circummagitata præsentia sui hemispheriū superius, & inferius vicissim illuminabat. Petrus Lombardus. Cum autem tunc abyssus omnem terræ altitudinem regeret, dici potest in illis partibus lux esse facta, quas nunc illustrat solis diurna lux. Nec mirum in aquis illam lucem posse lucere, cum & nautarum operatione sæpius illustrentur, qui in profundum meti missi ex ore oleo, aquas sibi illustrent, quæ multo rariores fuerunt à principio, quam modo sint, quia nondum congregatæ erant in vno loco. Hugo in libr. de sacramen. Hanc lucem, quæ solis vicem gerit, & locum tenebat, ibi primum apparuisse verisimile est, ubi sol quotidiano cursu circumuectus Oriens emergit, ut eodem tramite lux circumcurrens, atque primo ad Occasum descendens vespere faceret, deinde reuocata ad ortum mane. Beda super Genes. Decebat enim ut dies à luce inciperet, & in mane sequentis diei tenderet, ut opera Dei in luce inchoata, & in luce completa esse significarentur. Occidente itaque luce paulatim, & post spatium diurnæ longitudinis inferiores partes subeunte, factum est vespere mane autem eodem super terram redeunte, & alium diem inchoante, expletus est dies vnus vigintiquatuor horarum: fuitque nox illo triduo omnino tenebrosa, quæ post creata sidera, aliqua luce claruit. Petrus Lombardus. Mane ergo primus dies non habuit, quia nec dies præcesserat, quæ sequentis diei initio terminaretur, & eo præcipue, quia luce apparente mox super terram, plenus atque clarus dies exitit, qui non ab aurora, sed plena luce inchoavit, & in mane sequentis diei consummatus est. Reliqui autem dies mane habuerunt, & vespere, quorum quisque à suo mane incipiens usque ad alterius diei mane tendebatur. Hic est naturalis ordo distinctionis dierum, ut distinguantur, & computentur à mane usque ad mane. Postea vero in ministerio factum est, ut computentur à vespere usque ad vespere, & adiungatur dies præcedenti nocti in computatione. Cum iuxta naturalem ordinem, præcedens dies sequenti nocti adiungi debeat, quia homo à luce per peccatum corruit in tenebras ignorantie peccatorum, deinde per Christum à tenebris, ad lumen redijt. Unde Apostolus. Eratis aliquando tenebre, nunc autem lux in domino.

Experientia nautarum.

Primus dies non habuit mane.

Ephes. 5.

De nobilitate lucis, & eius influentia.

C A P. XXXV.

EX libro, qui dicitur memoriale rerum difficilium. Prima ergo substantiarum est lux, non translativè, sed proprie, ut ait Augustinus super Genes. ex quo sequitur naturam lucis participare, & alia. Nam invisibilia Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: & quod in eis maximè apparet diuinum, & nobile, hoc est lux: & omnis quidem substantia influens in aliam, est lux in essentia, vel naturam lucis habens. Lucis ergo sunt proprietates simplicitas, & puritas, & sui multiplicatio: virtus enim eius est, secundum expansionem, derivationem, & multiplicationem: unde & fontis habet proprietatem. Puritas autem, & impuritas lucidi sunt differentie propriæ. Ex quo sequitur terram esse faciem elementorum. Omne enim quod lumine caret, à ratione influente privatum est, quod magis habet de luce, plus habet de ratione in aliud influente. Lucis enim proprietates sunt, ut dictum fuit, simplicitas, & sui multiplicatio. Quod autem huiusmodi est, diffusivum est.

Vide de hac sententia Io. Cantuar. in li. 1. peripet. communis.

est

est sui esse, & influens in aliud. Vnumquodque, ergo A quantum habet de luce, tantum retinet esse diuini, quia Deus est lux. Et vnaquaque substantia plus habens de luce, quam alia: dicitur ipsa nobilior. In omnibus enim attenditur nobilitas, secundum appropinquationem maiorem, & participationem esse diuini. Hoc etiam patet per inductionem in primis corporibus, cum ad inuicem comparantur. Aqua est nobilior quam terra, quia plus habet de luce, quam terra. Similiter aer quam aqua, & ignis quam aer, & corpus quintum quam omnia alia. Ideo dicitur inter illa primum ac nobilissimum. Itaque perfectio omnium eorum, quae sunt in ordine vniuersi est lux. Nobilitas enim in vnoquoque attenditur quantum ad id, quod in ipso est optimum, & perfectum. Ideoque autem dico in ordine vniuersi, quia substantiae materiales, ut sunt elementa, dupliciter possunt considerari. Aut in quantum entia naturalia transmutabilia ad inuicem. Et sic eorum perfectio non est lux. Sed qualitates contrariae per quas agunt & patiuntur ad inuicem. Aut in quantum partes sunt in ordine vniuersi, & vna influentia ab alia recipit, & sic earum perfectio est lux. Et hoc modo vnum est sicut forma, alterum sicut materia. Vnum sicut locus, alterum sicut locatum. Sic ergo vnumquodque primorum corporum est locus, & forma inferioris seipso per naturam lucis. Est etiam continens, & conseruans illud. Continens, quidem per rationem ambitus, quem habet propter simplicitatem, corpori enim simplici debetur extensio, & simpliciori maior. ut aqua quam terra, quia simplicior est, & igni quam aeri, & corpori quinto, quam omnibus alijs: quod enim subtilius est, in multiplici analogia se habet respectu crassioris, & hoc ratione simplicitatis: lux autem omni corpore subtilior est, & simplicior inter omnia; ideoque ei debetur extensio maxima. Sic ergo illud vltimum cuiuslibet inferioris, vltimum dico per comparationem ad quod determinatur ei locus, est continens illud, & ambiens per naturam lucis. Conseruans autem per influentiam, quam habet super illud, & hoc quoque per naturam lucis, ut supradictum est. Itaque & continere, & conseruare debetur corpori: primo per naturam lucis, & similiter alijs per participationem eiusdem. Quod ergo vnumquodque corpus in ordine vniuersi sit locus, & forma alterius, hoc ei debetur per naturam lucis, formam enim appello, conseruans extrinsecum.

De proprietate lucis viuificatiua.

C A P. XXXVI.

P Ræter supradictas autem lucis proprietates, quae apparent in rebus insensibilibus, sunt & aliae occultiores in sensibilibus. Lux enim in omni viuente est principium motus, & vitae calore disponente. Et hæc est prima eius operatio in rebus sensibilibus, quod scilicet motum, & vitam operatur in viuentibus. Cui consonat Aristot. lib. 2. de celo & mundo. Dicens ordinem primum esse causam vitae omnis visui. Operationem enim, & virtutem non habet, nisi per naturam lucis, quam, scilicet multiplicat, & diffundit omnibus istis inferioribus: vnde patet eam habere virtutem viuificatiuam. Nam & idem Arist. in libro de animalibus loquens de generatione eorum, quae fiunt ex putrefactione: dicit, quod quaedam generantur in terra ex humido, quoniam in terra est pars aquae, in aqua pars aeris, & in eis est calor animæ. Et ita fiunt arbores. Et aliquo modo dicitur, quod omnes istae res plene sunt virtute animæ. Ideoque sic sustentantur cibo, secundum virtutem naturae retentam in corpore. Non autem retinetur, nisi quando calefiunt humores naturales, & efficiuntur spuma. Hæc autem virtus est ab orbe primo, quam habet originaliter ei insitam à Deo. Vnde dicit Aug. quod omnium rerum quae corporaliter, & visibilibus oriuntur, quaedam in huius mundi cor-

poreis elementis semina latent, quae Deus eis originaliter dedit. Sic ergo luci potest inesse virtus viuificans. Quod etiam apparet per rationem vitae. Est enim vita virtutis diffusivae sui esse in aliud, & omne huiusmodi proprie est lux, vel naturam lucis habens, ut supra dictum est. Itaque in omni viuente lux operatur motum, & vitam, idest motum vitalem, siue mouet corpus ipsum viuificando, & hoc calore disponente materiam, scilicet ad hoc, ut suscipiat operationem virtutis, sicut calor disponit ferrum ad hoc, ut impressionem à fabro suscipiat, licet autem in omnibus istud vitae principium sit semper coniunctum, idest lucis natura, non tamen in omnibus operatur vitam, quia debita dispositio deest ex parte materiae.

De operatione lucis eiusdem in cognitua.

C A P. XXXVII.

S I autem exordium cognitionis inspicimus, dicemus, quod lux est ipsa virtus cognitua: principium enim cognitionis est lux: sensitiuae autem operationis calor. In ipsa quoque luce cum virtute viuificatiua est virtus exemplaris, secundum quam in ea species rerum apparere possunt: quod ipsius proprium est, sicut patet in materiali speculo, quia per naturam lucis rerum intentiones suspicit, non tamē cognoscit, quia in ipso non est virtus viuificans actualiter ordinata ad rerum exemplaria. Et ideo non potest se conuertere supra recepta, ut de ipsis iudicet, quod possibile est in sola substantia simplici viuente. Ex visione namque potentiae actiuae, cum exemplari ad quod est ordinata, relinquitur delectatio, in qua est virtus cognoscitiua, sicut postea patebit, potentia autem actiua, & exemplari soli luci conuenit. Sed notandum, quod in luce potest esse potentia exemplaris, non tamen actiua, sufficiens ad cognoscendum propter defectum simplicitatis, & complementi, & ideo per auxilium principij naturalis agentis, est in ea cognitio non per se, quod substantiae sensitiuae conuenit. Est enim anima sensibilis substantia simplex, cuius est potentia exemplaris non actiua, & ideo indiget naturali principio agentis, quod est calor, sine quo nihil est sentire. Si autem luci debetur virtus cognoscitiua, quanto simplicior & purior est, tanto magis in ea species rerum apparent, sicut in speculo materiali, quanto magis est politum & purum, eo magis apparent imagines: quanto etiam simplicior, & purior est virtus cognoscitiua, tanto substantia eius se extendit ad plura: sicut elementum quanto simplicius tanto virtuosius, & potentiam habet ad plura, quae dependent à sua potentia. Hoc etiam manifestum est in principijs per comparationem ad conclusiones. Principia enim quanto minora sunt quantitate, tanto maiora potestate. Et iterum ex comparatione centri ad circumferentiam. Quanto enim punctus simplicior, tanto circumferentia maior, siue distantia ipsius à centro pluresque lineae ab ipso ad circumferentiam ducuntur, denique lux inter omnia apprehensioni est maximè delectabilis, secundum naturam vero calor, delectatio vero maximè est in coniunctione conuenientis cum conueniente. Si ergo subiectum cognitionis, vel virtus cognitua est lux, ex vnione lucis exterioris cum ipsa erit delectatio maxima. Agentium vero secundum naturam primum, & maximè perfectum, & ideo virtuti naturali inest ipsius appetitus, sicut vnumquodque appetit bonum. Calor enim est nutriens, & sustentans, & produciens vnumquodque ad perfectionem, sicut in li. de animalibus dicitur: hoc autem, quod dictum est, ex comparatione sensuum ad inuicem manifestari potest. Visus enim inter omnes sensus, plus habet de actione animali, & maximè cognoscitiuus est: plurimas enim nobis ostendit differentias. Tactus autem plus habet de operatione naturali, & minus discretiuis est, operatio autem visus fit mediante luce, & ipsa lux

Luce viuificat.

Virtus cognitua est lux.

Luce exemplarem vim habet.

Calor viuificat.

Luce quomodo perficit elementa.

Nota.

est ei maximè delectabilis, vnde cæci lugubrem vi-
tam agunt. Iactus autem operatio fit mediante ca-
lore. Est enim maximè sensus alimenti, cuius motus
à calore perficitur. Ideoque tactui calor est maximè
delectabilis: patet ergo, quòd virtuti cognitiuæ, lux
maximè delectabilis, & conueniens est, virtuti au-
tem naturali, & eius appetitui calor.

De multiplici lucis commendatione.

C A P. XXXVIII.

Merito ergo lux inter corpora primum obtinet
locum, vt dicit August. quia omnis substantia,
duabus substantijs communis vtraque prior est secū-
dum naturam. Lux autem substantia est cōmunis igni,
& stellis, quæ omnia alia corpora præcedunt, quarum
primum omnium corporum est lux. Et ipsa est nobil-
lissima corporum, quia spirituali creaturæ vicinissima
est, quæ est nobilior omnium corpore. Ipsa enim est
quasi vinculum animæ & corporis, & quasi medium
communicans naturam extremorum, vt dicatur cor-
pus spirituale. Vnde dicit August. super Gen. quod lux
est corporum subtilissimum, & ob hoc animæ vicinif-
simum: ideoque per ipsam agit anima operationes
suas in corpore. Item ipsa est omnium corporū pul-
cherrimum, quia pulchritudo est ex similitudine, &
conuenientia partium in habentibus partes. Sicut er-
go Deus (cum sit vera lux) omnium pulcherrimus
est, quia nihil in eo dissimile, vel disconueniens est.
Sic & lux corporalis inter corpora pulcherrima est,
quia partes omnes habet simillimas. Item ipsa est
omnium corporum optima: cum enim bonum sit
quod sui communicatum est: inter omnia corpo-
ra lux se, & suam pulchritudinem maximè commu-
nicat: vnus enim lucis punctus, vel ictus subito totius
mundi spacium replet. Igitur inter corpora summè
bona est. In hoc etiam spiritui simillima est, scilicet
Deo, qui vbiq; est, & animæ, quæ totum corpus re-
plet, præterea ipsa est bonitas omnis naturæ corpo-
rez, quia nullum corpus sui communicatum est nisi
per lucem, & quod in vno tantum loco est per sub-
stantiam, ipsa lux in infinitis locis facit esse per sub-
stantiam. Quoniam igitur etiam punctus lucis suam pul-
chritudinem, quæ maxima est, suamque bonitatem
toto mundo communicat, & omnia corpora suas in-
uicem facit pulchritudines communicare, ipsa sola
est, qua totus mundus bonus, & pulcher est. Vnde
Ambr. Ipsa facit, vt cætera mundi membra digna
sint laudibus. Et cum suam bonitatem, ac decorem
omnibus communicet, in eorum tamen fæditate non
communicat. Non enim fædatur, vel inficitur per
immundissima, quæ pertransiens nullo etiam modo
corrumpitur.

Quæstio de luce vtrum sit corpus, an qualitas.

C A P. XXXIX.

Vtrum tamen lux ipsa sit substantia, vel accidens
inter auctores videtur esse dissensio. Nam Aug.
ad Volustianum eam inter corpora deputat dicens: Duo
inquam liquores ita miscentur, vt neuter integritatem
suam seruet, quamquam in ipsis corporibus aeri lux
incorrupta misceatur. Idem in libro de libero arbitrio dicit:
quod lux in corporibus primum locū tenet. Ad hoc
etiam rationes induci possunt. Omne namque acci-
dens causatur à vera forma sui per se subiecti. Lux
autem causatur in aere, non ab aere, vel à forma aeris,
sed potius à Sole: quare non est in aere sicut in per se
subiecto, nec in alio est assignate. Non enim illa ea-
dem numero est in Sole, ergo non est accidens. Item
quando lux aërem pertransit, vel eadem lux numero
primo est in aere Orientali, & deinde in Occidentali,
& tunc non est accidens, quoniam accidens non per-
mutat subiectum. Aut vna est lux in parte Orientali,
alia quoque ab ea genita in parte Occidentali: vtroque

enim modo opinatur à diuersis, & tunc etiam sequi-
tur, quod non sit accidens, quia gignit. Non enim ac-
cidens agere potest aliquid extra suum subiectū: alio-
quin non esset totum eius esse, in subiecto esse: præter-
ea nusquam duo accidentia eiusdem speciei specia-
lissima simul sunt in eodem subiecto, secundum ean-
dem partem, vt dicitur albedines: dux autem luces in
eadem aeris parte simul sunt: vt patet in diuersis can-
delis accēsis, quarum luces cum sint eiusdem speciei,
simul in eadem aeris parte manent, nec admiscetur
ad inuicē naturæ aeris, vt in perspectiua dicitur. Alio-
quin omnia confusè viderentur, & nulla distinctē.
Item nihil resistit luci, nec facit eam tenerti, nisi cor-
pus opacum. Igitur si totum spacium à terra, vsque
ad Solem esset vacuum, nil impediret quin sub illo
vacuo Sol illuminaret terram. Igitur lux eius transi-
ret per vacuum. Ibi autem non esset accidens: alio-
quin in aliquo subiecto esset in vacuo, & ita non esset
vacuum. Lux igitur accidens non est. Igitur substan-
tia est, vtique non incorporea, quia tunc esset spiritus,
aut vegetabilis, aut sensibilis, aut intellectualis: igitur
est corpus.

Econtra vero dicit Ioannes Damascenus, quod lu-
men est qualitas ignis. Aristoteles dicit, quod non est
corpus, neque de fluxu à corpore. Item si lux est cor-
pus, cum & aer sit corpus, erunt duo corpora simul
in eodem loco, quod esse non potest. Alioquin iam
non sunt duo, sed vnum, vt videtur. Nam linea lon-
gitudinis vtriusque, vna est. Nam quæ lineæ simul
sunt, vna sunt. Nam linea lineæ supposita, non est nisi
linea. Simile est de linea latitudinis, & spissitudinis.
Corpus autem non est nisi hæc tria dimensio: igitur
vnum corpus sunt, si sunt in eodem loco. Item si lux
est corpus, est materia & forma. Sed lux continuè fit,
non enim lux primo facta manet adhuc, nec illa etiā
quæ fuit heri, sed in momento fit, & in instanti cor-
rumpitur. Cum ergo lux à Sole fit, exit ab eo, non se-
mel tantum sed continuè, non tantū forma, sed etiam
materia lucis. Igitur aliquid continuè deperit de So-
le, sic tandem in nihilum redigetur. Si autem dicitur,
quod materiam habet à corporibus alijs. Econtra sic
opponitur. Materia formam vnā habens, non reci-
pit aliam, nisi prima corrumpatur. Aeris ergo mate-
ria non recipit formam lucis, nisi corrumpatur aereitas,
sed lux subito fit in aere, ergo subito corrumpitur
aer, quod non concedunt naturales. Et etiam cum lux
subito corrumpatur, necesse erit, aut subito in eius
materia fieri formam aeris, aut aliquamdiu manere
locum sine corpore, aut aërem subito corruptæ lucis
locum occupare, & tunc etiam aeris motus erit sabi-
to. Item Sol gignit lucem in cælo, ergo secundum
hoc etiam aliquid cæli corrumpitur, vt ex materia
partis corruptæ fiat lux, quod est impossibile.

Eiusdem quæstionis determinatio.

C A P. XL.

AD huius quæstionis euidenciam nota, quod a-
liquando idem est nomen substantiæ, & ac-
cidentis ab ea causati, licet æquiuocè. Vtrunque
enim eodem nomine significamus: tum quia for-
mas substantiales ignoramus, tum quia propter pro-
pinq;ritatem substantiæ, & accidentis ab ea causati
non discernimus inter ea. Sic ergo lux aliquan-
do nominatur substantia inter corpora subtiliffi-
ma. Aliquando accidens causatum ab ea, scilicet
illuminatio quæ est de genere motuum, & est
accidens ipsius aeris illuminati causatum à luce. Est
enim illuminatio aeris à luce indeficiens motio ge-
neratiuæ motionis. Lux ergo dicitur aliquando ipsa
aeris medijs, vel obiecti illuminatio. Aliquando ve-
ro ipsa substantia à qua est illuminatio: nec est
inconueniens multa corpora spiritualia simul es-
se in eodem loco, sicut constat de corporibus

glorifica-

*Lux accidit
proxime ad
spiritum.*

*Lux se com-
municat
maxime.*

*Probat
quod lux sit
corpus.*

*Contrarium
probat.*

Responsio.

Confutatio.

glorificatis. Nec tamen eadem numero est linea A
longitudinis vtriusque, quoniam identitas nume-
ralis non est nisi ab identitate numerali, eius-
dem formæ vltimæ: vnde linea illa mathematicalis,
vel localis quæ imaginatur eadem vtriusque corpo-
ris, non est eadem, sed duæ. Illa quippe, non est nisi
linea spacij, in qua duæ lineæ diuersæ secundum nu-
merum, quia formæ corporum quorum sunt lineæ,
formæ dico vltimæ, id est forma lucis, & aeris sunt na-
turaliter diuise: frustra ergo obijcitur, secundum
quod intelligitur linea localis non corporalis. Vide-
tur autem alicui, quod huius lucis materia non de So-
le exit, nec est aliquid de materia aeris, sed continuè
causatur, quasi anima dum corpori infunditur. In hoc
autem est distantia, quia tota simul anima, scilicet
eius materia, & forma creantur, quando anima datur. B
Cum autem sit lux, materia non tantum creatur, sed
forma gignitur à corpore luminoso, hoc est soli lucem
generare, scilicet materiæ, quæ est aliunde formam
dare: hoc est enim verius generare, scilicet dare for-
mam genito, quam dare tantum materiam, sicut fit
quando homo generatur, tantum de homine, secun-
dum hoc potest dici, quod in vniuersitate rerum, sunt
aliqua à Deo creata ratione materiæ, & formæ, vt
Angeli: aliqua ratione formæ, scilicet animæ, vt ho-
mo. Tertium vero ratione materiæ tantum, vt lux.

Affertio, quod lux sit corpus.

C A P. XLI.

Albertus in tractatu de anima. Cum de lumine, C
quod à corporibus luminosis descendit, vtrum
sit substantia, vel accidens esse soleat disputatio inter
sapientes, multa de ista materia, multiplexque est opi-
nio. Quidam enim dicunt, quod lux est corpus, plu-
raque sunt corpora radiosa descendencia in aerem, ac
terram quæ illuminantur, quorum opinio videtur
posse falciri per hoc, quod lux descendit à Sole, &
aduenit ex ignis parte. Solius autem corporis est ve-
nire ac descendere: præterea solius corporis est mo-
ueri localiter, lux autem mouetur localiter, quia sur-
sum, & deorsum. Item solius corporis est attingere
aliquid, & reflecti ab illo, lumen autem radiolum
corpus attingit, & reflectitur ab ipso.

Nos autem dicentes, lumen non esse corpus. Ad
prædicta respondemus, quod lumen non descendit
& ascendit, vt mobile per seipsum, sed vt immutans
subiectum inferius ac superius, secundum partes dia-
phani, nec mouetur localiter, nisi sicut umbra, vt di-
cit Auicenna, & sicut illa, quæ est in speculo forma.
Non est enim idem lumen modo hic, modo ibi, vel
modo in hoc loco, & post tenebram iterum in eodem
loco. Sed decedit hoc lumen, & alteram succedit, ad
præsentiam, & absentiam corporis illuminantis, sicut
& umbra ex obiecto corporis opaci ad lumen, & figu-
ra in speculo ex diuersa oppositione aspicientis. Cum
ergo lumen attingit corpus radiolum, & ab ipso re-
flectitur, nequaquam idem lumen, sed diuersum re-
flectitur. Quod autem lux non sit corpus, patet, quia
corpus naturaliter ad vnum locum tantammodo mo-
uetur, lumen autem mouetur ad loca diuersa, quod
patet ex hoc, quia immutat sursum, & deorsum cir-
cumquaque ad latera.

Quod lux non sit substantia spiritualis.

C A P. XLII.

Quidam autem dicunt, quod lux est substantia
spiritualis adueniens ei, quod illuminatur sine
corruptione alicuius formæ: sicut anima corpori ad-
uenit, non corrupens aliquam formam in organi-
co corpore physico, potentia vitam habente: verum
si esset substantia spiritualis, aut diceretur spiritualis
modo physico, secundum quem dicitur, quod spiri-
tus est quoddam corpus subtile, quod in humano

corpore oritur ex corde. Aut modo Theologico, scilicet
pro eo, quod est anima, vel eiusdem naturæ cum
ipsa. Si primo modo, tunc esset corporea, nullaque
esset distinctio, inter dicentes illam esse spiritualem,
& corporealem. Præterea si ita esset, aut illa substantia
peruia esset cum lumine, quod habet, aut non peruia
sed luminosa, sicut est substantia Solis, & ignis, si
primo modo dicatur, e contrario obijcitur omne per-
uium densatum, minus esse peruium, hoc patet in
condensatione aeris, & aquæ, & etiam in partibus
cristalli, quæ sunt tenues. Nam si componantur mul-
tæ, peruietas diminetur, & tandem in toto tollitur.
Si ergo substantia luminis est peruia densata, minus
erit peruia, ac per hoc minus visibile conducat ad vi-
sum: quod vtrique est falsum, quia quanto magis est
luminosum, tanto melius videtur aliquid in ipso lu-
mine. Si ergo secundo modo dicatur, contra hoc
obijcitur primo, quod hæc non est Philosophi opi-
nio, præterea si esset similis substantiæ cum anima,
aut vegetabili, aut sensibili, aut rationali, ac per con-
sequens esset perfectio alicuius corporis organici.
Nam ea quæ sunt eiusdem naturæ atque substantiæ,
sunt eiusdem ordinis in natura. Vnde cum vna sub-
stantia spiritualis, vt perfectio ad corpus ordinetur, &
alia similia ordinabitur: præterea nulla substantia spi-
ritualis mensurabilis est a dimensione quantitatis: at ve-
ro lumen habet huiusmodi dimensionem. Nam in
aere tricubito lumen est tricubitum, in bicubito bi-
cubitum.

Quod lux videtur apparentia, sine resplendentia.

C A P. XLIII.

Alij vero dicunt, quod lux non est aliud nisi ma-
nifestatio, sine resplendentia colorum. Et hi
quidem talibus nituntur rationibus. In li. de sensu, &
sensato loquitur Arist. hoc modo: Quemadmodum in
aere hoc quidè lumen est, hoc tenebra, sic & in cor-
poribus album, & nigrum. videtur ergo, quod præ-
sentia luminis in corpore terminato, nihil aliud sit nisi
albedo, & eius absentia, nil aliud quam nigredo. Cæ-
terum in quibusdā corporibus nō terminatis, vt esset
nubes, expressè videmus, quod præsentia luminis est
albedo, & absentia luminis est nigredo. Præterea quic-
quid agit secundum naturam agit secundum aliquid
extrinsecum sibi & essenziale, quod patet per distini-
tionem naturæ, quæ talis est in 2. Physi. Natura est
principium alicuius, & causa mouendi, & quiescendi
in quo est, primum per se, & non secundum accidens.
Color autem secundum naturam agit in visum, quia
est immutatum visus, secundum actum lucidi, se-
cundum Philosophum: agit quoque secundum essen-
tiale, sibi & intrinsecum, quod nihil aliud videtur esse,
quam lux. Dicit enim Philosophus, quod lux est
hipostasis, id est substantia colorum. Item Alphorabius,
colores, inquit, sunt in admixtione ignis cum corpo-
ribus, & lux non est causa in inductione coloris, tantum
in visum, sed in esse illius. Ad hoc quoque videtur ex-
perimentum facere, quia, scilicet in eclipssi Solis cum
Sol tegitur in parte alba, statim apparet pallidus,
quod vtrique non contingit, nisi ex subtractione lucis.
Cumque itaque lux subtracta colorem dimiuat, po-
sitaque augmentat, videtur quod lux sit essentialis causa
coloris. Aliud quoque experimentum est in vitro, &
vino. Nam si parum de vino rubeo infundatur in vi-
tro puro: Sol penetrans vinum, generabit albedinem
in fundo vitri, quæ inter omnes colores similitior est
luci. Si vero multum infundatur non erit in fundo al-
bedo, quia tunc lux non potest intrare, vt multiplice-
tur in fundo.

Responsiones ad eadem obiecta.

C A P. XLIIII.

Nos autem ad hoc dicimus, quod duplex est co-
loris esse, materiale scilicet & formale. Materiale eni-
dico, quod habet materiã, non quod ex aliqua materia.

*Argumenta
pro sententia
falsa.*

Responsio ad

ca.

Materia

*Cautè hæc
intelligenda.*

*Probat
sententia
lucem esse
corpus.*

*Alia senten-
tia lumen
non esse cor-
pus, aut me-
lior.*

Materia vero coloris, in qua est determinatū, scilicet corpus non peritum. Et hoc esse materiale, habet color à qualitatibus primis actiuis, & passiuis, scilicet calido, & frigido, & humido, & sicco. Esse vero formale ipsius coloris est ipsius esse, quo est actu in potentia actiua, immutandi visum secundum actum, & hoc esse habet à luce: hoc est, quod ait Philosophus, quod color est immutatum visus, secundum actum lucidi, & hæc est ipsius natura. Quia vero lumen multiplicat in loco reflexionis ac percussionis, plusquam in loco ubi non reflectitur, nec repercutitur. Ideo lumen existens in diaphano, secundum quod huiusmodi non est actus coloris, sed existens in extremitate ipsius, in loco contactus ad corpus terminatum. Et hoc patet ex hoc, quod colorato posito in lumine proprio, vel alieno, aere medio existente tenebroso, præterquam in loco contactus: similiter & oculo in tenebris existente contingit videre, oculo autem existente in lumine, & aere, & colorato in tenebris posito non contingit videre. Ideoque dicit Philosophus quod color est extremitas perspicui in terminato corpore, nec dicit, quod sit actus perspicui cuiuscunque, quia diffinitio coloris hæc est, secundum esse ipsius formale per quod est in potentia completa actiua ad mouendum sensum, esse autem hoc non habet à quocunque actu diaphani, sed ab actu qui est in loco contactus, ut dictum est. Quod autem dicit Philosophus de albo & nigro, intelligitur particulariter non vniuersaliter. Ex præsentia quippe lucis, in quibusdam corporibus non terminatis, ut in nube generatur albedo, & ex priuatione ipsius nigredo. Vnde hoc intelligitur in corporibus diaphanis coloribus tantummodo, & non in aliis, quorum color non est idem ex propinquo & remoto, sicut idem est color in corporibus terminatis propinque ac remote aspicienti: dicimus autem, quod color, secundum quod agit in visum est in esse formali, & sic connaturale est ei lumen, quo agit in ipsum. Est enim semper sibi, secundum hoc esse coniunctum. Sed secundum esse materiale, non agit aliquid, quia sic est lumen extra ipsum. Denique experimenta prædicta, & auctoritates Philosophorum, intelliguntur de esse formali coloris in comparatione ad mouendum visum.

Improbationes opinionis prædictæ.

C A P. XLV.

QVod autem lux non sit apparentia, siue resplendentia coloris probari potest multis modis. Qui enim hoc dicunt, aut intelligunt, quod esse luminis, & coloris sit idem secundum actum, aut quod esse coloris sit vnum, & lumen nihil addat, nisi per comparationem illius ad visum. Si primum, adhuc potest intelligi, secundum duplicem modum, scilicet vel quod lumen habeat idem esse cum quolibet colore, vel quod habeat idem tantum cum albedine, secundum quod ait Empedocles, quod Sol est alba, & calida res. Si primo modo dicatur, scilicet quod lumen habeat idem esse cum quolibet colore, tunc sequitur, quod lumen sit contrarium lumini, quia, scilicet albedo contraria est nigredini. Quod vique absurdum est, & impossibile: præterea lumini nihil est contrarium, quia tenebra priuatio est luminis, & non contrarium: color autem in specie, aliquid est contrarium. Item intentio, qua nigrum est visibile, secundum actum esset præter esse nigredinis. Alioquin nigredo semper secundum actum esset visibilis. Cum ergo eadem sit ratio de omni colore. Intentio quoque, qua visibilis est albedo secundum actum, ceterique colores, esset præter eorum esse, quod patet falsum esse. Porro si dicatur esse luminis esse generis in colore, & non esse specierum: hic quoque inuenitur repugnantia, quia esse generis in specie non est distinctum à specie sua, ut enim dicit Auicenna, color qui est in albedine, est albedo, & color qui est in ni-

gredine, est nigredo: & ita lux secundum esse suum, esset in contrarijs, & causa contrariorum, quod est impossibile, quia, scilicet contrariæ sunt causæ contrariorum, ut habetur in libro Meteororum: præterea si dicatur, quod tota coloris essentia sit lux, cum ea quæ essentialiter in se lucem habeat visum immutet, in tenebris diceretur color videri, sicut in lumine, vel etiam magis, quod tamen non contingit. Item oculo in tenebris posito, & colore in luce accidit coloratum videri, secundum actum, quod ideo contingit secundum Auicennam, & Alpharabium, quoniam ad visum non exigitur, nisi ut color sit in actu, etiam si medium non sit illuminatum. Alii vero sequentes Platonem dicunt, quod hoc contingit ob aliquod lumen, quod est coniunctum oculi naturæ, quod penetrat medium, vsque ad colorem in actu existentem. Itaque si lumen est tota coloris essentia, multo magis debet videri color in tenebra positus ab oculo existente in lumine, quæ e contra. Si enim quod habet lumē, secundum essentiam suam partem, ut oculus à tenebra non impeditur, multo minus illud, quod habet lumē secundum totam essentiam suam non impeditur. Si forte dicatur, quod lumē est albedinis tantum essentia, & secundum magis & minus ceteris colores à lumine generatur: hoc etiam est contra rationem, quia magis & minus non diuersificant speciem. Itaque secundum omnes colores essent in vna coloris specie, quod patet falsum esse: præterea cum nigredo maxime distet ab albedine, nihil participabit de illius essentia. Ideoque nigredo non generabitur à lumine, sed à luminis priuatione. Quicquid autem generatur à priuatione, est priuatio. Cum priuatio non possit dare speciem, nec materiam ipsi generato. Ergo nigredo est priuatio. Ex hoc autem sequitur, quod nigredo non est coloris species, quod est contra omnes.

Quod lux sit accidens.

C A P. XLVI.

SVnt iterum alij dicentes, quod lumen est accidens, Sinnitentes verbo Arist. in 2. lib. de anima, dicentis. Lumen neque ignis est, neque omnino corpus, neque corporis defluxus. Non enim corpora, duo possibile est in eodem esse loco, videtur autem contrarium esse tenebra, sed tenebra est priuatio huius habitus ex lucido: Ex his enim verbis Philosophi, patet, quod lux est habitus diaphani, hoc etiam videntur dicere omnes naturales. Ideoque & nos eis consentientes, idem dicemus, quod lux est accidens, & in quibusdam est habitus, & in quibusdam dispositio. Quod autem accidens sit, de facili potest apparere, quia contingit eam, eidem subiecto manenti, scilicet aeri inesse, & non inesse: præterea lumen in subiecto magis ac minus recipit, quod soli accidenti conuenit: forma quippe substantialis non recipit intensionem ac remissionem. Quod autem lumē recipit magis & minus, manifestum est, quia, scilicet aer quandoque luminosior est, quandoque minus luminosus. Item lux est forma in subiecto distensa, ita quod in maiori parte maior, in minori minor. Omnis autem talis forma est accidentalis. Nam forma substantialis est simplex, etiam diuisione subiecti non diuisibilis: præterea legitur in lib. de substantia orbis, & dicitur, quod nulla forma diuiditur, nisi quæ secundum naturam aduenit composito post quantitatem. Ideoque formæ substantiales sunt indiuisibiles, quia secundum naturam adueniunt materię ante quantitatem. Lux autem est diuisibilis forma, diuisione subiecti, & ideo constat, quod aduenit composito post quantitatem, nihil autem sic aduenit, nisi accidens. Item lux inuenitur in igne, & in celo, secundum actum illuminandi & faciendi colores in actu visibiles. Et ita secundum vnum actum inuenitur in re corruptibili, & incorruptibili. At vero quicquid tale est, accidens est. Corruptibile siquidem & incorruptibile, secundum formam substantialem, non possunt conuenire, sed nec secundum

materiam

*Confutatur
præcedens opi-
nio.*

materiam, sicut legitur in metaphysica, quod talium non est eadem materia: si ergo conveniunt, relinquuntur, quod illa convenientia sit in forma accidentali.

Quod lux non est substantia, sed qualitas mutata.

C A P. XLVII.

Praeterea si lux esset substantia, tunc esset forma, vel materia, vel compositum. Nunquam autem inuenitur esse sola forma, vel sola materia. Et ideo relinquuntur, quod esset substantia composita, sed constat, quod non lucet aliquo interueniente obscuro inter illuminans, & illuminatum. Aut ergo tunc illa substantia destruitur, aut retrahitur. Si dicatur, quod destruitur, tunc oportet, quod habeat contrarium, quia nihil destruitur secundum materiam, nisi per contrarium agens, quod non habet lumen, & ideo non destruitur. Nam tenebra non est contraria luci, sed eius priuatio, ut dicunt Philosophi. Si vero dicatur, quod retrahitur, & hoc sit, aut postquam interuenit iam opacum, aut quando est vicinum. Si primo modo, tunc oportet, quod per medium opacum retraheretur, & ita videremus ipsam transire partes opaci, quod patet esse falsum. Si autem secundo modo, tunc ex opaci vicinitate lumen recederet, sed hoc etiam patet falsum, quia videmus immediate lumen coniungi umbræ. Non est ergo lux substantia composita. Si propter hoc dicatur, quod sit substantialis forma, & non substantia composita, huic quoque obuiat ratio manifesta, nulla quippe forma substantialis est immutata per actum alterius corporis aliud corpus, lux autem immutat aliud corpus, quam id cui inest, videlicet aerem. Item omnis forma substantialis est perfectio eius, in quo est secundum esse. Si ergo lumen esset forma substantialis, esset aeris perfectio, in quo est secundum esse ipsius aeris, quod patet falsum esse: praeterea nulla substantialis forma materiae aduenit, secundum naturam, & tempus post receptionem accidentis: at vero lux aduenit aeri post accidentia ipsius aeris. Nulla quoque forma substantialis, secundum esse suum inuenitur extra propria materiam: lux autem inuenitur extra propriam materiam, quæ est corpus naturaliter luminolum. Non est ergo lux forma substantialis: praeterea dicit Philosophus in libro de visu, quod lux non est corpus, sed accidens. Item Auicenna. lux inquit est qualitas, quæ est perfectio translucens, secundum quod est translucens: at vero qualitatem constat esse accidens. Idem quoque Auicenna. lumen, inquit, est qualitas, quam corpus non translucens à lucido mutat, & translucens per illam efficitur, translucens in effectu. Patet itaque, quod lux non est corpus, nec forma substantialis, nec substantia spiritalis, sed qualitas mutata, ac per consequens est accidens. Si autem in contrarium obijcitur, quod nullum accidens sit forma perfectiva alterius accidentis, & actus ipsius, quo agit actualiter. Lumen autem est forma perfectiva coloris, quæ mediante actualiter agit in visum, & ita non videtur esse accidens. Respondemus, quod prima propositio non est vera, scilicet quod nulla forma accidentalis sit actus alterius accidentis, mediante quo sit actus, quin potius omnis forma accidentalis, si habeat actum, secundum esse formæ vel materiae, ille erit actus accidentalis naturæ, quoniam ex substantia, & accidente, non fit virtus ex potentia, & actu.

Quod lux proprie sit habitus.

C A P. XLVIII.

Itaque supposito, iam quod probatum est ex multis modis, videlicet, quod lux sit accidens & qualitas, merito queri potest, in qua specie qualitatis. Videtur enim primo, quod sit passio vel passibilis qualitas, quia habetur expressè, in libro de sensu & sensato, quod illuminatio est alteratio. Est itaque

A lux forma per se alterans, ac omnis talis forma passio est, vel passibilis qualitas. Vnde Philosophus in 8. lib. physic. Quæ alterantur, inquit, alterantur omnia à sensibilibus, & horum solum alteratio est. Sensibilia vero appellat ibi passiones, & passibiles qualitates. Praeterea in libro de visu, dicit Philosophus, quod color, secundum quem aer alteratur ab igne, dicitur lux. Differtque flamma à luce, quia flamma est fumus accensus, ac per consequens corpus. Lux autem, inquit, non est corpus, sed est passio diaphani corporis. Item Avicenna in libr. 6. de naturalibus. Lumen, inquit, est effectio corporis lucem habentis cum ei appositum fuerit: at vero effectio est accidentis impressio. Ex his ergo videtur passio esse. At vero in contrarium obijci potest, quia si est passio vel passibilis qualitas, erit aliqua de primis, vel de posterioribus. At vero constat, quod non de primis quæ sunt calidum, & frigidum, humidum & siccum, erit ergo de posterioribus: at omnes illæ causantur de primis: sequitur ergo, quod lumen causetur ab illis, vel à quibusdam earum, quod patet esse falsum: inuenitur enim lumen in quibusdam corporibus, quæ non subiiciuntur primis qualitibus. Item omnis passio, vel passibilis qualitas habet contrarium in specie, quamuis non in genere, quod patet per inductionem. At vero lumen non habet contrarium in specie, quia nihil alterans subito, habet contrarium. Contrarium enim subiecto resistit alterationi, ne fiat subito: praeterea si haberet contrarium corrumpetur per illius praesentiam in subiecto: lumen autem non sic corrumpitur, sed per absentiam illuminantis. Nos itaque cum Aristotele dicimus, quod lumen est habitus, & ita quod non est passio, vel qualitas passibilis, nec oportet, quod habitus habeat contrarium, quia nec scientia contrarium habet, sed ei opponitur ignorantia, ut priuatio. Si autem obijcitur, quod lux infert passionem sensui, scilicet vsui. Respondemus, quod quædam est inferens passionem sensui, ut alterans solum & hæc est passio, vel passibilis qualitas, quædam autem non est alterans per se, sed ut perfectio visus acvisibilis, secundum quod est visibile, & secundum quod est visus ad actum, & hoc est habitus, vel dispositio. Sunt enim habitus & dispositio qualitates perficientes potentiam ad actum, ut visus etiam lumine sibi coniuncto cum humore cristallino perficitur ad actum videndi.

Qualiter lux se habeat ad visum.

C A P. XLIX.

Si tamen velimus vim facere in verbo Philosophi, dicamus, quod visibile proprie color est, lux autem est non visibile, sed habitus vel dispositio, quo perficitur visio secundum actum, unde & actus communis est organo, ac medio & obiecto visus, habet enim oculus aliquod lumen innatum, & lumen actus est diaphani (ut ait Philosophus) & actus coloris per quem mouet visum. Nec valet hoc argumentum. Color videtur per lumen, ergo lumen magis est obiectum visus, quam color, non enim eodem modo se habent lux & color ad visum. Nam vnum se habet, ut passio vel passibilis qualitas. Alterum ut habitus vel dispositio. Et poni potest instantia, quia conceptio vel sententia vocis alicuius prolata peruenit ad intellectum mediante voce, nec tamen vox vel phantasia vocis est obiectum intellectus: quia vero sic dicentes, non declinamus omnes obiectiones, dicamus aliter, quod videlicet lumen nihil prohibet passionem esse, vel passibilem qualitatem. Sed tunc distinguimus inter passiones corporum passiuorum & actiuorum. Et passiones corporum quæ non habent contrarietatem, nec agunt, nec patiuntur, sed mouent tantum. Sicut enim se habet caeleste corpus ad inferiora corpora, sic eius passio ad passiones illorum: unde sicut caeli corpus in elementis nullum habet contra-

Confutatur.

Lux est habitus.

Obi.

Resp. 1.

Resp. 2.

Obi.

Resp.

*Sententia
mensuram
esset in 3. spe-
tio qualita-
tis.*

Glossa dicti Aristotelis.

rium, ita nec passio eius in passionibus elementato- rum: ubi vero dicit Philosophus, secundas qualitates à primis generari, intendit de generatione & corruptio- ne elementorum circulari. Ideo que intelligitur illud dictum de passibilibus qualitatibus, que proprie sunt elementatorum, & sicut iam dictum est, lux non ha- bet contrarium, nec oportet, quod passibilis qualitas superioris corporis aliquid habeat contrarium, con- cedimus tamen, quod lux non proprie alterari dicitur, quoniam ad hoc ut alteratio sit proprie tria requirun- tur. Primum est, quod alterans forma habeat alteram essentiam à quantitate, atque essentia materiae: unde rarum & depressum, cum nisi quandam positionem partium materiae dicant, non proprie alterant. Secun- dum est, quod forma alterans magis excellens abiciat à substantia corrumpendo subiectam, & hoc modo habitus, & dispositio animae sicut virtutes ac scientiae, & etiam habitus corporei, sicut sanitas in homine & lumen, si in ratione habitus accipiantur non alterant. Nam unusquisque secundum Philosophum cum at- tingit scientias & virtutes, potius dicitur perfectus, quam corruptus vel alteratus. Tertium, quod forma alterans corrumpat aliam formam sibi contrariam in subiecto, & hoc modo iterum non alterat lumen.

Alteratio pro- prie requirit tria.

Qualiter ad multitudinem luminis sequatur multi- tudo caloris.

C A P. L.

Quaest.

Cum autem lux non sit contraria frigiditati, quaeritur secundum quem modum ad multitudinem luminis, sequitur multitudo caloris. Si enim, ut dicunt quidam, radius luminis secum trahit calorem vel corpus in quo est lumen, tunc maior esse deberet calor in corpore, quod vicinius est illi corpori à quo lumen sumit calorem, quam in remotiori. Et secundum hoc maior deberet calor in medio aeris esse, quam iuxta terram. Idemque sequitur contra illos qui dicunt, quod radius superiorum transiens per ignem accipit ab eo igne calorem. Quod autem calor non sit maior in medio aere, quam iuxta terram, expressè dicit Philosophus in libro Meteororum. Idem etiam de facili potest cognosci per experimen- tum: vapores enim elevati ex reuerberatione luminis ab inferioribus congelantur in grandines, & nubes in medio aeris interstitio. Similiter etiam, patet ex hoc quod accidit in speculis concavis & convexis luci solari obiectis. Reflectitur enim lux cum calore: ita etiam, quod lux intensiva sit in loco ubi conveniunt multae reflexiones ex omnibus speculi partibus: praeterea Sol à proprio subiecto calorem trahere, non potest, quia Sol neque calidus neque frigidus est. Quaerenti ergo, unde lumen habeat calorem diffundere, possumus hoc modo respondere: Lumen est propria forma corporis superioris, & non inferiorum corpo- rum. Nam etiam ignis, secundum quosdam Philo- sophos non lucet in sphaera sua. Ideo que caliditas, se- quitur ad lumen, & ad luminis multiplicationem si- cut ad causam primam, quae non de necessitate dispo- nitur motu quo movet. Et est simile in motu locali, & motore primo, qui nequaquam motu locali dispo- nitur, & tamen localiter movet. Verum de hac ma- teria, & alijs similibus plenius requirat lector in tractatu de stellarum qualitatibus.

Quaest.

Resp.

Quod lux ignis & lux superiorum corporum, non sit unius rationis in genere vel in specie.

C A P. L I.

Quaest. Prima sen- tentia probatur.

Ubitare autem potest aliquis, utrum lux ignis & superiorum corporum, & inferiorum sit eius- dem rationis. Videretur autem quod sic, quia utra- que est actus diaphani, & utraque facit colores in actu, & utraque immutat subito. Praeterea sic loquitur

Aristot. in 2. lib. de anima. Non secundum quod a- qua, neque secundum quod aer lucidum est, sed quo- niam eadem est natura utrisque his, & in perpetuo su- perius corpore. Sic ergo diaphanum est idem in aere, & aqua, & in perpetuo corpore, & actus diaphani erit idem quantum ad rationem; hoc etiam ibidem commentator dicit hoc modo: Vna est natura in omni perspicuo, in qua conveniunt perspicua cum caelo, sed in quibusdam perfectio luminis semper actu est, ut in caelo, & in igne. In quibusdam autem non, ut in aqua & aere. At vero in contrarium obicitur hoc modo, non est eadem ratio substantiae corrupti- bilis & incorruptibilis. Nihil enim unum, secundum rationem potest esse in corruptibili, & incorruptibi- li, quia nec idem genus, nec eadem species, nec eadem propria passio. Cum ergo lumen superiorum sit in incorruptibili, & lumen ignis sit in corruptibili, non erit lumen eiusdem rationis hinc & inde: praeterea non sunt eiusdem rationis miscibile, & non miscibi- le. At vero superiora in actibus suis, & formis non sunt miscibilia. Ignis autem cum suis formis est mi- scibilis, horum ergo formae non sunt eiusdem ratio- nis. Item ignis est substantia generabilis & corrupti- bilis & per consequens in ipso lumen generatur, vel corrumpitur. Sic autem non est in lumine solis, & corporum superiorum in comparatione ad subiectum. Nos itaque de utriusque luminis ratione dicimus, quod non est una ratio generis vel speciei, sed una ratio proportionis ad actum: utrunque siquidem est actus diaphani ac perfectio coloris, secundum actum: Nam lumen solis in inferioribus quidem manet, secundum virtutem tantum, sed secundum essentiam non manet in aliquo, ut habitus: hoc patet in coloribus & coloratis, qui scilicet colores lumine praesente sunt in actu, eoque recedente manent in materia, vel poten- tia tantum. At vero lumen ignis, manens in substan- tia ignis, commiscibile est corporibus, & manet in eis, ut habitus: sicut patet in his quae lucent in tenebris.

Contraria sententiæ probatur.

Conclusio.

Cur ignis in corporibus mixtis manens, corpora sibi adiuncta non consumit.

C A P. L I I.

AT vero, secundum hoc quaeri potest, si lumen ignis manet in corporibus mixtis, cur non con- sumit corpora sibi adiuncta? Hoc enim licet videre in oculo, ubi lumen ignis est cum humore cristalli- no, & tamen non exicat humorem cristallinum, nec extinguitur ab ipso. Ad hanc quaestionem dicendum est, quod ignis substantia duplicem compositionem habet. Vnam siquidem habet, cum forma perpetui corporis, secundum proportionem, quae est lumen, & ab hac non habet, quod sit elementum. Aliam ve- ro habet, cum qualitatibus actiuis atque passivis, & ab hac habet, quod sit elementum. Ista autem duae compositiones sic ordinantur ad invicem, quod pri- ma secundum naturam & rationem, est ante secun- dam, quod patet ex hoc, quia si prima non esset ante secundam, sed e contra, tunc lumen non compone- retur cum substantia ignis, nisi mediante calido & sic- co, & tunc non esset componibile cum alijs elemen- tis nisi per easdem qualitates, quod patet falsum esse in aqua & aere. Lumen enim ex parte subiecti non requirit nisi materiam diaphani, quae est in tribus e- lementis, secundum rationem autem compositionis cum qualitatibus actiuis & passivis est in igne, & aere, & aqua. Ideo que ignis in mixto, alterari potest à quali- tatibus actiuis & passivis, non retinendo eas secundum actum: & tamen retinebit lumen quod habuit ante qualitates illas, secundum naturam. Et quoniam ipsam lumen non habet contrarietatem ad aliquam qualita- tum substantialium: ideo nec corrumpit eas, nec corrumpitur ab eis.

Quaest.

Resp.

Si quis ergo quaerat, quae sit differentia lucis, & lu- minis, & splendoris, & radij luminaris. Dicimus

Quaest.

quod

Lux.
Lumen.
Radius.
Splendor.

quod secundum rationem nominum (ut dicit Avicenna) lux est in propria natura, lumen autem in subiecto recipiente. Porro radius exitus luminis, secundum lineam rectam. Radius vero est, scilicet corpus politum, in se lumen non habens, radios tamen reflectens. Splendor autem est ipsa luminis reflexio à reflexione radiorum procedens. In hoc enim radius à lumine distat, quod radius non procedit immutando nisi recta linea. Lumen autem, etiam ad non rectam lineam immutat. Licet hoc videre in sole per fenestras ingrediente. Ibi quippe radij solis ad rectam ingrediuntur lineam. Lumen vero sub fenestra, iuxta parietem illuminat aerem, quo non potest recta linea trahi ab illuminante. Similiter etiam est de splendore, & radiositate reflectione. Radiositas enim inflectit radium, & splendor lumen. Luminare vero, secundum Ioann. Damascen. est luminis receptaculum, ut corpus Lunæ, vel Solis.

De corporibus noctilucis, unde lumen eorum proveniat.

C A P. LIII.

Luminare.

Quæst.

Porro de noctilucis, quæ sunt obiecta visus in tenebris, ut quercus putrefacta, quædam ossa piscium, & squamæ: & quædam animalia, quæri potest unde lumen eorum proveniat. Nam si dicatur, quod ab igne, non videtur, quod hoc possit esse. Ignis enim non est in corpore mixto actu, sed potentia tantummodo. Nec ignis est in potentia lucere, sic enim lucerent omnia mixta: quod autem ignis actu non sicut eis, patet per hoc, quod ignis in actu virtuosus est eius, in quo est: talia autem corpora non videmus aduri: præterea si lumen eorum esset ab igne, tunc videtur, quod dicitur extingui in glacie, aut niue posita, vel aqua perfusa, cum (ut dicit Philosophus) calido & sicco contrahitur frigidum & humidum. Si vero dicatur, quod hoc sit ex cæli lumine, contra hoc est, quod alibi de cælo probatum est, scilicet quod non est corpus generabile, nec commiscibile alijs elementis, cum non sit eiusdem materiæ cum alijs.

Resp.

Nos autem dicimus ad hoc, quod ignis duplicem habet proprietatem, scilicet luminis quod accipit à primo corpore, quod est cælum, & calidi, & sicci, secundum quod est elementum. Et illa quidem compositio, quæ est substantia ignis cum lumine, prior est natura, quam illa quæ est substantia ignis cum calido & sicco, triplici ratione. Prima, quia illam habet per relationem ad primum corpus, quod est cælum. Unde dicit Philosophus: Cælum non recipit impressiones peregrinas, sed elementa. Idcirco ignis receptivus est impressionum cæli, maxime inter elementa omnia, quia cælo vicinissimus est, & ubique contingit spheram Lunæ: prima vero impressio cæli super inferiora est impressio luminis. Secunda est, quia lumen communius est quam calidum & siccum. Invenitur enim inseparabiliter in cælo, & in igne inspissatis partibus, licet in partibus non adeo spissis non luceat. Separabiliter autem in aere, & in aqua: quod non communius est ratione communionis prius convenit, quam id, quod est proprium secundum speciem. Tertia vero est, quia lumen non est commiscibile cum aliquo per se, quod patet ex hoc, quia nihil habet contrarium: nihil autem commiscetur, nisi quod habet contrarium, ut patet in libro de generatione, & corruptione, dicimus ergo, quod ignis in corpore mixto amittit posterioribus proprietatibus, secundum actum non de necessitate amittit proprietatem priorem. Ideo prædicta corpora, quamvis luceant ex igne, non tamen necesse est ignem illa exurere.

Qualiter in eis ut luceant, necesse est partes ignis concutari, & insparsi.

C A P. LIV.

Veruntamen huiusmodi corporum lucentiæ causa, non est natura cæli tantummodo, nec ignis

natura, aliter enim cælum in omni sua parte luceret. Similiter ignis in tota sua sphaera: quod non ita se habet, quin potius oportet partes concutatas esse, & ad invicem propinquas. Ideo que in huiusmodi noctilucis ad hoc, ut luceant, necesse est concutari & inspissari partes ipsius ignis: quod contingit tribus modis. Vno modo in rebus corruptis, in quibus cum calido naturali partes ignis evolant ad exterius secum trahentes humidum naturale ad superficiem, & quoniam humidum aqueum servabile est luminis, ut ait Philosophus. Ideo que partes ignis multiplicatae in exteriori parte tenentur, ac servantur ab humido, per consequens inspissato ad lucidum, & hoc tantum non fit in quercu putrefacta, sed etiam in alijs quibusdam. Unde dicit Avicenna, se gallum mortuum talem vidisse, & etiam gallinam talem. Similiter etiam videmus, interiores spinas quorundam piscium, quæ sunt in loco spondylorum quibus est vertebra descendens à capite, sic fulgentes de nocte quando sunt exiccatae. In huiusmodi quippe spinis humidum medullosum est, quod ad superficiem extractum servat ignis partes, & huiusmodi, signum est, quod talia putrefacta non fulgent quando sunt vehementer exiccata, sicut cum inveniuntur in partibus scilla, tanquam in cineres incidentia. Secundus modus est in quibusdam non corruptis naturaliter frigidis, & sanguinem non habentibus, in quibus partes ignis congregantur circa locum digestionis nutrimenti ad hoc, ut possit digestio compleri. Ideo que incipiunt ibi fulgere, sicut vermiculi qui lucent in nocte. Tertius modus est in quibusdam piscibus, in quibus propter conservationem caloris naturalis in loco frigido & humido, natura circumponit extrinsecus partes duras terrestres, calido digerente coagulatas, spissas siquidem & duras, multam tenent calidum, & idcirco multiplicantur in eis partes ignis, sicque talium piscium capita, & squamæ sic incipiunt fulgere.

Cur eorum quædam lucent tantum de die, quædam autem de nocte.

C A P. LV.

Illud autem videtur mirabile, quod quædam eorum de die lucent & de nocte, quædam vero tantum de nocte. Alba quidem in loco lucis videntur in die: ignis autem videtur die ac nocte, ut dicit Arist. in lib. de anima huiusmodi ratio est, quia lux ignis fortior est, quam aliorum, nihilominus tamen ignis, si radijs solis immediate exponatur, albus videbitur. Cum enim carbones igniti radijs solis immediate exponuntur, statim alba favilla cooperti videntur, quod ideo contingit, quia fortius lumen minus lumen vincit tegendo ipsum, & colorem proprium amittunt. Porro quercus putrefacta de nocte quasi apparet alba, & videtur sub colore. Quædam autem videntur in luce ignis de nocte, sicut vermiculi, in quibus apparet quasi similitudo carbonis igniti successivè sufflatis. Et horum ratio est, quia in putrefactis partes ignis deficientes sunt retentæ in humido ad superficiem extractæ, & ideo debiles in lumine, & ideo illa lux in quercu putrefacta, tanquam albedini apparet immixta. At vero in illis quæ non sunt corrupta, lumen est in partibus ignis caloris naturalis multiplicati circa locum digestionis: ideo fortior est in illuminando. Et quoniam in talibus, cum volant (ut dicit Philosophus in lib. de som. & vigil.) fit percussio spiritus ad succinctorium, sine diaphragma: propter hoc illa lux videtur quasi successivè sufflata.

Quid colores sunt obiecta visus in lumine.

C A P. LVI.

Sicut autem prædicta sunt obiecta visus in tenebris, sic colores sunt obiecta eiusdem in lumine.

Vnde

Experientia.

Nota.

Vnde dicit Auicenna, quod color est qualitas quæ ex luce percipitur. Et Aristoteles in libro 2. de anima, quod color est motuum visus, secundum actum lucidi, & hæc est ipsius natura. Idem in libro de sensu & sensato dicit, quod color est perspicui extremitas in corpore terminato, & ipsorum perspicuorum. Hæc est triplex coloris definitio. Ad cuius evidentiam oportet nos scire, quod color habet duplex esse, videlicet esse materiale, quod habet in corpore ipso, quod non est per se, sed terminat visum. Et esse formale, secundum quod ipse mouet sensum. Hoc autem duplex esse probatur inesse colori, ex hoc quod color non tantum alterat sensum, sed etiam corpora. Et corpora quidem alterat non subito, sensum vero subito. Cum itaque color per se, non sit qualitas actiua vel passiuæ, alterabit quidem non actu proprio, sed actu alterius agentis. Et si agens illud, quo color alterat in corpora non agit subito, tunc color non alterabit subito. Agens autem illud est, aut calidum, aut siccum, aut frigidum, aut humidum. Quorum, quia nullum agit vel patitur subito. Idcirco coloris alteratio, quo corpora alterat, non fit subito. Dicit autem Philosophus, in libro de Cælo & mun. quod secundum illa omnia, secundum quæ alterantur inanimata, alterantur, & animata, sed non conuertitur, quoniam animata quidem alterantur secundum sensum, secundum quos inanimata non alterantur. Relinquitur ergo, quod alia actione agit color in visum, ac per hoc etiam cum alio agente, quod, scilicet agens lumen est. Dicamus ergo, quod est considerare colorem, secundum relationem ad primas qualitates, quæ causant ipsum in corpore terminato, & hoc est ipsius esse, quod habet in materia, id est corpore terminato, & sic bene est color in tenebris, & hoc modo non diffinitur ab Aristotele, vel ab Auicenna, quia sic non infert passionem in potentia visua. Est etiam considerare colorem, secundum relationem ad agens illud, quod dat ei esse formale, quo possit visum ac medium visus immutare, & sic habet esse color à lumine, nec est in tenebris, & sic diffinitur in definitionibus supradictis. Vnde dicit Philosophus in libro de anima, colorem esse visibilem, quod est ratione differentie, intelligit, quod color visibilis est non omnino, sed in formali ratione, id est, per luminis actum, qui scilicet dat ei actum & speciem, secundum quæ potest agere in visum.

Qualiter color sit motuum visus secundum actum lucidi.

C A P. LVII.

Igitur, & secundum hoc cum diffinit, cum dicit: Color est motuum visus, secundum actum lucidi. Et hæc est ipsius natura. Actus enim lucidi lumen est, & hanc nequaquam diceret esse coloris naturam, nisi aliquo modo daret illi esse ac speciem. Verum ex hoc quod dicitur, secundum actum lucidi, videtur color esse non nisi in lumine, quia, scilicet actus, siue perfectio lucidi lumen est, quod etiam Auicenna videtur innuere, cum dicit, quod color est qualitas quæ percipitur à luce. Similiter & Philosophus Avempace dicit, quod color nihil aliud est, quam admixtio corporis lucidi cum diaphano. Ideoque non est necessarium ipsum diaphanum in actu, ad hoc ut color videatur. Sed tantum perfectio coloris per actum lucis, est illuminatio diaphani. At vero alibi ostensum est, quod esse coloris non constituitur causaliter ex lumine tantum, sed etiam ex actione & passione primarum qualitatum. Ex quo patet falsum esse, quod non sit color nisi in lumine. Præterea dicit Auicenna, super illud verbum Philosophi in 2. libro de anima. Color est visibile per se, quod non est intelligendum in primo modo dicendi per se, sed in secundo, scilicet ubi subiectum est in ratione

Duplex esse coloris.

Color quid?

prædicati. Comparatio enim talis est visibilis ad colorem, qualis est visibilis ad hominem. Ideoque color per se est causa visibilitatis. Ex hoc accipitur lumen colori non auferre, quod sit visibilis, nec etiam dare. Et sic ulterius relinquitur, quod color in tenebris sit. Aueros quoque dicit, quod actus lucidi non facit colorem esse visibilem ex parte coloris, sed ex parte diaphani, quod non habet potentiam suscipiendi ipsum, nisi actu sit luminosum. Ex hoc iterum relinquitur, quod color sit in tenebris & visibilis, licet per accidens impediatur. Verum hæc controuersia iam superius est soluta. Patet enim ex supradictis, quod colores, secundum quid sunt in tenebris, & secundum quid non sunt in eis.

De quibusdam erroribus Auerois circa visibilitatem coloris.

C A P. LVIII.

Vbi autem dixit Aueros super librum de anima, quod colores simpliciter sunt in tenebris, errauit per falsam definitionis intelligentiam deceptus. Colores inquit actu sunt in obscuro. Sed videntur in actu lucidi propter potentiam diaphani, quæ lucis actu perficitur, non propter potentiam colorum. Errauit inquam, quia duplex est illa propositio Aristotelis color est motuum visus secundum actum lucidi, quia hoc totum secundum, &c. potest esse determinatio motiui. Et hoc modo verum est: sicque explanatur ab Auicenna, & ab Avempace: sic etiam concordat cum verbo sequenti, quod dicitur in definitione coloris, & hæc est ipsius natura. Concordat etiam cum definitione posita in libro de sensu, & sensato, videlicet color est extremitas perspicui in corpore terminato, aut diuiditur in se, & etiam à verbo est, quod præcedit, ut sit sensus, color est motuum secundum se, & secundum lucidi actum, hoc est lucidi secundum actum existentis, ut scilicet quod dicitur secundum actum determinatio sit lucidi, gratia participij subintellecti, tunc est falsa, & in hoc sensu ab Aueroe explanatur. Quod autem obiecit Aueros, quod color est per se visibile, sicut, Aristoteles dicit, & ita non est visibile per actum lucidi ut videtur. Respondemus, quod non sequitur. Illud enim Aristotelis verbum intelligitur de colore secundum esse suum, quod habet ab illo actu quo agit in visum, hoc autem est lumen. Et huius demonstratio est, quod si lumen separetur ab esse huius visibilis, quod est color, tunc erunt duo visibilia, quæ non reducuntur in genus: contra quod dicit Philosophus, quod omnis sensus est vnus contrarietatis præter tactum, quæ contrarietas est in vno genere. Si vero diceretur, quod lumen non est visibile, hoc iam esset contra sensum. Cum enim (ut dicit Philosophus) lumen sit qualitas, similiter forma rei lucentis: patet, quod nos illam percipimus in tenebris: porro si diceretur, quod vtrumque non est visibile, sed vnum per alterum, tunc autem lumen videretur per colorem, aut color per lumen. Si primo modo tunc color esset luminis causa visibilitatis, sicque nullum lucens videretur nisi ei color adueniret, qui lumen eius in actu faceret, quod est aperte falsum, & contra sensum. Si autem secundo modo, tunc haberetur propositum, scilicet quod lumen est coloris causa visibilitatis, sicut dicunt Auicenna, & Avempace & Alpharabius.

Qualiter intelligi debeat prædicta coloris definitio.

C A P. LIX.

Motuum in definitione coloris tangit potentiam actiuam, sed in hoc, quod additur in definitione,

Definitio coloris.

finitione, secundum actum lucidi, determinatur, A
eius passivum, per actum enim lucidi movetur à
colore medium transparentis, & visus. Non autem
color lumen movet, sed movetur ab ipso secundum
esse formale. Color quippe non movet per se,
sed motus à lumine. Nam in naturalibus materia
non movet per se, sed mota per speciem quam ac-
quirit à mouente, potest alterum movere, & ita est
hic. Essentia quippe coloris est ad lumen materia-
lis. Non autem sequitur si color est visibilis propter
lucem vel actum lucidi, quod ideo actus lucidi sine
lumine sit magis visibile. Non enim eodem modo
se habent ad visum color, & lumen. Sed vnum ut
obiectum terminans visum scilicet color. Alterum
ut in quo color movet visum, siue ut cuius actus
terminatur ad obiectum visus. Præterea etiam si
eodem modo se haberent ad visum, adhuc non se-
queretur, quod essent in omnibus comparabilia,
sed in esse formali comparabilia tantum illo, scili-
cet esse formali, quo accipit potentiam completam
activam ad movendum visum. Et quo ad hoc tan-
tummodo, non autem simpliciter essentia luminis
in ipso est. Cum autem color visum moveat ut ad
finem, medium autem non ut ad finem, sed ut ad
viam, videtur color magis esse motivum visus, quam
medij. Cum autem definitio ac denominatio à fine
denominanda sit, videtur quod color ita debet de-
finiri. Color est motivum visus secundum actum
lucidi, præterea, propter quod vnumquodque tale,
& ipsum magis. Cum ergo medium moveatur
propter visum, sequitur item, quod color principaliter
moveat visum. Nos autem concedimus quidem, C
quod movet visum principaliter, & medium propter
visum, sed hoc non est sibi substantiale, quia potest
esse color in actu movendo solum medium. Ideoque
fortasse non expressit Philosophus in illa definitione
cuius esset motivum.

*De illa quam idem Aristoteles in libro de sensu,
& sensato ponit.*

C A P. LX.

Porro in sequenti definitione, quam ponit in li-
bro de sensu & sensato, scilicet quod color est
extremitas perspicui in corpore terminato. Extremitas per-
spicui accipitur ultimum eius tangens rem coloratam,
& in acta luminis immiscens se superficiem, ac per hoc
conferens esse formale colori, unde quod color dicitur
esse extremitas perspicui, non intelligitur de quo-
cunque perspicuo, sed de perspicuo, quod est secundum
actum per lumen, quod est in ipso, sed nec de
quacunque perspicui parte, sed de illa, quæ se im-
miscet superficiem rei coloratæ, & hoc est, quod adiun-
git terminato corpore, scilicet innuens, quod perspi-
cium lumen immixtum debet esse colori existenti in
corpore terminati superficiem. Color enim semper est
in superficiem. Ideoque Pythagorici vocabant illam
συνεπιφανής, id est super apparentem. Præterea non
intelligitur definitio de quocunque esse coloris, sed
de illo esse secundum quod alterat color sensum, non
secundum quod alterat corpora. Quod autem ibi-
dem sequitur (& ipsorum perspicuorum) non intel-
ligitur de perspicuis quibuscunque. Sic enim probat
Alexander, & bene, quod perspicuum eo quod est
medium visus, non habet colorem, & ob hoc omnis
coloris est susceptibile. Sunt autem perspicua quæ-
dam habentia condensationem, ut aqua, & nubes, illa
per immixtionem lucis diversos recipiunt colores. Un-
de & Philosophus in talibus exemplum ponit auro-
ram, & mare, differt tamen istorum color à corpo-
rum terminatorum colore, quia in istis color non
eodem modo apparet accidentibus propè, & remo-
tè: distans enim à mari videt colorem maris in super-
ficiem album: accedens autem propè, magis videt ipsum

obscurum. Et huiusmodi causa est, quia quando
longe distat, terminatur eius visus ad superficiem a-
quæ, quæ quia plana est, super ipsam diffunditur
lumen multum, ideoque vehementer apparet albe-
dinis. Cum autem sit propè, non sistit eius visus in
superficie aquæ, in qua multum diffunditur lumen,
sed penetrat, in profundum, in quo minus est de
lumine, ergo magis apparet ei obscurum mare. Por-
ro in nubibus, & in auroa est alia causa. Cum enim
aliquis longe distat ab oriente, tunc inter ipsum, &
solem multum est de substantia nubis, & vaporum,
quæ propter sui densitatem prohibet multum lumen
penetrare: ob hoc apparet in eo color rubeus vel
alius, secundum diversitatem vaporum. Cum au-
tem est propè, tunc inter ipsam & solem parum
est de substantia vaporum. Ideoque tunc nullus
apparet color, sed tantum videtur obscuritas debi-
lis nebule.

Qualiter Responderi possit ad obiecta in contrarium.

C A P. LXI.

Secundum hoc de facili possunt argumenta solui,
quæ videntur contraria prædictæ definitioni. Nul-
lum enim perspicuum siue transparentis secundum
quod transparentis est color vel colorem habens.
Nam licet quædam nubes sint coloratæ, sicut in lib.
Metheo. ostenditur, hoc tamen non eis accidit se-
cundum materiam perspicui, sed secundum quod a-
liquo modo per lumen super ipsas veniens terminan-
tur. Unde hac ratione videri posset alicui, quod
malè diceretur. Color est extremitas perspicui. Præ-
terea cum perspicuum habeat principium ac me-
dium, & extremum vnius & eiusdem generis, videri
posset, quod eadem ratione color perspicui princi-
pium, & medium æquè sicut extremitas dici posset.
Nos autem dicimus ad hoc, quod perspicuum re-
uera dicitur ibi diaphanum vel transparentis, quod est
lucidum secundum actum. Quod licet in se nullum
habeat colorem secundum quod est transparentis: ni-
hilominus tamè (ut prædictum est) per immixtionem
sue lucis dat esse alterativum sensus ipsi colori. Por-
ro perspicuum est considerate duplici modo, scilicet
secundum naturam diaphani siue transparentis, &
secundum actum luminis, quod est in eo. Considera-
tum primo modo eiusdem rationis est in principio,
in fine, & in medio. Si verò consideretur secundo
modo, tunc non est eiusdem rationis propter duo.
Primo quia lumen magis condensatur, & multipli-
catur ubi reuerberatur, quam ubi non reuerbera-
tur. Cum igitur in contactu corporis densi ac luci-
di sit luminis reuerberatio, patet quod perspicuum
in extremitate tangente corpus tale, plus habet de lu-
mine, quam in medio vel in principio. Cuius co-
lorem esse faciat actu lumine suo, magis facit actum
in extremitate, quam in medio vel in principio. Alia
ratio est, quia color non est substantiale lumen, quod
est in medio vel in principio, sed tantum illud, quod
in extremitate est, cuius expressum documentum est,
quia si ponatur color in lumine secundum extremum
perspicui tantum, & principium ac medium perspi-
cui sit tenebrosus videbitur color. Si verò princi-
pium ac medium perspicui illuminatum sit, extremitas
autem tantummodo sit tenebrosa, non videbitur
color. Denique corpus terminatum (ut in prædicta
definitione capitur) dicitur corpus densum, & soli-
dum. Dividitur enim corpus terminatum contra
corpus perivium, & dicitur corpus terminatum, quia
non suscipit lumen nisi in terminis suis exterioribus
tantum. Perivium autem dico, quod suscipit lumen
in terminis suis, & in profundo.

*Solventur
argumenta
contraria.*

De Colorum generatione multiplici.

C A P. LXII.

Cum autem color (ut habitum est) relationem habeat ad duplex agens, scilicet ad primas qualitates, & ad lumen secundum quod alterat corpora, videtur à primis qualitatibus generari, quod tamen & contrario videtur pluribus rationibus reprobari. Nam quicquid est per se generans, generatur per essentiam suam. Si ergo primæ qualitates per se generarent album vel nigrum, tunc album vel nigrum essent calidum, & siccum, humidum & frigidum, quod patet esse falsum. Cæterum omnis generatio per se habet similitudinem speciei ac formæ cum eo, quod generatur. Si ergo album generatur à calido vel frigido per se, erit album simile in specie ac forma calido vel frigido, quod falsum est. Præterea quicquid generatur per se ab aliquo, non generatur ab eius contrario. Si ergo album per se generaretur à calido, nunquam generaretur à frigido. Et si à frigido per se, nunquam generaretur à calido: quorum utrumque falsum est. Videmus enim quod album generatur à frigido in nive. In gypso autem, & calce generatur à calido. Porro si dicatur, quod colores sufficienter generantur à luce, hoc iam multipliciter improbatum est superius in tractatu de lumine: præterea quicquid per se, & sufficienter aliquid generat, hoc sufficienter ac per se essentiam ei tribuit. Sic ergo oporteret, quod lux per se albo, & nigro essentiam daret, & sic duo contraria essent ab aliquo eodem modo se habente, quod est impossibile. Si ergo fortasse dicat aliquis quod albedo, & nigredo qualitates sint per se ipsas actiue, & ideo generant seipsas in sua specie, sicut homo hominem, & calidum generat calidum: huic etiam sententiæ obuiat ratio manifesta. Nam qualitates actiue contrariæ iuxta se positæ inimicem transmutant se, sicut videmus in calido, & frigido, humido, & sicco, hoc autem non videmus in albo, & nigro. Niger enim lapis, & albus quandoque ponantur iuxta se, nunquam secundum colores inuicem se transmutabuntur, præterea qualitates omnes actiue contrariæ, habent aliquas passivas ad quas illarum actio determinatur, dicatur ergo quæ sint qualitates albi, & nigri passiuæ. In quibus illorum actio determinatur, sed non inueniuntur. Nos itaque quæstionem illam soluendo dicimus, quod triplex est colorum generatio. In corpore, scilicet terminato sit duobus modis, scilicet per mixturam vel superenationem. Tertio modo in corpore perspicuo, sicut in nubibus vel vapore, scilicet per lucis immixtionem. Et horum quilibet trium modorum multiplex est, sicut postea patebit. Dicimus ergo breuiter, quod colores per calidum, & frigidum generantur in terminato corpore, & hoc per accidens siue per aliud, non autem per se.

Qualiter fiat generatio colorum per mixturam in corpore terminato.

C A P. LXIII.

VT autem cognoscatur generatio per mixturam in corpore terminato: Sciendum est, quod duplex est generans per se: sicut calidum generat calidum, & frigidum generat frigidum. Et generans per aliud, sicut lumen generat calorem, & motus similiter. Non enim hæc calorem generant per se, sed per hoc, quod dissolunt, & partem à parte distare faciunt, quæ est actio calidi: unde quia calidi actio sequitur ad actiones eorum. Ideo generant ipsa calidum per accidens, siue per aliud. Et secundum hunc modum ut dictum est per calidum, & frigidum generantur colores interminato corpore, scilicet per accidens, & non per se: præterea sciendum est, quod contraria tripliciter ad inuicem sunt actiua, & passiuæ. quæ dā enim eo modo ad inuicem sunt actiua,

Generatio albi.

10.
Contraria sunt actiua tripliciter.

A & passiuæ, quod transmutant seipsa, ita ut non oportet, quod aliquid de materia vnus ingrediatur in materiam alterius sed tantum virtus eius in subiectum alterius. Et sic actiua sunt ad inuicem calidum, & frigidum. Si enim ponatur calidum iuxta frigidum, subintrabit calidi virtus in subiectum frigidi, & contra. Nec oportet ergo, quod aliquid de partibus materialibus calidi subintraret partes materiales frigidi, & contra. Quædam verò sic actiua sunt ad inuicem ut non transmutent, nec ingrediuntur in se sine materia in qua sunt. Et secundum hunc modum inuicem se transmutant humidum, & siccum. Ideoque minus actiua sunt, quam calidum, & frigidum, & dicuntur passiuæ respectu ipsorum. Tertio modo dicuntur actiua, & passiuæ, quæ transmutant se, sed non prima actione propria vel subintratione propria: immo prius agere vel subintrare oportet alia. Talia sunt album, & nigrum, dulce & amarum, & huiusmodi. Hæc etenim non transmutant se nisi per actionem calidi, & frigidi, humidum, & sicci, & sic etiam miscentur per actiones illorum, & commixtionem: per hunc itaque modum multi colores à calido, & frigido generantur.

Quod multipliciter à calido, & frigido generantur album & nigrum.

C A P. LXIV.

Est enim calidum adurens partes terrestres, & sicut per consequens est generatiuum nigri, partes enim terrestres aduæ per separationem ab aereo, & aqueo, quæ sit in istis, comprimuntur in seipsis, & obstruuntur pori, ita quod non potest eis lux misceri. Et cum euolauerint partes diaphani, scilicet aeris, & aquæ, quæ lucis erant perceptibiles per consequens remanet illud obscurum, & nigrum, quod combustum est. Est etiam calidum dissolvens ac per hoc substantiam rarificans, & per consequens introductiuum aeris, qui cum sit corpus diaphanum ac perceptibile luminis, sic generatur albedo in corpore terminato. Est iterum calidum humidum continuans extractiuum, & per consequens facit albedinem in dissolutis ac rarefactis: sic causatur albedo, ac calido in calce, & gypso. Et iterum calidum est extractiuum humidum acrei, & coagulatiuum grossi aquei cum subtili terrestri commixto sibi, ac per consequens causatiuum est albedinis in eo, quod prius erat diaphanum, quando multum partes aeris erant in eo, facientes distare partes terræ, & partes aeris commixtas: sic causatur albedo in albumine oui cocti. Est iterum calidum digerens ac comiscens grossum terreum cum subtili aqueo continuante, & hoc est causatiuum albedinis in ossibus, quæ omnia ferè sunt alba. Est etiam calidum fugas frigidum in profundum. Cumque frigidum partes inspissat prohibet in superficie luminis receptionem, ac per consequens relinquit nigredinem. Multis etiam alijs modis generantur album, & nigrum à calido. Est quoque frigidum inducens humidum aqueum, eo quod symbolum habet cum ipso, quia utrumque in aqua est, ac per consequens quia humidum est diaphanum ac luminis receptiuum causat albedinem. Est iterum frigidum coagulatiuum ac congelatiuum terrestrium partium, & per consequens claritatis in superficie destructiuum, & nigri causatiuum: Est etiam frigidum excellens calidum, quod secum ad superficiem trahit humidum. Ideoque superficies coloratur, sicque color albus efficitur. Item est frigidum fugas calidum in profundum, quod in profundo multiplicatū inflammat, & incendit humidum, tandemque postquam exhalauerit humidum, exurit partes terrestres, & relinquuntur color niger: sicut patet in floribus, quos pruina occupat, & in arboribus: frigus enim pruina fugans intrinsecus naturale calidum ipsius floris inflammat humidum, idèq; flos cadens, primo est subtus rubeus

Cur calidum generat nigredinem.

Cur etiam albedinem quandoque causat

Quomodo frigus causat albedinem.

vbi

vbi ramum contingit, deinde niger fit cum humidum euolauerit, quia tunc non relinquitur nisi terra combustum. His itaque modis, & alijs multis generatur album, & nigrum in corpore terminato. At vero Philosophi hanc generationem non determinant, quoniam ipsa est per accidens, nec principia eodem modo sunt ordinata, & stantia, ideoque non est terminabilis per artem illa generatio.

De Mediorum colorum generatione.

C A P. LXV.

Iste igitur est vnus modus generandi colores in corpore terminato extremos, secundum illud esse colorum quo transmutant corpora terminata, & non sensus tantummodo. Porro de colorum mediorum generatione, videtur Philosophus in libro de sensu, & sensato dicere, quod generantur per albi, & nigri mixturam, ac per alternorum colorum superenatationem, quod tamen videtur improbari posse ratione multiplici. Si enim miscentur, colores ad inuicem, aut miscentur secundum se, aut per accidens, scilicet per mixtionem eius, in qua sunt materia. At vero nihil est miscibile secundum se, nisi quod secundum se est in minima diuisibile. At vero nulla qualitas diuisibilis est per se. Dicit etiam Philosophus in lib. 1. de generatione, & corruptione, quod nihil misceatur nisi, quod est in minima diuisibile. In eodem quoque libro dicit Philosophus, quod qualitates sine passionibus sunt immiscibiles, si propter hoc dicatur, quod extremi colores per mixturam materiae in quo sunt miscentur, tunc quaeritur, quid mouet ad mixtionem illam, cum colores ut probatum est non sunt qualitates actiuae vel passiuae. Nos autem dicimus, quod illa quidem quae per mixturam fit generatio, est secundus modus generandi colores in corpore terminato. Et quoniam extremi colores sunt simplices, & immixti, propter hoc isto modo non generantur extremi, sed medij. Ad mixtionem autem bene concedimus, quod oportet commisceri partes materiae colorum, & quod colores ad mixturam non mouent, sed calidum, & frigidum, humidum, & siccum, ut prius dictum est; porro, videtur esse falsum, quod dicitur generari medios colores in superenatatione colorum alternorum. Cum enim color superenatat colori, nec vnus misceatur alteri, nec materia eius, sed vterque manet distinctus, & sic constituunt tertium. Ceterum illorum alternorum colorum aut vterque est in materia transparenti, aut vterque est in terminata, aut vnus in terminata, & alius in transparenti. Si autem dicitur primo modo, tunc sequitur, quod vterque traducit visum. Ideoque non immutabit eum secundum aliquem colorem medium, sicut patet in aere in vitro puro. Si secundo modo tunc superior operiet inferiorem, ita quod medius non resultabit, sed tantum superioris materiae color visum immutabit. Si tertio tunc aut superior erit in materia terminata, & inferior in transparenti, aut e contra. Si primo modo tunc iterum inferiorem operiet, ita quod medius non resultabit. Si secundo modo tunc visus superiorem penetrabit, & in inferiori stabit, atque ab illo solo immutabitur, sicque iterum medius color non resultabit. Nos autem hoc soluendo dicimus, quod in superenatatione coloris vnus materiae super aliam ponitur, & oportet, quod semper superioris materiae peruia sit, quoniam aliam inferiorem operiret sicut obiectum est. At peruium duobus capitur modis. Vno modo peruium absolute sine colore, sicut est aer. Et secundum hunc modum superenatatio non fit, quia sic non resultaret medius color ex superiori, & inferiori. Alio modo peruium cum colore, & secundum

SPEC. NATVRALE.

hoc medius resultat ex superiori, & inferiori sicut patet in humano vngue, quia scilicet habet colorem peruium, & sanguis subter colorem terminatum. Ideoque medius color resultat ex vtroque. Item patet etiam picturis, cum scilicet pictores faciunt aliquid apparere per colorem aquae, ut quando faciunt imagines velut in aquis stantes. Dicendum est itaque quod in superenatatione color superior non est transparentis simpliciter, sed secundum quid.

De Mixturis colorum, & proportionibus secundum quas distinguitur varietas colorum & numerus.

C A P. LXVI.

Fit autem mixtio duobus modis secundum proportionem debitam, & sine proportione. Porro secundum fit adhuc duobus modis secundum Philosophum. Scilicet, proportionem arithmeticae, & secundum proportionem musicae. Item secundum proportionem arithmeticae duobus modis. Vno modo scilicet per aequae distantiam, & sic non est nisi vnus modus & vnus medium inter duo extrema. In hac enim proportione medium habet se ad vtrumque extremorum sicut subduplum ad duplum, & vnus ad duo, quod ex hoc patet, quia medium tantum habet de vno contrario quantum de alio. Et sic album plus duplo habet de albo, quam medium, & hoc vocatur aequae distans: si autem fit mixtura secundum debitam proportionem, sed non per aequae distantiam, tunc non contingit misceri nisi duobus modis. Vno modo, scilicet secundum proportionem extremi ad medium aequae distans, per hanc mixturam generatur medium, quod est vicinius extremo, quam medio aequae distanti. Quod sic potest probari. Medium illud in extremo accipit naturam extremi. Naturam vero alterius extremi non accipit nisi acceptione vna, scilicet secundum quod est in medio aequae distanti. Sic ergo vicinior est vni extremorum, quam alteri extremo, quia natura vnus extremorum in ipso se habet ad naturam alterius extremorum, sicut duplum ad dimidium, & duo ad vnum. Secundus modus proportionis est secundum operationem medij non aequae distans ad aequae distans, & sic relinquitur vnus color, qui vicinior est medio aequae distanti, quam extremo. Quod etiam probatur in ista commixtione: medium constitutum duplici acceptione naturam accipit medij scilicet a medio aequae distanti, & a medio non aequae distanti. At vero acceptione simplici tantum, accipit naturam extremi scilicet in vtroque medio, quoniam extremum non est nisi in se, & in medio. Cum ergo illud accipiat naturam extremi tantum in medio, & non in se, non accipit extremum nisi vna acceptione. Natura vero medij non est immediate in ipso medio aequae distanti, sed etiam in medio non aequae distanti. Ideoque dicitur accipit naturam medij ac per consequens vicinior est medio. In istis proportionibus distinguitur colorum varietas, & numerus.

De Numero colorum, & varietate.

C A P. LXVII.

Cum autem dicat Aristoteles in libro de sensu, & sensato, quod septenario numero determinantur colores, videntur esse multo plures. Habemus enim album, & subalbum, pallidum, & subpallidum, ac liuidum, & subcitrinum, rubeum subrubeum. In viridi quoque sunt varietates multae. Est praeterea color purpureus, sanguineus, & glaucus, flauus, ac niger, & huiusmodi diuersitates. Item dicuntur esse quidam colores asymmetri quidam

F

fymetri.

Colores medij quomodo generantur.

Obiectio.

Solutio.

Dupliciter fit mixtio colorum.

Numerus colorum excedit septenarium.

symetri. Aut ergo mensura coloris ad visum atre-
ditur, quia scilicet visui commensuratur, aut om-
nis color, qui in lumine est, erit symeter, & ille so-
lum, qui in tenebris asymeter. At vero asymetrum
nunquam potest symetrum esse. Ideoque secundum
hoc color, qui est in tenebris non posset esse visibi-
lis adueniente lumine, quod est manifeste falsum.
Porro si dicatur, quod attenditur commensuratio
ad delectationem, quæ est in visu, tunc sequitur,
quod omnis color medius symeter sit, & nullus a-
symeter, quia delectatio semper est in medio, &
nunquam in extremo corruptente. Nos itaque de
colorum numero dicimus, quod non sunt nisi sep-
tem in suprascriptis proportionibus. Non enim sunt
nisi tria proportionum genera, vnum scilicet ex-
tremi ad extremum, & secundum hoc resultant tres
colores, scilicet duo extremi, & vnus æquè distans.
Aliud est extremi vnus ad medium æquè distans,
& sic resultant duo, scilicet vnus qui vicinior est
extremo in parte vna, alter qui vicinior est in par-
te altera. Tertium est medij æquè distantis ad me-
dium non æquè distans, & sic iterum duo resultant,
vnus, scilicet qui vicinior est æquè distanti in par-
te vna, & alius, qui vicinior est æquè distanti in
parte altera. Si verò quæritur, cur non compare-
tur æquè distans ad non æquè distans, & extremum
ad non æquè distans, vt resultarent alij duo colo-
res. Respondemus, quod illa proportio immedia-
ta non esset. Iam enim habitum est, quod ab æquè
distanti generatur æquè distans, & ideo sua pro-
portio immediata est ad æquè distans, ac per ipsum
ad inæquè distans secundum proportionis arith-
meticæ rationem. Similiter habitum est, quod inæ-
què distans non generatur ab extremo nisi per cõ-
parationem ad æquè distans, & ob hoc etiam com-
paratio extremi ad inæquè distans non est imme-
diata, secundum regulam arithmeticæ proportio-
nis. Ideoque ex comparationibus illis non resulta-
ret color aliquis secundum hunc modum, vnde &
isti colores dicuntur esse symetri, id est commensu-
rabiles. Si vero non attenditur talis regula pro-
portionis, tunc generabuntur multi, quia omnes
erunt asymetri, secundum arithmeticæ propor-
tionis metrum. Si verò fiat mixtura secundum prin-
cipia regulasque proportionis musicæ, tunc fiat
proportio in comparatione ad sensum. Nam sicut
semitonum cum diapente proportionem facit dul-
cem in auditu, sic multum albedinis cum modico
rubedinis, & multum viriditatis cum modico ci-
trinitatis facit delectationem in visu, sicque fiunt
multi colores, & symetri quidem delectabiles, a-
symetri vero indelectabiles.

De medio mutationis ab vno colore in alium.

C A P. LXVIII.

Dicit autem *Auicenna*, quod album mutatur in
nigrum triplici via, scilicet vt primo sit sub-
pallidum, & postea pallidum, & sic deinceps. Vel
quod primo sit subrubeum, & postea rubeum, &
sic deinceps. Vel quod primo sit viride, & postea
veniat ad colorem medium, & tandem ad nigredi-
nem perfectam. Sed cum multa sint media, videtur
album posse mutari in nigrum per quodlibet illo-
rum mediorum, & sic multiplex erit via. *Medium*
enim est vt dicit Philosophus in quod prius venit id,
quod mutatur, quam in extremum, præterea videtur
non esse nisi vna sola via. In inceptio enim mo-
tus ab albo in nigrum, id quod mutatur vicinior
est albo, quam nigro, & ita in eo obtinet qualitatē
albi, & sic restat illa sola via quæ est ab albo in sub-
pallidum, & deinde in pallidum, & postea progres-
sione continua in nigrum: secundum *Auicennam*
etiã videtur, quod sint infiniti colores medij, cū in

Delectatio visus in medio colore.

Renocatur numerus colorum ad septenarium.

Medium quod

vnoquoque fieri sint infinita facta, vt dicitur in se-
cundo posteriorum, & probatur sexto *Physicorum*.
Possumus enim nos significare motum albi in ni-
grum secundum quemlibet punctum intermediū,
& cum semper in signo illo sit iterum in motu esse,
secundum quodlibet illorum signorū habebit no-
uum colorē medium. Et cum illa signa sint infini-
ta, medij colores possunt esse infiniti: dicimus ergo,
quod *Auicenna* loquitur de constitutione medio-
rum colorum secundum naturalem mutationem, &
non secundum arithmeticam vel musicam propor-
tionem, secundum hūc enim modum, tot sunt co-
lores medij, quot in alteratione ab albo in nigrum
possunt esse termini motus. Medium autem est in
quod primum venit id quod mutatur antequā per-
ueniat ad extremum, quod tribus modis potest esse,
scilicet secundum dominium albi, & secundum do-
minium nigri, & secundum vtrumque. Et si dicatur
secundum dominium albi, sic est progressio prima,
quia naturalis est, & paulatim ab illo recedens. Et
ista est prima via, scilicet ab albo in subpallidum,
& sic deinceps. Si vero secundum dominium nigri,
sic erit vehementer intese causa nigredinis, & val-
de debilis causa albedinis. Et sic erit tertia via, quæ
est ab albo in viride, & inducit se in nigrum. Si ve-
ro est secundum vtrumque, tunc etiam, quia recessus
est ab albo, deficientes erunt causæ albi, & in-
ualecentes causæ nigri. Et ob hoc album erit sub-
tus clarum, & desuper nigrum obtinens nigrum.
Et ex hoc resultat primo subrubeum, & postea ru-
beum & sic deinceps secundum causarum albedinis
defectum. Concedimus itaque, quod vna sola est
via mutationis albi in nigrum, id est vna sola pro-
gressio pura sicut iam est ostensum. Sed alie con-
tingunt ex fortificatione maiori vel minori causa-
rum nigredinis, super causas albedinis. Concedi-
mus etiam, quod infiniti sunt colores medij potē-
tia, sed non actu, sic etiam infinita sunt facta in v-
no fieri potentia, sed non actu.

Cur non quodlibet nigrum mutari possit in alium colorem, sicut & quodlibet album.

C A P. LXIX.

Q Veritur etiam cum quodlibet album possit
mutari in nigrum per artem, & naturam.
Quare non quodlibet nigrum possit mutari in al-
bum, & alium colorem. Tinctores enim pannum
nigrum habentem colorem, nō possunt mutare in
album vel in alium colorem medium. Nos autem
ad hoc facile possumus respondere, quod natura
quidem bene transmutat nigrum in album, vt pa-
ter in canicie nigrorum capillorum. At vero tin-
ctorum ars nequaquam hoc facit, quia non in om-
nibus ars potest naturam imitari. Nam ars quidem
tinctoria nigrum facit ex colore rem tinctam pe-
netrante, ac poros eius opilante, ita quod postea
non potest alius color subintrare. Ideoque nigrum
ab artifice non mutatur in colorem album, sed alij
colores bene permutantur in nigrum, quia nō sunt
in materia adeo penetrante & opilante poros rei
tinctæ. Dicitur enim supra quod calidum adu-
rendo partes terrestres generat nigrum, quia par-
tes illæ per separationem aeris, & aquæ cõprimun-
tur in seipsis, & obstruuntur pori. Ita, quod eis nō
potest lux misceri: vnde cū euolauerint partes dia-
phani, necesse est deficiente luce, quod combustum
est, obscurum, & nigrum remanere. Nec vltra po-
test colorem album per immutationem suscipere.
Ex prædictis itaque patent duo modi quibus gene-
ratur colores in corpore terminato, scilicet modus
generandi per extremorum mixturam vel per v-
nius coloris super alium enatationem.

Tribus modis fit medius color.

Quomodo infiniti colores medij.

Experientia.

Alia natura experientia.

De

De Generatione colorum in nubibus.

C A P. LXX.

ITaque restat tertius modus quo generantur colores in corpore nō terminato sicut in nubibus, in his enim videtur multiplex color, secundum diuersam admixtionem, scilicet luminis superiorum corporum ad materiam nubis. Nam si vapor sit aqueus disgregatus multus, ita quod non possit eum totus penetrare radius, tunc erit rubeum quasi inflammatum, & dicitur color purpureus, qui frequentius apparet in superioribus: si vero sit aqueus, & disgregatus magis atque subtilis ita, quod super ipsum plus micat lux superueniens, tunc erit quasi color auri valde fulgentis. Si vero sit aqueus quidem, sed subtilis magis spissus, & supra magis rarus, sitque disgregatus distans per partes & partes nubis, tunc lumen immixtum ei desuper faciet quasi colorē velleris. Si verò sit inspissatus ad pluuiam, & soli supponatur, ita quod lumen solum subtilis in ipsum veniat ex parte concaui, tunc ille vapor per tres partes distabit. Id enim quod graue est cōuersum ad aquæ naturam inspissatum subtilis erit, & lumen solis ad hoc adueniens colorem viridem facit. Illud autem, quod est supra in nube aquosum iam incipiens inspissari, sed nondum inspissatum, sequitur calidum eleuans ipsum, & lumen solis ad hoc deueniens facit colorem rubeum vel niuosum, secundum quod magis aut minus est spissum. Medium autem inter hoc est peruiū, quia per partes non multum distat inter calidum eleuans, & frigidum deprimens, & inspissans. Idcirco lumen solis ad hoc deueniens, facit caruleum colorem, tendentem ad albedinem. Et isti sunt colores in iride apparentes. Et hic etiam pater ratio cur in iride color superior, qui est in conuexo arcus, semper est niuosus, & inferior semper viridis. Medius autem caruleus ad albedinem tendens. Si vero sit vapor vehementer compressus per frigidum constringens, tunc non potest misceri lux desuper adueniens, & tunc apparebit color niger.

Utrum Color tantum in aspectu colorati sit obiectum visui.

C A P. LXXI.

Dubitare verò potest aliquis vtrum color tantum sit obiectum visui, qui videt colorē, quia superius habitum est, quod color non est in actu visibilis nisi per lumen, quod est in extremitate perspicui immixtum superficiem corporis colorati. Cū itaque cum colore semper videatur lumen, & nunquam color solus, non videtur color tantum vniquam esse obiectum visui. At verò potest obijci e contrario, quod visio cum vnus, & idem actus sit in numero, non videtur terminari ad duo. Et ita terminari videtur non ad vtrumque simul, sed tantum ad colorem vel tantum ad lumen. Nos autem bene concedimus, quod visus secundum actum, non est nisi vnus visibilis. Color enim secundum actum cum lumine quo agit, est vnum visibile. Nā & materia, & forma non faciunt duo, sed vnum tantum in substantia. Cum ergo in visu lumen sit vt forma, color vt materia, erit ex duobus illis vnum visibile secundum actum, & sic vnus actus numero non habet duplicem terminum. Verumtamen vt superius dictum est, lumen & color non eodem modo se habent ad visum, sed vnum, scilicet color se habet vt obiectum terminans visum, alterum autem vt actus in quo color mouet visum: siue vt cuius actu visio ad obiectum terminatur.

SPEC. NATVRALE.

De forma speculi luminosa vtrum habeat aliquod esse.

C A P. LXXII.

Porro de forma in speculo resultante, merito quaeri potest. Vtrum sit lumen vel color vel forma vel potius habeat aliquod esse: videtur, quod non sit. Nā si est, aut est corpus, aut non. Si est corpus, tunc duo corpora sunt in eodē loco, quia speculū propter ipsam non occupat maiorem locū, præterea cū omne corpus habeat profundum, secundum hoc oporteret, quod forma illa non videretur iacens super speculum, sed eleuata super speculi superficiem secundū ipsius corporis profunditatis quantitatem, quod cum appareat falsum esse, formam illam corpus esse videtur impossibile. Si verò dicatur, quod non sit corpus cum super speculum motu locali moueri videtur, secundum hoc non corpus motu corporis mouebitur, cōtra quod legitur in sex principijs, quod impossibile est non corpus moueri corpore, id est motu corporis. Et etiam in sexto physicorum, quod omne, quod mouetur est corpus. Et iterum omne, quod mouetur est in loco, nihilque nisi corpus est in loco: præterea si mouetur constat, quod per se nō mouetur, vt iam probatum est, ergo per accidens. At verò, quod per accidens localiter mouetur, motu eius in quo est mouetur, sicut anima per corpus. Cum ergo non sit nisi tantum in superficie speculi, & in extremitate perspicui tangentis speculū, mouetur illorum motu tantum. At e contra videmus, quod speculo manente immoto, & similiter extremitate perspicui, mouetur imago ad motum aspicientis in speculo. Non ergo videtur moueri per accidens. Et ita videtur non esse corpus, sed nihil. Huic tamen obuiat manifeste sensus, & ratio, quia forma hæc actu agit visum immutando, quod vti que non faceret si nihil esset, præterea si nihil esset, nec per se, nec per accidens videri posset. Dicimus ergo, quod ipsa aliquod est ens, non tamē corpus, nec substantia, sed accidens, nec motu locali mouetur, sed potius generatur sic superius de lumine diximus, quod semper nouam essentiam habet generatam, ad nouam præsentiam illuminantis. Ita dicimus de imagine speculi, quod semper generatur ad præsentiam aspicientis.

Quibus modis prædicta forma generatur in speculo.

C A P. LXXIII.

Forma tamen illa generatur in speculo tribus modis, scilicet ex motu aspicientis, & ex motu speculi, & ex motu aeris intermedijs, quod ideo contingit, quia recta oppositio exigitur ad immutationem speculi. Et ita potest mutare formā, vel ex parte situs aspicientis, vel ex parte speculi. Ideoque corrumpitur vna, & generatur alia. Medium autē, quod est deferens, illam corrumpit si ipsum variatur. Sed ad eius mutationem forma moueri nō videtur. Et hoc contingit duabus ex causis. Vna est, quia transitus imaginis per medium, sicut & luminis, est subito: Sed aeris mutatio de loco ad locum non est subito. Alia est, quia mediū est receptibile forme, sed non substantiabile, sicut legitur in libro de sensu, & sensato. Ideoque statim quādo mediū aer exit extra rectam oppositionem inter speculum, & aspicientem, forma non apparet amplius in eo. In aqua vero secus est, quoniam illa magis seruat, vnde in aqua mota facies maioris quantitatis apparet, quia pars aquæ, quæ mouetur extra rectam oppositionem formam in materia diu tenet, cum parte formæ, quæ est in recta oppositione, ideo facit formam maioris quantitatis apparere, vel etiam duas vel tres formas quandoque. Sic ergo

Quæritur.

Probatum est corpus aut nihil.

Contraria pari probatur.

Resolutio.

Explicatur præcedens resolutio.

Cur facies apparet maior in aqua.

patet,

F 2

Cui conuexi color niuosus in iride

Obiectio.

Responso.

patet, quod illa forma, nec per se, nec per accidens mouetur, sed semper noua generatur: per hoc de facili posset responderi ad obiectionem, quæ posset fieri: forma illam situm variat, quia modo in vna parte speculi, modo in alia, vnde cum omne tale sit corpus mobile videtur illa corpus esse. Nō enim vt dictum est, mouetur per loci mutationē, sed per generationem, & corruptionē: voluerunt tamē quidā dicere, quod illa nihil est absolutē, sed est quædam comparatio aspicientis ad speculum, sicut etiam umbra est priuatio lucis obiectu corporis opaci ad lumen resultans. At verō non est simile de umbra, quia in ea nō resultat imago rei opacæ expresse secundum omnia lineamenta, sed cōfuse tantum, secundū ea, quæ primo intercipiunt luminis trāsitum. In imagine verō speculi expresse resultat omnia. Cæterū umbra semper projicitur post corpus opacum ita, quod corpus opacū semper est inter umbrā, & corpus luminosum. At verō imago, quæ est in speculo sic semper resultat ex eo, quia lumē directē illuminat faciē aspicientis in speculū sine omni umbra media inter ipsum, & aspicientem.

Qualiter illa forma sit in speculo vt in subiecto.

C A P. LXXIII.

ITaque supposito, scilicet quod illa forma aliquid sit, & quod accidens sit, restat videre in quo tanquam in subiecto sit: videtur autem, quod non sit in speculo, quia dicit *Philosophus in topicis, quod motus nobis mouentur omnia, que in nobis sunt.* Si ergo esset in speculo, moueri deberet vt videtur speculo moto. Videmus autem e contra, quod apparet illa veniens ac recedens, & situm varians ad motum aspicientis speculo manēte immoto. Vnde, & *Philosophus in 6. lib. Physicorum dicit, quod impossibile est soluere, concessio quod ibi vera forma sit.* Si verō nō dicatur ibi formam esse, incredibilis erit error in vultu sequente sensum, licet hoc probabilius sit dicere ibi etiā innuit, quod in extremitate aeris speculū tangentis sit, sed hoc videretur falsum esse, quia tunc etiam videretur sine speculo, quod non potest esse: præterea vnumquodque in illo est à quo non differt per situm, & locum, vt in subiecto. Et nos quidem hoc concedimus, quod autem nō mouetur motu speculi, sed corrūpitur, & in altera parte generatur, hoc ideo contingit, quia suum generas est extra speculum, scilicet aspiciens oppositū speculo secundum respectum suum, sicut etiam de generatione lucis supra dictum est. Quod autem sit in extremo aere speculum tangente, sicut in subiecto error est. Quin potius est in ipso sicut in extremitate perspicui, quod ei confert actum, visum immutandi sicut de colore supra dictum est.

Quod eadem forma sit habitus vel dispositio.

C A P. LXXV.

Porro si est accidens in speculo sicut in subiecto, necesse est eam esse in aliquo predicamento. Et primo quidē videtur esse passio vel passibilis qualitas, quia passione infert sensui, & ipsum immutat. At verō omnis passio vel passibilis qualitas, habet contrarium in specie, hanc autem formā patet contrarium nihil habere. Alia vero ratione videtur esse forma vel circa hoc aliquid cōstans figura. Nam illud quod in speculo videtur, apparet vt forma, aut figura aspicientis, sub quantitate terminata. Nos autem dicimus, eā quidem esse in predicamento qualitatē. Nō tamen in specie tertia vel quarta, sed in prima, quæ est habitus vel dispositio. Non enim est propria forma vel imago, sed species imaginis, & formæ, talisque species, quæ potest esse in inima vt in subiecto. Ideoque nō propriē lōga vel ara est. Sed longitudinis, & latitudinis specie habet. Si enim esset in ea longum, & latum, cum illa longitudo, & latitudo non terminetur secundum terminos aeris vel speculi, sed aspicientis, oportet, quod longitudo, & latitudo eius extra ipsum esset,

quod inconueniens est. Ideoque est necesse dicere, quod reuera non est ibi longum, & latum, sed species longi, & lati, per quam figura cognoscatur aspicientis. Cumque tales species sint habitus vel dispositiones, erit illa forma habitus vel dispositio. Est enim in anima vt habitus, & in speculo, & aere sicut dispositio. Sed hoc concedimus, quod illud, quod per se tanquam primum agens, sensus immutat, sit passio vel passibilis qualitas, vt est color. Nō autem oportet illud, quod receptum est in oculo, & spiritu visibili, & in speculo sit color secundū esse coloris, sed potius est species coloris, quæ est principium cognoscendi colorem. Itaque pari ratione, nec dicimus, quod illa imago sit forma, vel circa hoc aliquid constans figura. Nam vt dictum est, nō habet terminū qualitatē secundū esse figuræ, sed potius similitudine ipsius ad specie apta nata est figurā secundum esse quāti terminati representare.

Qualiter illa forma recipiatur in speculi superficie.

C A P. LXXVI.

Inter hæc omnibus difficillimum est videre, vtrū recipiatur illa forma in superficie speculi, vt in puncto, vel in superficie. Videtur autem, quod vt in superficie, quia secundum rationem superficiē apparet quicquid apparet sub longitudine, & latitudine. Quod si concedatur multis rationibus improbat. Quicquid enim apparet vt in superficie, si ipsum est totum in vna superficie alicuius quantitatis, ipsum totum in minori nō erit. Si ergo speculi forma tota est vt in superficie alicuius quantitatis totius, tunc non erit tota in minori superficie, quod est contra sensum manifestē. Si enim speculum frangatur in decem partes in qualibet illarum est forma tota, præterea forma illa secundum eandem quantitatem simul & semel resultat in maiori speculo, & minori, sicut patet ad solum si duo specula maius, & minus opponantur simul aspicienti, non est ergo in eis per dimensionē quātitatis. Nam ratio dimensionis quantitatis est esse secundū maiorem dimensionem in maiori, & secundum minorem in minori: patet ergo, quod non est in superficie speculi secundum superficiē rationē. Nos quoque soluendo dicimus, quod non est ibi vt in superficie, sed vt in puncto. Cuius euidentis est exemplum in forma totius spheræ dimidij cæli, quæ tota resultat in vna parua acie oculi, quod vtiq; patet fieri nō posse si reciperetur ibi vt in superficie. Eadem vero est ratio de speculo, quæ & de oculo. Ad hoc autem quod in contrarium obijcitur de apparentia in longo, & lato, per prædicta patet iā responsio. Nā imago resultans in speculo nō habet longitudinē, & latitudinē, sed potius illarum dimensionum tantummodo speciem, & intensionem.

Assertio Quod ibi recipiatur vt in puncto.

C A P. LXXVII.

Quod autē ibi recipiatur vt in speculo sicut in puncto, declarat etiam necessaria demonstratio. Nā Euclides in libro de speculis probat, quod omnis visio perficitur sub triangula amblygonio, hoc est qui habet vnum angulū obtusum, siue amplum, siue extensum, quod idem est. Itaque, si oculus vt dicit *Philosophus*, est speculum quoddam animatum, sequitur quod id, quod immutat oculum sub triāguli lateribus immutat ipsum. Et sic attingit ipsum in puncto anguli. Cum ergo eodem modo fiat immutatio speculi quo, & oculi forma, quæ in ipso resultat, erit sicut in puncto anguli, & non sicut in superficie. Item ab Euclide inuenitur probatum, quod reflectio luminis semper fit ad pares angulos vel in seipsum. Ad pares quidem angulos fit, si radius ex obliquo veniens est ad superficiem speculi. In seipsum autem si perpendiculariter. Ex hoc accipitur, quod radius omnis reflexus à speculo contingit speculum ad angulum rectū vel acutum aut obrusum. Nam si perpendicularis incidat

radius

*Respondetur
vbi iam.*

*Imago &
umbra qui
differt.*

*Subiectum
forma speculi
latis.*

*Forma est
in prima
speculi
qualitas.*

*Probat
conclusio.*

Conclusio.

*Respondetur
ad obiect.*

*Probat
ulterior
conclusio.*

Aliter.

radius super speculum planum, tunc reflectitur in seipsum, & superficiem speculi planam in puncto tangitur, & ex utraque parte sui contactus ad superficiem, rectum angulum facit. Nam apud Euclydem principium est, quod linea recta perpendiculariter cadens super lineam rectam facit duos angulos rectos. Si autem obliquè veniat radius super speculum, tunc de necessitate fient ibi tres anguli æquales duobus rectis, quorum vnus est inter radium incidentem, & lineam superficiem speculi, & est acutus. Alius autem inter radium reflexum, & alteram partem lineæ superficiem speculi, & est similiter acutus æqualis priori. Tertius inter radium incidentem, & radium reflexum, & est quandoque obtusus, quandoque rectus, quandoque acutus. Cum ergo omne, quod venit ad speculum, sub his angulis veniat ad idipsum, omne, quod recipitur in speculo, recipietur in anguli termino, omnis autem anguli terminus est punctus, omne ergo, quod recipitur in speculo, recipitur vt in puncto.

*Secundum quam naturam speculum sit
susceptibile talis formæ.*

C A P. LXXVIII.

HOc quoque difficile est percipere secundum quam naturam speculum susceptibile sit talis formæ, aut enim secundum quod est corpus, aut secundum quod est transparentis siue peruium, aut secundum quod est transparentis in vna parte, & in altera parte extinctum siue terminatum. Si primum dicatur secundum hoc sequitur, quod huiusmodi formæ susceptio omni corpori debeat, quod vtique falsum est. Si secundo modo, tunc hoc magis aeri debetur, vt videtur quia magis transparentis est. Si tertio modo, tunc corpus non posset esse speculum, quod non esset in altera parte terminatum, & hoc videmus esse falsum in aqua, quæ est speculum aspicientis ad ipsum, licet non sit in altera parte terminata. Similiter metalla videmus esse specula quando polita sunt ac tersa, vt ferrum, argentum, & talia. Idem quoque videmus de quibusdam politis lapidibus. In quibus omnibus merito quæritur potest secundum quam naturam communem eis contingat suscipere hanc formam: dicimus, itaque tria concurrere in speculi natura, videlicet planiciem in superficiem transparentem, & aliud terminas ipsum post superficiem. Tertium, quod sit proportionata reflexio. Nam aer qui transparentis est tantum, non est speculum. Aqua verò, quæ transparentis ac spissa est, aliquo modo terminat lucem, quæ abstrahit formas visibiles easdemque reflectit à superficie plana, & per consequens ibidem congregat formam abstractam à luce reflexam, vnde ipsa est speculum, sed aliquantulum obscurum. At verò inter omnia melius est speculum ex vitro, & plumbo, quia vitrum propter transparentiam melius recipit radios, plumbum non habet humidum solubile ab ipso, vnde quando superfunditur plumbum vitro calido, siccitas vitri calidi abstrahit ipsum, & efficitur in altera parte terminatum valde radiosum. Exigitur etiã proportio reflexionis. Nã si multo minus fieret reflexio sicut in speculo immediatè soli opposito, color & figura nõ resularet, vel obscurè resularet. Et hoc ideo etiã accidit, quia *condensatio radiorum ac luminis, colores ac figuræ tegit*. Nam si lapis niger valde politus sub sole ponatur, & aliquis eminus respiciat illum ex obliquo, videbitur ille lapis albus vel spléndidus, propter diffusionem radiorum in superficie.

De Speculis metallinis.

C A P. LXXIX.

Porro metalla quædam multum in superficie polita, & depurata, sunt specula, huiusmodi enim

SPEC. NATURALE.

A omnia generantur ex sulphure, & argento viuo. Argentum autem viuum fit ex subtili aqueo, & subtili terreo. Cum ergo argentum viuum, & sulphur valde subtilia sunt, & commiscantur per calidum digerens, & inflammans, tunc fit aurum quod in superficie politum propter subtile aqueum ac medium, receptiuum est, & reflexiuum, & propter subtile terream est terminatum, ac sic efficitur speculum. Similiter etiam fit de argento propter easdem causas, hoc solum excepto, quod calidum in ipso non est ita benè commiscens ac digerens, & inflammans sicut in auro. Et etiã quod aurum magis sequitur colorem sulphuris. Argentum vero magis colorem argenti viui. In vtroque tamen est frigus magis coagulans, & ob hoc luminis receptiuum est ac reflexiuum. Cuprum autem depuratum est ex sulphure quidem puro, & argento viuo minus puro benè commixtis, propter hoc etiam ex ipso fit speculum benè in superficie politum. Ferrum verò ex vtroque quidem est puro, & benè commixtis, & humiditas eius viscosa non est ab ipso separabilis per eliquationem calidi, propter hoc efficitur quidè speculum, sed magis obscurum secundum quid, ac secundum quid minus obscurum. In eo quippe, quod politum est, magis accedit ad naturam diaphani per naturam aque, & magis receptiuum est formæ, & coloris. In eo vero quod est ex partibus grossis terreis, magis est vmbrosus, & sic minus receptiuum. Aurum autem, & cuprum in eo, quod habent colorem sulphuris, minus receptiua sunt formæ, & coloris. In eo vero, quod habent subtile terreum, magis receptiua sunt, quàm ferrum. Ideo argentum benè politum inter omnia metalla melius est speculum, quia in colore magis accedit ad diaphanum. Porro stannum & plumbum magis sunt ex argento viuo non puro, nec benè cum sulphure commixto, propter hoc in superficiebus eorum semper remanet partes obscuræ terrestres, receptibilitatem luminis impediens. Ideoque ex istis non generatur speculum.

De Variatione imaginis in speculo visui respondentis.

C A P. LXXX.

HOc autem videtur mirabile, quod imago speculi, quando videtur in ipso, quandoque videtur in profundo, quandoque in superficie. Cumque anterior pars aspiciens contra speculum sit speculo propinquior, videtur ipsa citius tangere speculum, quàm posterior. Et secundum hoc videtur, quod nobis deberet primo resultare posterior pars, & non anterior quasi cooperta posteriori, sicut de hominè à nobis recedente non videmus nisi posteriorem partem. Nos autem dicimus, quod sicut habitum est superius forma, quæ apparet in speculo species est non habens spissitudinem. Ideoque nulla quæstio est vtrum posterior tegat anteriorem. Ideo autem forma illa quædoque videtur in profundo, quædoque in superficie, quoniam in speculo non resultat forma tantummodo, sed etiam distantia, quæ est inter aspicientem, & speculum. Ideoque quando est magna distantia, tunc forma videtur in speculo profundata. Quando vero est distantia parua, tunc videtur ad superficiem accedere. Potest etiam oriri dubitatio cur in quibusdam speculis apparet recto modo, in quibusdam autem superius apparet inferius, & ecòtra. Sinistra quoque apparet dextra, & ecòtra. Similiter etiam cur in quibusdam plures apparent facies ad vnum aspectum. In quibusdam vna tantum. Nos autem dicimus, quod in speculo conuexo non apparet forma sicut in plano, & huius rei causa est, quia in plano vna pars speculi non est sub alia, ideoque non fit ab vna parte super aliam reflexio. Et in concauo vna pars est sub alia. Et ideo superior formam receptam projicit super inferiorem, sic superior pars inferior apparet, similiter etiam est de dextro, & sinistro. Et iste est modus

F 3

naturalis

*Ratio dubi-
tandi.*

*Nota tria
in speculo.*

Experientia.

*Nota de au-
ro, & argen-
to, cupro, fer-
ro.*

*Stanno plu-
bo.*

*Nota de di-
stantia.*

*Nota de spe-
culis conca-
uis, & planis.*

Nota de
speculis
multis angulis.

naturalis in generatione omnis mixti, licet non figuræ lapidis qui topasion dicitur, in quo semper apparet facies versa. Si verò fiat speculum angulis multis angularum, tunc quilibet angulus per discontinuationem, & reflexionem, quæ fit in eo, multæ fiunt imagines secundum naturam discontinuationum reflexionis. Si verò speculum fiat in vna parte concauum, in altera planum duæ facies resultant. Et siquidem concauum sit superius, & planum inferius, tunc in loco continuationis plani ad concauum, videbuntur facies illæ in collo continuatæ, ita quòd facies vna sit superius, & alia inferius. Si verò sit contra planum inferius, & concauum superius, tunc videbuntur facies illæ in vertice capitis continuatæ, eo quòd inferior porrigitur superius, & superior dependet inferius.

De speculis planis.

C A P. LXXXI.

Non solum vero apparet dextra sinistra, & contra in speculis conuexis, sed etiam in planis. Non tamè ex causa quam in libro de speculis ponit Euclides, videlicet eo, quod videamus per lineas radiales ab oculis egredientes: sed potius ideo, quia forma abstracta à re visa per actum luminis apparet in speculo, & sicut abstrahitur ita imprimitur. Ideo fit imaginis situs ad aspicientes oppositos. Porro in re alta etiam distantia in speculo representatur vt in turri, cuius cacumen inferius videtur, quia scilicet à speculo distat amplius & ob hoc apparet profundius, propter hoc in speculo vel in aqua videtur turris conuersa. Hæc etiam de causa baculus stans in aqua, oblique aspicienti, curuus vel abscissus videtur, quia scilicet baculi forma per omne profundum aquæ existens, superficiei aquæ imprimitur, idque ulterius immutat aerem, & vnum, & figuram, & huius immutationis causa est, quia linea veniens à profundo ad superficiem aquæ recta est. Linea vero à superficie aquæ ad oculum veniens, oblique super illam capit, ita quod super aquæ superficiem facit angulum acutum versus aspicientem, sicque curuitas duarum linearum immutatione causa est apparitionis curuitatis rei. Si verò super rem in aqua iacentem aliquis aspiciat directè, tunc res videbitur directè, quia tunc ad punctum linearum immutantis superficiem aquæ, cadit linea immutationis visus perpendiculariter ac directè ita quod super aquæ superficiem duos angulos rectos signat. Auctor. Hæc de forma vel imagine in speculo relucente.

Cur baculus
apparet fra-
ctus in aqua.

Qualiter lux sit colorum hypostasis.

C A P. LXXXII.

Ex libro de vaporibus. Dico autem lucem esse hypostasim colorum, & si relinqueretur sibi veniens ad vnumquodque corpus, non quiesceret donec color illius corporis apparetur purè lux; unde videmus solem patientem eclipsim in lumine suo remissum, & omne album apparere pallidum. Cumque secundum remissionem lucis, appareant omnes colores remissi, patet quod lux veniens ad vnumquodque coloratum, accipiens à rebus à quibus reflectit, quod inuenit transit in essentiam colorum suorum: & huius rei indicium est, quod splendor penetrans vitrum, inueniens ibi picturam diversorum colorum, in sua penetratione reflexus est ab obstaculo, & non reflectitur in specie splendoris, sed specie picturæ: unde patet, quod splendorem accipit ab eo, quod inuenit in vitro: hinc est etiam, quod minimo vino rubeo existente in fundo vasis apparet album. Appositum in magna quantitate apparet rubeum. Quod est, quia intensio splendoris, quæ est in paruo vino facit illud apparere album in colore, scilicet qui multum est ei affinis: inueniens autem de vino multum in vase, non est ita de facili

Lux transit
in essentiam
colorum quos
inuenit.

penetrans in profundum, & ideo debilitatur, unde quod prius apparebat album, iam apparet in rubore obscurum: hoc autem mirum est, quod vitro depicto, & splendore illud penetrante in sui reflexione non apparet in specie splendoris veri. Sed in specie coloris per picturam assimilari. Et tamen cum in vino rubeo videmus celum ex reflexione coloris in specie, non videmus illud in colore vini rubei, sed in colore proprio, & dico, quod quado color reflectitur ad rubeum, si fuerit multum rubeum, mutabitur idea celi secundum colorè quem inuenit in vitro, sed debiliter. Porro cum penetrat vitrum à luce, ibi est quasi quedam mixtio. Cum autem reflectitur debilior est coloris reflexio cum colore vitri coniuncto: videmus autem, quod aer illuminatus à luce, minus iterum accipit lucem ex alio. At contrario virtus odoratiua cum inficitur ab aliorum odore, inueniens illam infectionem non inficitur à simili. Quod inde videtur, quia nihil habens vnam formam in effectu, accipit infectionem à cõsimili. Itaque videtur quod nihil in luciditate positum dum illam retinet infici potest ab alia, nisi augmentetur eius luciditas. At contrario in domo, quæ est disposita in luce per vnam candulam, est videre, quod alta candela allata lux augmentatur. Ad hoc autem dico quoniam lux est de genere eorum, quæ non habent contrarium, & ita si potest intendi, potest & remitti. Quod autem omne subiectum retinens aliquam infectionem non inficitur à cõsimili, non est generale: videmus enim quod aer inficitur à pariete albo, secundum se totum. In odoratu vero fumositates resolutæ à vino in eo, qui potauit, opilant carnunculas narium ne discernere possit, & odorare vinum potatum ab alio.

De scordophagi.

Nota de vi-
ni potantibus.

Adhuc De quibusdam proprietatibus lucis, & umbra.

C A P. LXXXIII.

Alexander. Lux non videtur per se, sed per materiam: est autem aliter in sole, aliter in colore, aliter in quacunque re illuminata, nec procedit lux nisi à corpore, quia non est nisi à corpore. A quolibet autem puncto cuiuslibet corporis lucidi oritur lux per quamlibet lineam rectam quæ potest extendi ab illo puncto, ex quibus patet, quod à quolibet puncto cuiuslibet corporis dyaphani contingentis aliquod corpus lucidum quocunque lumine, oritur lux per omnem lineam quæ potest extendi ab illo puncto, & transire in corpore dyaphano tangente illud punctum. I è omne corpus coloratum lucidum propriè mittit formam suam à quolibet puncto ipsius per omnem lineam rectam, denique proprium est lucis extendi secundum lineas rectas, siue lux fuerit essentialis, siue accidentalis, siue debilis, siue fortis. Cumque alia mediante luce videantur, lux seipsa, nulloque alio modo videtur, lux maximè se omnibus exhibet, & est principium cognitionis sensualis omnium maximè in visu: nihilominus maximè incognita est inter omnia. August. in lib. confessionum. Lux oculis ægris odiosa est, quæ puris est amabilis. Philosophus. Lux, & vita nihil incendant, nihil extinguit facilius. Radius, & lux quado perpendiculariter descendit in domum, & cadit in terram, generat ex se radium reflexum, qui, scilicet radius reflexus de necessitate reuertitur per eandem viam per quam descendit radius. Nam si per aliam rediret angulum acutum faceret. Et ita duo radij, scilicet generans, & generatus fiunt vnus radius. Item radius penetrans foramen quadratum, vel alio modo angulare: facit in obiecto remoto lucem rotundam. Radius descendens super corpus clarum, & politum generat splendorem resultantem: sed si descendat super corpus opacum, & impolitum, nequaquam: lux debilis valde apparet in locis obscuris, & later in locis luminosis. Corpus celeste. Verbi gratia, vt sol quasi contrario modo dat lucem suam, & calorem. Nam magis transparentibus,

Quoduis
punctum luci
diemittit lu-
men.

Radius ge-
nerans gene-
ratus.

parentibus, magis dat de luce, & minus de calore. E-
contrario magis opacis, & corpulentis plus dat de ca-
lore, & minus de luce. Cūque in aere existente in do-
mo in quam nō cadit radius solaris, nihil videatur ad-
esse, superueniente radio solis tot ibi corpora minuta
apparent, vt nemo sit qui ea numerare possit. *Hugo de*
tribus diebus. Quid luce pulchrius quā cum colorem in
se habeat, omnium tamen colores terram ipsa quodā-
modo illuminando colorat. Sol sicut aurum rutilat,
Luna pallet quasi electrum, Stellarum quādam flā-
meo aspectu radiant, quādam luce niuea micant, Quā-
dam vero alternatim, nunc roseum, nunc viridē, nūc
cādidum fulgorem demonstrant. *Philosophus.* *Vmbra*
vero est lucis primario, qua sit per obiectum corporis tene-
broso corpori lucido: umbra lineamēta corporis retinet,
& detineri non potest, fugientē se sequitur, & sequē-
tem fugit, facit apparere pulchrum, quoniam occul-
tat maculatum: umbra tanto est breuior quāto sol al-
tior. Insensibiliter perit, quā moro corpore in radio
solis alia & alia semper erit, nec est umbra terrā. & hac
umbra sola luna de cælestibus corporibus inuoluitur.

*De Distinctione corporalis, ac Spirituales
Lucis à tenebris.*

C A P. LXXXIII.

A *Vltor.* Porro lucem illam primariam vt ex præ-
dictis patet, distinxit Deus à tenebris, quiddita-
te, & loco, & tempore, hæc si quidem ad inuicem di-
uisa sūt essentialiter, quia lux habitus est, tenebrę ve-
ro priuatio; Temporaliter autem, quia lux in die te-
nebrę in nocte: localiter quoque, quia dum lux est in
vno hæmispherio, tenebrę in alio. *Hugo de sacramē-*
tis lib. 1. Ergo illud primum momentū tēporis quan-
do creata est omnium visibilium inuisibiliumque na-
tura, nec nox fuit, nec dies: & tunc tempus fuit, quia
mutabilitas, postea vero continuo luce facta, diuisa
sunt tenebrę, & lux. Et tempus iam per diem, & no-
ctem distingui cepit. Et vt mihi videtur in eodē pror-
sus momento temporis, quo visibiliter, & corporaliter
diuisa est lux à tenebris: inuisibiliter quoque boni
angeli discreti sunt à malis, illis in tenebris peccati ca-
dentibus, & istis ad lucem iustitię conuersis, vt lux es-
sent & non tenebrę: sic enim consonare debuerunt
exemplaria operum Dei, vt quæ visibilia erant opera
sapientię inuisibilium prouectus sequerentur, secun-
dum quod ipsa quæ vtrouique operabatur sapientia,
ibi iudicium exerceat, hic formauit exemplū. *Ioannes*
Chrysostomus in sermone de ieiunijs. Cur ergo non prius
de angelis, quā de visibilibus creaturis aliquid liqui-
dum, scilicet & expressum insinuauit Moyses? quia lo-
quebatur Iudæis iudicibus, scilicet de Ægypto eductis,
quos nō tūc oportuit per excelsiorem viā ad creatu-
ris cognitionem, sed per planiorem, idest per creatu-
ras visibiles adducere. *Augu. super Genesim.* Itaque si-
cut dicit scriptura, prior omnium creata est sapientia,
idest intellectuālis, & angelica vita: quæ quidē infor-
mis ac tenebrosa fluitaret, si non ad creatorem con-
uersta formam sapientię caperet, ac lux in eo fieret. *I-*
dem in libro de ciuitate Dei. 11. Si autem ad illorum die-
rum opera pertinent angeli quæ Moyses in principio
Geneseos describit, ipsi sunt lux illa, quæ diei nomen
accepit, cuius vnitas, vt commendaretur nō est dictus
dies primus sed vnus. Ne etiam aliud dies primus, &
secundus ac cæteri, sed idem vnus ipse septies repeti-
tus propter senariam cognitionem operum quæ fecit
Deus, & septimam quietis, qua in seipso à suis operi-
bus requiescit Deus. Cum enim in verbo Dei facti
sunt lux, profecto participes facti sunt lucis æternæ
quæ est Dei sapientia: & dicitur filius illuminans om-
nem hominem & angelum mundum, vt sit in domi-
no lux: à quo si aueratur angelus sit immundus.

De Lucifero & primo de illius statu.

C A P. LXXXV.

P *etrus Lombardus.* Inter hos itaque cælestes spi-
ritus, de quibus dictum est supra, fuit vnus
omnibus alijs cadentibus excellentior, nec inter-
stantes aliquis eo fuit dignior sicut testimonijs scrip-
turarum monstratur. Scriptum est enim in Iob. *Ipsē C. 40. Iob.*
est principium viarum Dei. Grego. in moralibus lib. 32.
Neque enim etiam tunc tam ruita contra Dei electos
exercere posset, si non ex magna conditione natura
eius subsisteret. Idcirco ergo ad tam multam fortitu-
dinem sufficit: quia in natura rerum hunc conditor
primum fecit: per vias quippe Dei eius actiones acci-
pimus, vnde rectē principium viarum Dei ebhemoth
dicitur, quia nimirum cum cuncta crearet, hunc pri-
mum condidit quem reliquis Angelis eminentiorem
fecit. Cuius eminentiam Propheta demonstrat di-
cens. *Tu signa culum similitudinis Dei:* licet enim ho-
mo ad similitudinem Dei creatus sit, Angelo tamen
aliquid maius tribuitur, cum non ad similitudinem
Dei conditus, sed signaculum similitudinis Dei
dicitur, vt videlicet quo subtilior est in natura, eo in
illum similitudo Dei plenius expressa credatur: de
quo etiam per Prophetam dicitur. *Omne lignum pa-*
radisi non est simile ei, quia cætera cælestium virtutum
agmina, quamuis excelsa sint, huic tamen non præ-
lata sunt nec æquata. Item ad eum per Prophetam
dicitur: *Omni lapis preciosus operimentum tuum,* per
lapides angelorum ordines intelligimus, quibus eb-
hemoth ille opertus fuisse describitur, quia eos qua-
si vestem ad ornamentum habuit, quorum dum cla-
ritatem transcendit, & eorum comparatione clarior
fuit. *Idem in lib. 34.* Alibi quoque de ipso in eodem
libro legitur, quod non est potestas super terram quæ
illi comparatur, potestas nimirum eius super terram
cunctis eminentior perhibetur, quia & si actionis suæ
merito infra homines cecidit: omne tamen homi-
num genus naturę angelicę conditione transcendit,
qui quamuis beatitudinem perdidit, naturę tamen
suę magnitudinem non amisit, quę humana omnia
superat, licet sanctis hominibus meritorum suorum
subiectione subiaceat. Sed quo altior est diaboli na-
tura, eo maior est innocentis hominis gloria. Dehinc
etiam de illo diabolo subditur, qui factus est vt nul-
lum timeret, sic quidem per naturam factus est, vt
conditorem suum castē timere debuisset, timore scili-
cet sobrio, timore securo. Non timore quem foras
charitas mittit, sed timore in sæculum sæculi perma-
nente, quem charitas gignit.

De casu ipsius.

C A P. LXXXVI.

P *etrus Lombardus.* Hic itaque Isydoro teste, post-
quam creatus est, eminentiam naturę & profun-
ditatem scientiæ suę perpendens, in tantum super-
biuit, quod etiam Deo voluit similis esse. Non per
imitationem sed æqualitatem potentię, & tantę su-
perbię merito deiectus est. *Bernardus Clarenallensis.*
Lucifer siquidem ille qui mane oriebatur, pro eo
quod similitudinem vsurpare voluit altissimi per ra-
pinam, arbitrans se esse æqualem Deo, quod est vti-
que filij, precipitatus illico corruit, quia pater pro fi-
lio zelans in ipsum vindictam exercuit, qui & men-
dax est, cum se fore similem altissimo iactauit & mē-
dacię pater cum hominem quoque venenauit, & suę
fallitatis seminariū fudit dicens: *Eritis sicut dy.*
Dixit enim lucifer iam non Lucifer sed tenebrifer
& vespertus. *Sedebo in monte Dei &c. O impudens &*

imprudens millia millium ministrabant ei, & tu sedebis? Quid iam laborasti ut sedear? Quid seminasti ut iam metas? Non est hoc tuum, sed quibus paratum est. Quid est quod inuides? Sedebunt vermiculi terræ iudicantes, & tu non modo stabis, sed iudicandus astabis. Ipsi utique qui euntes ibant & flebant mittentes semina sua, venient cum exultatione portantes manipulos suos: duo sunt manipuli quos queris, honoris, scilicet & quietis, sed non sic impie non sic. Qui seminauerunt vilitatem & laborem, merent honorem pariter & quietem, pro confusione sua duplici & rubore, in terra sua duplicia possidebunt.

Qualiter veritate à diuinorum cognitione secretorum est primatus.

C A P. LXXXVII.

Augu. super Gen. Factus ergo prius statim à veritate se auertit propria potestate delectatus beatæque vitæ dulcedinem non gustauit quam non acceptam fastidiuit, sed volendo accipere amisit. Ceciditque non ab eo quod accepit, sed ab eo quod accepisset si Deo subdi voluisset. Bernardus. Porro sicut iam supra dictum est. Seraphin stantes & astantes domino maiestatis, eius caput, idest altitudinem duabus alijs velant. Admiratione, scilicet in qua feliciter delectantur. Et veneratione in qua feliciter gloriantur, pedes etiam duabus alijs, fidelitate, scilicet atque prudentia velant. Nam per pedes eius, intelligimus inuestigabiles vias eius & profundum sapientiæ, ad quos pedes etiam incarnationis mysterium pertinet, & omnis operatio nostræ salutis. Cum itaque Seraphin & fideles pariter ministri sint & prudentes, sic diuina negocia gerunt & saluti prouident electorum, ut malignus ille omnino apprehendere non possit. Ex pedum velamento factum reor, ut nesciens dominum gloriæ fecerit crucifigi. Ex hoc etiam quotidie fieri solet, ut salutis nostræ negocijs ignorans feruiat & inuitus, sero postmodum plangens, quod dum obesse voluerit inuentus sit profuisse: sic per administratorios spiritus illuditur eius astutiæ, quod & fideles sint qui detegere nolint & prudentes qui tegere norint, diuinæ erga nos prouidentis & dispositionis arcana.

Dna ala.

Porro duabus alijs volant, scilicet naturæ perspicacia, & gratiæ efficacia: vix tibi superbæ spiritus adulterariæ præsumptionis amator, non stetit in veritate, expulsus es. Quid autem æstimare vetat deiecto Lucifero, ad peruigiles excubias Seraphin constitutor? Sicut eiecto homine ad custodiam Cherubin flammeus gladius traditur, vix ligno vitæ incisio pariter & incensio, scilicet quibus nihil carni terribilius manum prohibeant corporalem. Porro Seraphin tantum alas accipiunt, quarum velamine arceant oculum spiritualem. Itaque duabus alijs velabant caput eius, & duabus pedes, ut nec alta Dei, nec profunda eius iniquus ille valeat contemplari. Erit autem cum reuelabitur gloria domini, sed prius tolletur impius, ne videat gloriam domini. Interim sane velantur caput & pedes, ut medium aliud eidem impio ad videndum, sed ad inuidendum utique relinquatur. Ceterum sicut e supremis duabus alijs, nequissimus ille admirationem habuit, sed non venerationem, sic medijs quoque spiritualem intellectum ei natura dedit, sed non etiam gratia affectum tribuit. Itaque superbus ille Lucifer lucem præferens, non ignem habens, alteri tantum innixus alæ, casum facere potuit non volatum, exultauit enim lucidus esse, non feruidus, non incensus, quod Seraphin sonat. Non ergo stetit quia contempsit. Sed nec volare potuit quod præsumpsit. Sic nihilominus ex infimis alijs plane fidelitatis expertus fuit, sed prudentia non caruit. Nam & serpens erat callidior cunctis animantibus terræ: forte

eo ipso tam inuocabilis est casus eius, quod ex his quas diximus alijs sicut in parte dextra nulla affuerit, sic in læua nulla defuerit.

De complicibus eius.

C A P. LXXXVIII.

Petrus Lombardus. Non solus autem lucifer cecidit, sed cum eo alij multi qui in eius malitia consenserunt. Nam ut ait Ioannes in Apocalypsi Draco de celo cadens tertiam partem stellarum secum traxit. *Author.* Hoc autem dixit non quia lucifer eis malum suggestit, ne peccatum eorum videatur habere remedium excusationis, ac per hoc & liberationis, iuxta heresim Origenis. Sed ideo dicitur secum traxisse, quia dum ille æqualitatem Dei & principatum aliorum angelorum superbè appetere. Illi ob eius plenitudinem & excellentiam ab eo dependentes, mox eius voluntatem cognoscentes sponte per consensum ei adhererunt, & ob hoc pariter cum eo ceciderunt. Non quia voluerunt omnes similes esse Deo sicut ipse, sed idem cum eo voluerunt, scilicet quod ipse esset eorum caput sicut appetebat, hunc casum suum præscire non potuerunt, quia si præscirent, iam essent ante casum miseri, aut stulti & maligni. Anselmus in libro de casu diaboli. Angelus malus adhuc in bona voluntate stans præsciebat se casurum, aut volebat ut ita fieret, aut non. Si volebat, iam ipsa mala voluntate ceciderat. Non ergo volendo cadere prius sciuit se casurum quam caderet. Si præsciebat & nolebat, ergo tanto erat inferior quanto debebat esse felicior, quod non conuenit. Relinquitur ergo quod casum suum nullatenus præscire potuit. *Petrus Lombardus.* Quod autem angelis, qui ceciderunt gratia data non est, culpa eorum fuit, quia cum stare possent, noluerunt quousque gratia apponeretur, sicut alij perstiterunt, donec illis cadentibus per superbiam, eis gratia apposta est. Aperte ergo cadentium culpa in hoc deprehendi potest, quia licet sine gratia nequirent proficere quam nondum acceperant, per id tamen quod eis collatum fuit in creatione poterant non cadere idest stare, quia nihil erat quod eos ad casum impelleret, sed spontanea sua voluntate declinauerunt. Quod si non fecissent quod datum est alijs utique daretur & ipsis. *Anselmus ubi supra.* Vides ergo angelum bonum & malum, Deo patem debere gratiam quantum ad bonitatem eius. Nec diabolum ideo minus debere reddere Deo quod Dei est, quia sibi abstulit quod Deus dedit. Et noluit accipere quod Deus obtulit. Semper ergo debet agere gratias Deo malignus spiritus, pro beatitudine quam sibi abstulit, sicut bonus pro ea quam sibi ipse dedit.

Cur enim Deus creauit quem peccaturum præsciuit.

C A P. LXXXIX.

Augu. super Genesim. Hoc est ait initium figmenti Dei, quod factum est ut illudatur ab angelis eius, figmentum enim diabolus dicitur, quia cum sciret eum Deus voluntate malum futurum ut bonis noceret, creauit tamen eum ut de illo bonis prodesset, hoc autem fecit ut illudatur ei. Illudatur enim ei cum sanctis eius tentatio probit. Sic & mali homines quos Deus malos futuros præuidens, creauit tamen ad sanctorum utilitatem. Illudantur tamen, cum sanctis eorum tentatione profectus præstatur: sed ipse est initium, quia præcedit antiquitate & principatu malitiæ, hæc autem illusio fit malis angelis & hominibus per angelos, & homines sanctos, quia subdit eis Deus homines, & angelos malos: & non quantum nituntur, sed quantum sinuntur possunt. *Bernardus Clarenuallensis super cantica Homil. 17.* Inuendum veto iudicium, ut superbus ille, humilium malleator, eisdem ipsis nesciens fabricet coronas perpetuas omnes impugnando, &

omnibus succumbendo. Tu mihi miser sedem collocas in aquilone, plaga nubilosa, & frigida, & ecce suscitatur de puluere inopes, & de stercore pauperes, ut sede. cum prin. & l. g. t. Incaluit super eos mons coagulatus mons pinguis. *Idem in quodam sermone.* Sic autem etiam ut iam supra dictum est per administratorios spiritus illuditur eius astutia, quod & fideles sint qui detegere nolint, & prudentes, qui tegere norint diuinæ erga nos prouidentia, & dispositionis arcana, hinc factum reor ut nesciens dominum gloriæ fecerit crucifigi. Ex hoc etiam quotidie fieri, ut salutis nostræ negocijs ignorans seruiat, & inuitus, sero postmodum plangens, quod dum obesse voluerit, inuentus sit profuisse. Hinc ergo ille nequissimus, & in presenti torquetur acriter, & in futuro cruciabitur grauius: primū quidem, quod ipsam nobis longanimitatem diuinæ benignitatis inuideat, deinde, quod nequaquam sibi ipsi hac saltem occasione prouideat ut ad penitentiam prouocetur.

De Obstinata eius superbia.

C A P. XC.

Gregorius ubi supra. Hic quidem ut iam supra dictum est per naturam factus est, ut conditorum suum caste timere debuisset, timore securi videlicet. Sed quoniam ei a quo conditus fuit subesse despexit, tanto magis infra se cecidit, quāo magis se contra gloriā sui conditoris erexit, factusque est ut nullum timeret, nullum videlicet, quia nec etiam Deū. Sed neque hoc ipsum, quod passurus est metuit, appetitum namque celsitudinis vertit in rigorem mentis. Et quia ius quæsitæ potestatis non obrinuit, quasi quoddam superbiæ suæ remediū inuenit insaniam sensibilitatis. Quia vero profectu transgredi cuncta non potuit, despectu se contra cuncta præparauit. Cuius adhuc superbia describitur, cum subditur, omne sublime videt, id est cunctos velut infra se positos quasi de sublimi respicit, quia dum contra auctorem per intentionem nititur, æstimare sibi quemlibet parem dedignatur. Quod etiam aperte membris eius congruit, quia omnes iniqui per tumorem mentis elati cunctos quos cerunt superbiæ fastu despiciunt. Et si quando exteri venerantur, intus tamen in secreto cordis, ubi in sua æstimatione magni sunt, cunctorum vitā sibi postponunt. Reprobi tamē cum vnum vel minimū bonum suum incauti conspiciunt mala multa graui in quibus sunt nō agnoscūt. At electi ad quodlibet remississimū malum suum, Deo dispensante ex infirmitate trepidāt, ut magna bona ad quæ prouecti sunt non amittant. Sicque fit ut istos mala adiuent, illos vero bona grauent. Quia videlicet, & malē bono vitur reprobis, & benē malo vitur iustus. Recteque in fine locutionis dominicæ, vnum aliquod aperte de leuiathan exprimitur, vnde mēbra eius nobis breuiter significantur. Nam subditur: *ipse est rex super vniuersos filios superbiæ.* Superbia etiam euidentissimum est signum reprobis, ac cōtra humilitas electorum. Cum enim quam quisque mentem habeat agnoscitur, sub quo rege militet inuenitur: vnusquisque enim quasi quendam titulum portat operis, per quem facile ostentat, sub cuius seruiat potestate rectoris.

Qualiter sit in demonibus malum.

C A P. XCI.

Augustinus in *Enchiridio* lib. 12. Creatura igitur quæ in tanta naturæ excellētia creata est ut licet mutabilis sit, adhærēdo tamen immutabili bono beata fit. Eiusque indigentia explendæ nō sufficiat nisi Deus, profecto non illi adhærere vitium est. Omne autem vitium naturæ nocet, ac per hoc contra

naturā est. Ab illa ergo, quæ adhæret Deo, nō natura differt ista, sed vitio. Et sicut beatitudinis illius causa est adhærere Deo, sic cōtra amissionis illius causa est nō adhærere Deo: hoc enim adempto illa beata est, quō amisso illa misera est. *Dionysius in libro de diuinis nominibus.* Dæmones mali esse dicuntur, eo quod infirmantur circa operationem naturalem, falsa ergo conuersio est eis malum, & a cōnaturalibus suis egressio, & infirmitas, & impotentia, & imperfectio, infirmitas, & fuga, & calus, fugit enim optimē malum natura, & secundum quod malum nullius est genitiuum, aut nutritiuum, aut saluatiuum, aut factiuū: quod itaque est in dæmonibus malum? furor irrationabilis, amēs concupiscentia, fantasia proterua, quæ tamen in animalibus non sunt mala, sed naturalia. Non enim omnia omnibus, & omnino eadem secundum id ipsū, mala sunt: dæmoni enim malum est contra deformē intellectum esse, animæ contra rationē, corpori contra naturam. *Aug. de natura boni.* Omnia quanto magis ordinata, speciosa, moderata sunt, tāto magis, bona sunt. *Malum ergo nihil aliud est, quam corruptio modi vel speciei vel ordinis naturalis.* *Idem ad Orosium.* Malum natura non est, sed priuatio boni hoc nomen accepit, denique bonum potest esse sine malo. Malum non potest esse sine bono. *Idem in Enchiridio.* Quid est, quod malum dicitur, nisi priuatio boni? Sic enim, & corporibus animalium nihil aliud est aut morbis vel vulneribus affici, quā sanitate priuari.

De causa vel origine mali.

C A P. XCII.

Dionysius ubi supra. Bonum quidem vniuersaliter ex vna, & tota causa est, malum autem ex multis, & particularibus. **A**uctor. Quia videlicet ab vnitāte cadens in multa desluit. Vnitāte enim ut ait Aug. est operatio conuenientia, & concordia qua sunt, & inquam sunt, ea quæ composita sūt. Nam simplicia per se sunt, quia vnum sunt. *Aug. in Enchiridio.* Dubitare non debemus causam rerū bonarum, quæ ad nos pertinent, nō esse nisi bonitatem Dei. Malarum verō ab immutabili bono deficientem boni mutabilis voluntatem, prius angelī. postea hominis, hoc est primum creaturæ rationalis malum, id est prima priuatio boni. *Idem de ciuitate Dei li. 12.* Nemo ergo querat causam efficiētem malæ voluntatis. Non enim est efficiens, sed deficient, quia nec illa effectio est, sed defectio. Deficere namque ab illo, quod summē est ad id, quod minus est, hoc est incipere habere voluntatem malam: deficitur autem non ad malum, sed malē, non ad naturas malas, sed contra ordines naturarum, ab eo, quod summē est ad illud, quod minus est. Dæmones ergo mali sunt mala propria voluntate. quā bona natura non fecit nisi cum a bono sponte defecit, ut mali causa non sit bonum, sed a bono defecit. *Basilus in hexameron li. 2.* Malitia ergo nō ex aliquo alio mutuat substantiā, sed ipsa sui genitrix est, labes animarum, mortis effectrix, probitanti contraria, quam & subsistere, & a Deo factam esse peruersi contendunt. Nos autem malitiam nascendi principium a Deo non accepisse hac ratione firmamus, quia nihil eorum, quæ sunt contraria sibi potest quippiam generare dissimile, suæ ergo malitiæ se auctorem esse quisque cognoscat.

Quod Malum non nisi in bono coalescit.

C A P. XCIII.

Augustinus in *Enchiridio.* Quæcūque ergo sunt vitia animorum naturalium sunt priuationes bonorum, quamdiu natura corrūpitur inest ei bonum quo priuetur, ac per hoc nullum est, quod

Malum dæmonum.

Malū quid.

Efficiens mal.

Signum reprobationis.

dicitur

Fallit regula
Dialectico-
rum.

dicitur malum si nullum sit bonum. Vitiosa ergo natura in quantum natura bonum est. In quantum vitiosa mala est. Quapropter in his contrarijs, quæ mala, & bona vocantur, illa dialecticorum fallit ratio, qua dicunt, *nulli duo simul inesse contraria*, hæc enim duo ita simul sunt, ut si bonum non esset in quo malum esset, prorsus malum esse non posset, quia non modo non esset, sed vnde oriretur corruptio non haberet, quia si bonum non esset, nec corrumperebatur. Nihil enim aliud est corruptio, quam boni exterminatio. Ex bonis ergo orta sunt mala, & nisi in aliquibus bonis non sunt. *Idem in eodem.* Ideo malum est naturæ corruptio, quia priuat eam qualicumque bono. Nam si nullo priuat bono, non nocet. Nocet autem. Adimit igitur bonum. *Idem in libro de natura.* Abstinerere à cibo non est aliqua substantia, & tamen substantia corporis si omnino à cibo absterneat languescit, & frangitur: sic peccatum non est substantia, eo tamen corrumpitur natura. *Idem in aduersarium legis, & prophetarum.* Ipsa quoque vitia creaturarum, testimonium perhibent bonitati naturæ: quod enim per vitium malum est, profecto per naturam bonum est, vitium quippe contra naturam est, quia naturæ nocet, nec vitium noceret, nisi bonum eius minueret. *Ambro. in lib. de Isaac, & anima.* Ex bonis ergo mala sunt orta, non enim mala sunt nisi quæ bonis priuantur: per mala tam factum est: ut bona eminent. Ergo indigentia boni malitia est, & diffinitione boni malitia deprehenditur. Quoniam per disciplinam boni malum reperitur. Bonum autem nullius eget, sibi abundat. Mensuram autem, & perfectionem finem quoque tribuit omnibus. In quo vniversa constant, & de quo omnia pendent. *Dionysius ubi supra.* Fugit autem ut dictum est optimi naturam malum, & secundum quod malum nullius est generatiuum, aut nutritiuum, aut factiuum aut saluatiuum. *Chryso. super Mat. li. 2.* De re nimirum in qua est malum subtrahit se bonum propter inhabitans malum sicque bono recedente; res vadit ad nihilum.

Quod malum cognoscitur per bonum, & e conuerso.

C A P. XCIV.

August. de Ciuit. Dei lib. 12. Causas vero talium defectuum inuenire velle, tale est, ac si quisquam velit videre tenebras, vel audire silentium, quorum vtrunque nobis notum est, non in specie, sed in priuatione speciei. Ea vero, quæ ita sciuntur quodammodo nesciendo sciuntur, ut sciendo nesciantur. Cum enim acies oculi corporalis currit per species corporales, nusquam tenebras videt, nisi ubi ceperit non videre. Ita etiam silentium nullo modo, nisi non audiendo sentitur. Sic species intelligibiles mens quidem nostra intelligendo cõspicit, sed ubi deficiunt nesciendo condiscit. *Ambrosius ubi supra.* Itaque sicut iam dictum est, boni diffinitione malitia deprehenditur, ac per disciplinam boni malum reperitur, bonum autem nullius eget, sibi abundat. *Hieronymus ad Rusticum de penitentia.* Scire non possumus, ægrotationis mala, nisi cum sanitas fuerit cõsecuta. Et quantum boni virtus habeat vitium demonstrat. *Idem contra Origenem de resurrectione.* Sed neque vim antidoti scire poteris, nisi venena perspexeris. *Idem super Psal. 136.* Denique nescit aliquis quantum sanitas valeat, si non ægrotet. *Idem super Ecclesia.* Itaque contraria contrarijs intelliguntur. Vnde Salomon æqualis fuit studij scire sapientiam, erroresque, & stultitiam, ut in alijs operandis in alijs declinandis eius vera sapientia probaretur. *Ambrosius in libro de Paradiso.* Obijciunt autem quidam, quod primus homo cui dictum est à domino. In quacumque die comederis morte morieris. Mortem quam non gustauerat scire non potuit. Et si nesciebat, timere non poterat, frustra ergo Deus

ob.

mortem ei pro terrore obiecit, quam ille non timebat. Sed hoc facile ex communi usu naturæ absolui potest. Est enim natura insitum omnibus animantibus, ut etiam, quæ nondum inesse sibi experta sunt, quasi noxia reformidat, vnde enim columba in ipso ortus sui visu terror accipitris? vnde lupi quibus formidabiles, & pullis milui? Quod si etiam irrationalia animantia, sensum fugiendi naturaliter accipiunt, quanto magis in primo homine rationis vtrique plenissimo, naturalis quædam mortis opinio debuit esse vitandæ? *August. super Gen. lib. 8.* Sed quomodo inquirunt intelligere poterat, quod ei dicebatur de ligno scientiæ boni, & mali, quæ quidem ipsum malum, quid esset omnino nesciebat? mirum quidem est quemadmodum rerum, quas habet amissionem etiam inexperta natura deuitat. Quis enim pecora docuit deuitationem mortis, nisi scelus vitæ? Quis paruulam adhærescere baiulo suo, si eum fuerit ex alto iacere minitatus? Sic illis primis hominibus vita erat dulcis, quam profecto amittere deuitabant. Idque ipsum quibuscumque modis vel sonis signantem Deum, intelligere poterant, nec aliter eis posset persuaderi peccatum, nisi prius persuaderetur eos ex illo facto non esse morituros, id est illud, quod habebant, & se habere gaudebant, non amissuros. Si quos ergo mouet, quomodo poterant intelligere minantem Deum, videant nos omnium inexpertorum nomina, non nisi ex contrarijs, quæ iam nouimus si priuationum sunt, aut ex similibus si specierum sunt sine vlllo æstu dubitationis agnoscere.

Quod nihil est summum malum.

C A P. XCV.

August. de Ciuit. Dei lib. 12. Natura porro quibus insunt vitia, si bonæ non essent, eis vitium nocere non possent. Nam quid eis nocendo faciunt, nisi quod eis integritatem adimunt? Quod si omnino desijt malum nihil adimendo non nocet, ac per hoc nec vitium est, non enim vitium esse potest, & non nocere. Sola ergo bona alicubi esse possunt. Sola vero mala nusquam possunt, quia naturæ etiam mala voluntate vitiatæ, in quantum vitiatæ sunt, malæ sunt. In quantum vero naturæ, bonæ sunt. Et cum natura vitiosa in peius est, excepto eo, quod natura est, etiam hoc ibi bonum est, quod impunita non est, hoc enim iustum est, & omne iustum proculdubio bonum. *Idem in libro de moribus Manicheorum.* Aliud siquidem est, quod summum, & per se bonum est, cui noceri non potest. Aliud quod participatione bonum est, cui noceri per defectum potest. Cuius defectus non est auctor, qui est auctor essentia, mutantur autem quædam in meliora, & ideo tendunt ad esse, nec dicunt ista mutatione perueriti, sed potius reuerti, & conuerti: peruersio autem contraria est ordinationi, hæc vero, quæ tendunt ad esse, ad ordinationem tendunt, quam cum fuerint consecuta, ipsum esse cõsequuntur, quantum id creatura cõsequi potest. Ordo enim ad cõuenientiam quandam, quod ordinat, redigit. Nihil autem est esse quam vnum esse. Itaque in quantum quidque vnitatem adipiscitur, in tantum est, vnitatem enim est operatio, conuenientia, & concordia, quæ sunt in quantum sunt ea, quæ composita sunt. Nam simplicia per se sunt, quia vnum sunt, quæ autem non sunt simplicia, cõcordia partium imitantur vnitatem, & in quantum eam assequuntur in tantum sunt, & vnum sunt. Ordinatio ergo esse cogit. Inordinatio non esse: quæ peruersio etiam corruptio nominatur, sed non potest venire ad summum malum, quo perducere nititur. Dei enim bonitas eo rem perducere non sinit, & omnia deficietia sic ordinat, ut ibi sint ubi congruenter esse possint, donec ordinatis moribus ad id recurrant vnde defecerunt: quod

sol.

Naturalis
instinctus
sensus.

Defectus
auctor.

non

non est intelligendum generaliter sicut Origenes existimauit, sed tantum de his, quæ recurreret. Illa autem etiam, quæ non recurrent, congruentissime in pœna pro meritis ordinatur. *Idem in soliloquiorum primo.* Deus igitur est, qui malum non facit, & facit esse ut non pellimum fiat.

De malo duplici, scilicet culpa, & pœna.

C A P. XCVI.

Petrus Lombardus. Priuatio est corruptio boni, dicitur & peccatum, & pœna, peccatum secundum efficientiam id est actiue, quia priuat, & corrumpit bonum. Pœna autem secundum effectum id est passionem, quæ est effectus peccati. Et alterum quidem Dei est scilicet pœna. Alterum vero diaboli vel hominis vel culpæ. Quædam tamen sunt culpæ, ut sint etiam peccatorum pœnæ. *Aug. in Ench. Ad iram vero Dei pertinet iustam, quicquid cæca, & indomita concupiscentia libenter faciunt mali. Et quicquid manifestis aptisque pœnis patiuntur multi. Idem contra Faustum li. 2.* Itaque ut dicit Apostolus, quod princeps huius seculi excæcauit mentes infidelium, si quis intellexerit diabolum, hoc enim malis eum persuasionibus facere non negamus, quibus qui consentiunt iustitiæ lumen amittunt: id etiam fit Deo retribuente, quod iustum est: verum hoc homines perturbati non nunc intelligunt in vno eodemque opere malo (non postea consequente alia, quæ erit manifesta, sed quadam continuo comitate vindicta) aliud venire de astutia suadentis, aliud de nequitia volentis, aliud de iustitia punientis. Cum diabolus suggerit, homo consentit, Deus deserit, *Idem super Gen. li. 8.* Malum quidem nisi experimento non sentiremus, quia nullum esset si non fecissemus. Neque enim aliqua natura est mala. Sed amissio boni hoc nomen accepit: homo enim cum sit bonum mutabile, melius bonum fit, cum bono incommutabili adhæserit. Amando, & seruiendo ei, rationali, & propria voluntate. Ideo quippe, & hæc magni boni natura est, quia & hoc accipit ut possit summi boni adhærere naturæ. Quo si noluerit bono se priuat, & hoc ei malum est, unde etiam per iustitiam Dei cruciatus cõsequitur. Quid enim tam iniquum est ut bene sit desertori boni. Nullo modo hoc fieri potest. Sed aliquando amissi superioris boni non sentitur malum, cum habetur, quod amatur inferius bonum. Sed diuina iustitia est, ut qui voluntate amisit, quod amare debuit, cum dolore amittat, quod amauit, cum naturarum creator vbique laudetur. Adhuc enim bonum est, quod dolet bonum amissum. Nam nisi aliquod bonum remansisset in natura, nullius boni amissi dolor esset in pœna. *Aug. de Cini. Dei li. 19.* Proinde, nec ipsius diaboli natura in quantum natura malum est, sed peruersitas eam malam fecit.

Quod malum culpa ordinatur per malum pœna.

C A P. XCVII.

Itaque diabolus in ordinis tranquillitate non permansit. Et bonum, quod illi est in natura non ei subtraxit iustitia Dei, qua ordinatur in pœna. Nec ibi Deus bonum insequitur, quod creauit, sed malum, quod ille commisit: nec enim totum aufert, quod naturæ dedit: sed aliquid ademit, & aliquid reliquit, ut sit quod doleat, quod ademit. Et ipse dolor testimonium est boni adempti, & boni relictum: nisi enim bonum relictum esset, bonum amissum dolere non posset. Sed quoniam æquitas ac salus virtutis bonum est, & boni amissione dolendum est, profecto cõuenientius iniustus dolet in supplicio, quam lætatur est in delicto. Nam qui peccat peior est si lætatur in dano æquitatis. Qui vero cruciatur si

nihil acquirit boni, dolet damnum salutis. Sicut ergo lætitia deserti boni in peccato, testis est voluntatis malæ, ita dolor amissi boni, supplicio testis est naturæ bonæ, qui enim dolet amissam naturæ suæ pacem, ex aliquibus reliquijs pacis id dolet, quibus fit ut sibi natura amica sit. *Idem in libro 11.* Sicut ergo Deus naturarum bonarum est optimus creator, ita voluntatum malarum iustissimus ordinator, ut eum illæ malè vtantur naturis bonis, ipse bene vtatur etiam voluntatibus malis. Neque enim vllum Angelorum aut hominum crearet, quem præsciret malum futurum, nisi pariter nosset quibus eos bonorum vsibus commendaret, atque ita ordinè saculorum tanquam pulcherrimum carnem etiam quasi quibusdã antidotis honestaret, iuxta quod scriptum est, *contra malum bonum est, & contra uitam mors, &c.*

Qualiter Angeli boni diuisi sunt à malis tanquam lux à tenebris.

C A P. XCVIII.

Augustinus de Cini. Dei lib. 11. Inter bonos igitur, & peccatores Angelos Deum, quis dubitet diuisisse vel præsciencia vel opere. Illosque bonos merito lucem appellari. Quandoquidem nos adhuc infide viuentes, & illorum æqualitatem adhuc sperantes vtique non tenentes, iam lux ab Apostolo dicti sumus. *Fuistis enim inquit aliquando tenebra, nunc autem lux in domino.* Istos vero desertores tenebras, qui peiores sunt hominibus etiã infidelibus. Sed & si alia lux, & alia tenebræ in loco illo Genesios designata sunt: nos tamen nihilominus illas duas societates Angelicas esse nouimus, vnam videlicet seruientem Deo, alteram rumentem typho: vnam cui dicitur, adorate Deum omnes Angeli eius: aliam cuius princeps dicit. Hæc omnia dabo tibi si cadens adoraueris me. Vnam Dei sancto amore flagrantem: aliam propriæ celsitudinis immundo amore fumantem. Et quoniam scriptum est Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam: illam in cælis cælorum habitantem: istam inde deiectã in hoc infimo aereo celo tumultuantem: illã luminosa pietate tranquillã, istam tenebrosis cupiditatibus turbulentam: illam Dei nuru clementer subueniente, iuste vlciscentem, istam suo fastu dominandi, & nocendi libidine astuantem. Illam ut quantum vult consulari Dei bonitati ministram: istam ne quantum vult noceat Dei potestate frænata. Illam hæc illudet ut nolens persecutionibus suis prosit. Hæc illi inuidentem cum peregrinos suos colligit. Denique & si in principio Genesios commemorantur opera Dei corporalia, habent certè nonnullam similitudinem ad hæc spiritualia, secundum quod dicit Apostolus. *Omnes vos filij estis lucis, & filij diei, non sumus noctis neque tenebrarum.* *Idem in lib. 12.* Proinde causa beatitudinis Angelorum bonorum ea verissime reperitur, quod ei adhærent, qui summè est. Causa vero miseræ malorum, quod ab illo, qui summè est, auerſi, & ad seipsos conuersi sunt, qui non summè sunt. Et hoc vitium, quid aliud nisi superbia nuncupatur? Initium quippe omnis peccati, superbia. Noluerunt ergo ad eum custodire fortitudinem suam. Et qui magni essent, si ei, qui summè est, adhæreret, se illi præferendo id, quod minus est, pertulerunt: hic primus defectus. Prima inopia primum vitium, eius naturæ, quæ ita creata est, ut nec summè esset, & tamen ad beatitudinem habendam eo, qui summè est perfrui posset à quo auersa non quidem nulla, sed tamen minus esset: & ob hoc misera esset. Huius porro malæ voluntatis causa efficiens si queratur: nihil inuenitur.

Qualiter

Nulla natura est mala.

Eccl. 1. 11

Qualiter mali deiecti sint & boni confirmati.

C A P. XCIX.

Petrus Lombardus. Igitur superbiæ suæ merito de cælo empyreo in quo cum alijs fuerat, deiectus est Lucifer cum omnibus prauitatis suæ consortibus in hunc aerem caliginosum: qui iuxta Petri sententiam eis quasi carcer vsque ad diem iudicij deputatus est. Tunc enim in baratrum inferni detrudentur, secundum illud: *Ite maledicti &c. Gregor. in moralib. lib. 34.* Quodque de diabolo in Iob legitur. *Cum sublatus fuerit timebunt angeli ac territi purgabuntur,* futuram pro præterito ponitur. *Leuiathan* siquidem ab arce rectitudinis cadente, in ruina eius etiam electi Angeli expauerunt. Et cum istum superbiæ lapsus eijceret: illos ad robustius standum timor ipse solidauit. Qui etiam territi purgantur, huius namque lapsus eos & terruit, & purgavit. Terruit ne conditorem superbe despicerent. Purgavit quia exeuntibus reprobis actum est, vt electi soli remanerent. *Petrus Lombardus.* Quod autem in hunc aerem caliginosum deiectus est lucifer cum complicibus suis, hoc etiam ad probationem nostram factum est: vt videlicet nobis causa sint exercitationis. vnde dicit Apost. *Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes mundi, rectores tenebrarum harum.* Quod tamen in infernum quotidie descendant aliqui dæmonum, qui animas cruciandas illuc deducant, quodque illic semper aliqui sint, qui alternatis fortasse vicibus illic animas cruciant & detinent, non procul est à vero. De Lucifero autem quidam putant, quod ibi religatus sit & ad nos tentandos non habeat nunc recursum: donec in Antichristi tempore nouissimo soluetur: ipsum putant primum hominem tentasse & vicisse. Et secundo dominum & ab eo victum esse, & ideo in inferno religatum. Alij putant eum ex quo cecidit: pro peccati sui magnitudine illuc fuisse demersum.

Qualia effecti sunt dæmones per peccatum.

C A P. C.

Augustinus de Ciuit. Dei lib. 12. Angelorum itaque bonorum, & malorum intra se contrarios appetitus: non naturis principijsque diuersis, cum Deus omnium substantiarum conditor, bonos vtrosque creauit, sed voluntatibus, & cupiditatibus extitisse fas dubitare non est. Alij namque constant in communi omnibus bono quod Deus illis est, atque in eius æternitate, veritate, charitate perstiterunt. Alij sua potestate delectati: velut summum bonum sibi ipsis essent, a superiori communi omni bono ad propria mala defluerunt: & habentes electionis fastum: pro excellentissima æternitate vanitatis astutiam, pro certissima veritate studia partium, pro indiuidua charitate superbi, fallaces, inuidi, effecti sunt. *Idem in eodem 8. lib.* Certum est dæmones esse spiritus nocendi cupidissimos, a iustitia penitus alienos, superbia tumidos, inuidia liquidos, fallacia callidos. *Petrus Lombardus.* Denique adeo per malitiam obstinati sunt, quod bene velle non possunt, & si bonum est quod aliquando volunt (volunt enim aliquando aliquid fieri quod Deus vult fieri, & vtrique illud bonum est, & iustum fieri.) Nec tamen bona voluntate illud volunt. Habent tamen liberum arbitrium, quia nullo cogente, sed spontanea voluntate a gratia destituti, bonum vitant, & malum sequuntur: habent ergo liberum arbitrium, sed depressum, ita quod ad bonum surgere non valent. *Ioannes Damascenus li. 2.* Quod hominibus est mors, hoc est Angelis casus, post ca-

Asum enim non est eis penitentia, quemadmodum nec hominibus post mortem. *Dionysius de diuinis nominibus.* Non est autem dæmonum genus malum quantum est iuxta naturam suam, sed quantum non est. Et non est mutatum in eis totum datum bonum, sed ipsi à dato ceciderunt toto bono. Et datas eis Angelicas denominationes nunquam commotas fuisse dicimus, sed sunt, & integri, & clarissimi. Itaque sunt, & ex optimo sunt, & bonum optimum concupiscunt, esse viuere & intelligere existentium appetentes. Et præuaricatione, & fuga, & casu à connaturalibus sibi optimis, dicuntur mali secundum quod non sunt & quod non appetunt. *August. de natura boni.* Melior est etiam corruptio per malam voluntatem rationalis spiritus, quam irrationalis incorruptus: *Idem de Ci. Dei li. 11.* Sed & tantum valet in naturis rationalibus quoddam veluti pondus voluntatis, & amoris, vt cum ordine naturæ Angeli hominibus, tamen lege iustitiæ boni homines malis Angelis præferantur.

De Scientia eorum.

C A P. CI.

Augustinus de ciuitate Dei. Dæmones, quia vocabulum Græcum est, à scientia nominati dicuntur. Est enim in eis scientia sine charitate, & ideo tam inflati sunt id est superbi, vt honores diuinos sibi velint exhiberi. *Petrus Lombardus.* Licet Angeli mali sint per malitiam obstinati, viuaci tamē sensu penitus non sunt priuati. Nam vt dicit Isidorus, triplici acumine scientiæ dæmones vigent scilicet subtilitate naturæ, experientia temporum, reuelatione supernorum spirituum. *Auctor.* Subtilitate naturæ adhuc habent à prima creatione, de qua superius dictum est: quod scilicet ante casum habebat essentia simplicitatē, & rationis perspicacitatem. *Hieron. super psal. 16.* De absconditis inquit tuis adimpletus est venter eorum. vter dicitur castus intellectus, venter ergo Angelorum id est intellectus eorum repletus fuit de mysterijs Dei antequam cecidissent. *Aug. de ci. Dei lib. 9.* Dæmones non sicut Angeli Sancti æternas temporum causas, & quasi Cardinales in Dei sapientia contemplantur. Sed quorundam signorum nobis occultorum maiori experientia quam nos & multo plura futura prospiciunt, dispositiones etiam suas aliquando pronuntiant. Denique sepe isti, nunquam illi falluntur. Aliud est temporalibus temporalia coniectare: eisque temporalem, & mutabilem modum suæ voluntatis, & facultatis inferere, quod dæmonibus certa ratione permittitur est. Aliud in æternis Dei legibus quæ in eius sapientia viuunt, mutationes temporum præuidere. Deique voluntatem quæ tam certissima quam potentissima est omnium scilicet spiritus eius participatione cognoscere, quod sanctis Angelis rectè discretionem donatum est. *Bernardus Clarauallensis.* Itaque sicut iam supra dictum est. Seraphin duabus alis velant caput, duabus pedes domini, vt nec alta Dei, nec profunda eius malignus valeat contemplari: medium aliquid eidem relinquatur ad videndum, sed vtrique ad inuidendum. *Origenes super Iob li. 1.* Circumuis inquit terram, & per ambulanti eam, mala hac gloria tua. Terram circumis, & ad cælum non reuertaris. Circumis autem non terrenis gressibus, sed spiritualibus seductionibus. Terram circumis velut spiritus volans, & ea quæ dicuntur voce cuncta audiens. Et quæ operibus fiunt videns. Ea vero quæ in corde tractantur nesciens. Si enim cogitationes hominum diabolus sciret, nihil boni facere permitteret. Sed omnia bona mox vt cogitatione cepta essent destrueret.

Qualiter

Ex lapsu vnius Angeli alij purgati fuerunt.

Deligatione Luciferi.

Libertum arbitrium in dæmonibus.

Triplex acumen dæmonum.

Qualiter pronuntiant futura.

CAP. CII.

SI autem venti aeris regiones ac subito perflant, ac transeunt: nonne magis aeris spiritus mundum peruolant: & subito vbiq; presentes sunt? Hinc enim & diuinationes fiunt: dum cuncta, quæ in omni loco mundi huius fiunt videntes: & quæ dicunt audientes: ministris nequitie suæ reuelant. Et ex his quæ fiunt, etiam alia futura probare docent.

Ioannes Damascenus lib. 2. Futura dæmones non nouerunt, prædicunt tamen quandoque ea quæ fiunt longe videntes, quandoque verò conijcetes, vnde & multum mentientes, quibus non oportet credere, & si multoties vera dixerint, nouerunt autem & scripturas. *Augustinus de diuinatione demonum.* Prænuntiant dæmones plerumque ea quæ ipsi futura sciunt, aliquando autem ea quæ naturalibus signis, vt aeris tempestatem, & huiusmodi futura prænotant. Aliquando hominum dispositiones non solum prolaras, sed etiam cogitatione perceptas, cum signa quædam exprimuntur in corpore, tota facilitate perdiscunt, atque hinc etiam futura prædicunt: verum in suis prædictionibus plerumque, & fallunt & falluntur. Falluntur quidem cum dispositiones suas pronuntiant, & improviso aliquid iubetur, quod eorum consilia cuncta perturbet, falluntur cum causis naturalibus, sicut medici, & nauæ, & agricolæ, sed longe acutius per acrimoniam sensus aliqua prænotant, quæ etiam superna dispositione repente mutantur.

De potestate eorum.

CAP. CIII.

Gregorius in moral. 18. Omnis quidem voluntas diaboli iniusta est, & tamen permittente Deo omnis potestas iusta, vnde ipsi dicitur. *Spiritus domini malus, malus* propter nequissimam voluntatem, & *domini* per acceptam iustissimam potestatem. *Idem in dial. lib. 3.* Absque omnipotentis Dei concessione nullam habet potestatem contra hominem malignus spiritus, qui etiam in porcos intrare non potuit, nisi permissus. *Hier. super Psal. 34.* Itaque de quibusdam in Psal. dicitur. *Fiat Angelus Domini persequens eos,* id est spiritus malus. Domini quidem est: quia dominus illum creauit: & ipsum habet in sua potestate. *Malus* autem non natura, sed sua adinventione. *Idem super Ezech. lib. 9.* Alibi quoque per prophetam loquitur Deus dicens: *Tradam terram in manus pessimorum,* qui videlicet eos torqueant. Neque enim boni, sed mali Angeli tormentis præpositi sunt. *Ioannes Damasc. lib. 2.* Non habent dæmones virtutem aduersus aliquem, nisi à Deo dispensante concedatur, sicut in lob, & in porcis. Permissione vetò Dei & fortitudinem habent: & transmutantur & transfigurantur in quamcumque volunt figuram secundum imaginem id est fantasiam. *Augustinus de diuinatione demonum:* Accipiunt autem sæpe potestatem, & morbos immittere: & aerem vitando morbidum reddere: & peruersis mala facta suadere. *Idem de Trinit. lib. 3.* Ex ineffabili autem Dei potentatu fit, vt quod possent mali Angeli, si permitterentur: ideo non possant, quia non permittuntur. Neque enim occurrit alia ratio: cur non potuerunt facere cyniphes: qui ranas serpentesque fecerunt: nisi quia maior adestat prohibentis Dei damnatio per Spiritum sanctum, quod etiam magi confessi sunt dicentes: *Digitus Dei est hic.*

SPEC. NATVRALE.

Qualiter per eos exercentur artes magica.

CAP. CIIII.

Petrus Lombardus. Dæmonum autem scientia ac virtute exercentur etiam artes magicæ, quibus tamen tam scientia, quam potestas à Deo data est, vel ad fallendum fallaces, sicut in Egyptios, & etiam in ipsos Magos data est, vt eorumdem spirituum operatione viderentur admiranda quibus fuerant damnandi, vel ad monendum fideles, ne tale quid facere pro magno desiderant, vel ad exercendam, vel probandam iustorum patientiam. Nec putandum est dæmonibus hanc rerum visibilibus materiam ad nutum seruire, sed Deo potius, à quo hæc potestas datur. Nec sanè creatores dicendi sunt, quia per illos magi ranas serpentesque fecerunt. Non enim ipsis illi crearunt, sed Deus, qui occulta rerum semina visibilibus huius mundi elementis originaliter indidit. Ex quibus, & progrediendi primordia, & incrementa debita, & distinctiones formarum quasi ab originalibus regulis sumunt. Dæmones autem pro subtilitate sui sensus ipsa semina nobis occultiora nouerunt, & ea per congruas elementorum temperationes latenter spargunt. Atque ita, & gignendarum rerum, & accelerandorum incrementorum occasiones præbent.

De falsis transmutationibus.

CAP. CV.

Augustinus ad Deo gratias. Dæmones nonnulla faciunt Angelis sanctis similia, & non veritate, sed specie. *Ex lib. de anima, & spiritu.* Dicit humana opinio, quod quadam arte, & potestate dæmonum homines conuerti possunt in lupos, & iumenta, & portare quæque necessaria, postque peracta opera iterum ad se redire, nec bestialem in eis mentem fieri, sed rationalem humanamque seruari. Hoc sic intelligendum est, quod dæmones quidem naturas non creant, sed aliquid tale facere possunt, vt videantur esse, quod non sunt. *Augustinus de Ciuitate Dei lib. 18.* De iudificationibus dæmonum, quid dicemus, nisi de medio Babylonis esse fugiendum. Quanto quippe in hæc ima maiorem potestatem dæmonum videmus, tanto tenacius mediatori inhærendum, per quem de imis ad summa conscendimus. Nam cum essemus in Italia audiebamus talia de quadam regione illarum patrium, vbi stabularias mulieres imbutas his malis artibus in caseo dare solere dicebant, quibus vellent seu possent viatoribus, vnde in iumenta illico vertentur, & necessaria quæque portarent, postque perfuncta opera ad se redirent, nec in eis vitam bestialem fieri, sed rationalem seruari. Sic *Apuleius in libro asini* autem sibi accidisse scripsit, vt accepto veneno, humano animo permanente asinus fieret.

Quid de talibus iudificationibus sensu August.

CAP. CVI.

Idem in eodem. Firmissime credendum est, Deum omnia facere posse, quæ voluerit, siue in iudicando, siue in præstando. Nec sanè dæmones naturas creant, si aliquid tale faciunt, sed specierenus, quæ à vero Deo creata sunt commutant, vt videantur esse, quod non sunt. Non itaque solum animum, sed nec corpus quidem vlla ratione crediderim, dæmonum arte, & potestate in membra, & lineamenta bestialia veraciter posse conuerti. Sed phantasticum hominis, quod etiam cogitando vel somniando per intumescibilia rerum genera variatur, & cum corpus non sit, corporum similes formas celeritate mira capiens, sopitis aut oppressis corporeis hominis sensibus, ad aliorum sensum nescio, quomodo ineffabili figura corpora posse perducere, ita vt ipsa corpora hominum

G

alicui

Ad quid
Magi per
mittuntur à
DeoQuomodo
dæmones
transmutantur

alicui iaceant viuentia quidem, sed multo grauius ac vehementius, quam somno sensibus suis oblectatis. Phantasticum autem illud veluti corporatum, in alicuius animalis effigie, mirabili modo sensibus alienis appareat, talisque etiam sibi homo esse videatur, sicut alius sibi videre posset in somnis, & portare onera, quæ onera si vera sunt corpora portantur à dæmonibus, vt illudatur hominibus, partim vera onerum corpora, partim iumentorum falsa cementibus.

Exempla quibus eius sententia comprobatur.

C A P. CVII.

Exemplum.

Augustinus *ibidem*. Iam quidam nomine Præstantius, patri suo contigisse indicabat, vt venenum illud in domo sua per calcem sumeret, & iaceret in lecto suo quasi dormiens, qui tamen à nullo poterat excitari. Post aliquos autem dies eum velot vigilasse dicebat, & quasi somnia narrasse, quæ passus est, & caballum se scilicet factum annonam inter iumenta alia portasse militibus, quod ita vt narrauit compertum est factum fuisse, quæ tamen sua somnia videbantur. Indicauit, & alius se domui suæ per noctem antequam requiesceret, vidisse venientem ad se quendam Philosophum sibi notissimum, sibi que exposuisse nonnulla platonica, quæ antea rogatus exponere nolisset. Et cum ab eodem quæsisset. Cur in domo eius fecerit, quod in domo sua petenti negarit. Non feci inquit, sed me fecisse somniaui, ac per hoc alteri per imaginem phantasticam exhibitum est vigilanti, quod alter vidit in somnis. *Valerius Maximus in libr. 1.* Duo familiares Archades iter vna facientes Megaram venerunt, quorum alter se ad hospitem contulit, alter in tabernam diuertit. Hic qui in hospicio erat, vidit comitem suum orantem, vt sibi cauponis insidijs circumuento succurreret, posset enim eius accursu celeri imminente periculo se subtrahi. Quo visu prosiliit excitatus, & tabernam illam qua ille diuerterat petere conatus est. Deinde propositum hoc humanissimum tanquam superuacuum damnauit, & lectum ac somnum repetijt. Tunc idem ei saucius oblatus obsecrauit, vt quoniam vitæ suæ auxilium ferre neglexisset, necis tamen vltionem non negaret. Corpus enim suum à caupone trucidatum iam plaustrum ad portam ferri stercore coopertum. Itaque tam constantibus familiaris precibus compulsus, protinus ad portam cucurrit, & plaustrum, quod in quiete demonstratum erat comprehendit, cauponemque ad supplicium perduxit.

Exemplum Helinandi ad idem.

C A P. CVIII.

Aliud exemplum.

Helinandus *13. libro Chronicorum*. Simile quiddam de phantastico homine memini me audiuisse ab Ebando patre meo, qui fuit camerarius Henrici Rhemensis Archiepiscopi, fratris Ludouici Regis Francorum. Dicebat enim, quod eodem Henrico tempore quodam æstatis somnum meridianum in itinere carpente, quidam miles inter ceteros aperto ore dormiebat post prandium, de cuius ore visa est ab alijs vigilantibus, quædam alba bestiola in modum mustelæ exiisse. Et vsque ad riuulum illic propè currentem venisse. Cumque transire vellet, nec posset, discurtebat per Ripam huc, & illuc, si forte transitum inueniret. Quidam autem aspicientium currens euaginatam gladium loco pontis, in transuersum eiusdem riuuli, qui valde angustus erat, posuit, moxque bestiola desuper currens, riuulum transiuit, & longius: vltra transcurrens non comparuit, post aliquod spacium rediens ad eundem riuu-

lum, querebat transitum. Quo non inuento ille gladium vt prius in transuersum riuuli posuit, & illa cito transiens ad os dormientis à quo exierat cucurrit, & alijs videntibus intrauit, mox ille expergefactus est, & interrogatus vtrum aliquid dormiens vidisset. Respondit multum se per somnium fatigatum fuisse, & multas vias difficiles ambulasse, per quandam aquam bis super pontem ferreum transiisse. Ex quibus dictis socij crediderunt verum fuisse, quod ille somniauerat. *Hoc idem de Guaciano Rege legitur*. Ecce, quod ait Augustinus, vbi supra verum esse compertimus phantasticum, scilicet hominis, ad aliorum sensum nescio quo ineffabili modo figura corporea posse perducì. Quod autem illud phantasticum in aliena forma, scilicet mustelæ, vigilanti apparuit, hoc factum est vel diuinitus vt vigilans instrueretur, scilicet intellectus, spiritum dormientis ad modum huiusmodi animalis ingeniosum esse, & subdolum, vel quod in eos quibus præualere poterat, crudelis erat, sicut mustela mures persequitur, aut aliquid tale, quod eius naturæ congruat, aut instinctu diaboli hoc faciebat, vt qui hoc viserat falleretur, putans spiritum hominis corporeum esse, & cum corpore simul deficere, sicut Epicuri putarant, & quidam hæretici.

Aliud exemplum eiusdem de falsa transmutatione.

C A P. CIX.

Idem *in eodem*. Porto de phantastica mutatione hominum in bestias recentior est memoria nostrorum fere temporum quam vt inter obliterata possit nescire. Refert enim Guil. Malmesburiensis Monachus in historia sua, quod tempore Petri Damiani erant duæ vetulæ in strata publica qua Romam itur, quales Augustinus appellat stabularias, idest transeuntes hospitio pro mercede suscipientes. Nam stabulum propriè hospitium venale, & publicum. Hæc vno commorantes tugurio, vnoquoque imbutæ maleficio, hospitem si quando solus superueniebat, in equum, vel suem, vel asinum mutabant, & mercatoribus vendentes pretium habebant. Quadam die inuenem quendam histrionicis gestibus victum exigentem hospitio susceptum, asinum fecerunt, multum inde lucrantes per asinum, scilicet qui miraculo gestuum distinebat transeuntes. Nam quocumque modo præcepisset anus, mouebatur asinus. Non enim amiserat intellectum, sed loquelam, multum inde quæstum confluauerant vetulæ. Audiens hoc vicinus diues, asinum emit magno pretio, diciturque esse ei ab illis vetulis, vt custodiret eum ne in aquam intraret. Seruatusque asinus diu ab aqua, tandem incautiorem nactus custodiam, in lacum proximum se proiecit, & ibi se diu volutans Asininam figuram perdidit, propriamque recepit. Cumque custos eius suscitaretur ab eodem obuio, si asinum vidisset, ille se esse dixit. Famulus ad dominum retulit, Dominus ad Apostolicum Leonem virum sæculo sanctissimum. Coniunctæ anus idem fatentur. Dubitantem Papam confirmauit Petrus Damianus vir eruditissimus, producto exemplo de Simone Mago, qui Faustinianum videri fecit in figura Simonis. Hoc exemplo inducitur præfatus Guilielmus ad probandum, quod nihil quod per nigromantiam fit potest per aquam fallere intuentem. Dixerat enim prius quoddam genus pulueris esse locupletissimi, qui quicquid contigit, in aurum conuertit. Non quod ita pro vero sit, sed quia ita esse videtur, quod ad aquas diluitur.

Aliud exemplum.

Nota de aqua.

Quod

*Quod magica transfiguratio non omnium visum
fallit, sed quorundam tantum.*

C A P. CX.

In eodem. Sciendum tamen, quod magica transfiguratio non omnium visum fallere potest, quia nec ipsos magos, nec eos quos premoniunt contra talem falsam apparentiam, nec viros spirituales, & sanctos, sicut legitur de Simone Mago, quod unguentum quoddam composuit, quo dum Faustianus pater Clementis rogatus ab eodem, faciem suam perunxisset, in ipsum Simonem transfiguratus est. At ipse rogauit Appionem, & Ambionem, ut eodem hoc de succo facies suas ungerent, ne in aspectu. Faustianum fallerentur. omnibus autem illis tribus videbatur Faustianus esse Simon Magus. Petro tamen Apostolo non apparebat immutatus, qui etiam propriam figuram restituit. Similiter etiam puella quaedam, quae per magica beneficia videbatur in equam mutata, Machatio Aegyptio non apparebat, qui eam ungens oleo benedicto a phantastica mutatione liberauit.

*De mulierculis, qua dicunt se ire noctem cum
Diana, & Herodiade.*

C A P. CXI.

Ex libro de spiritu, & anima. Quaedam mulierculae post Sathan conuersae, demonum illusionibus, & phantasmatibus seductae credunt se, & profitentur nocturnis horis cum Diana Dea Paganorum, vel cum Herodiade, & innumera mulierum multitudine equitare, earumque iussibus obtemperare. Ipse namque qui transfiguratur se in Angelum lucis, cum mentem cuiusque mulierulae ceperit, & hanc sibi per infidelitatem subiugauerit, illico transformatur se in diuersarum personarum species, & similitudines, & mentem quam captiuam tenet, in somnis deludens, modo leta, modo tristia, modo cognitas, modo incognitas personas ostendens, per deuia quaeque seducit. Et cum solus spiritus hoc patitur, infidelis non in animo, sed in corpore hoc euenire opinatur. Idcirco nimis stultus est, & hebes, qui haec omnia, quae in spiritu fiunt, etiam in corpore accidere fieri arbitratur. Cum & Ezechiel, & Ioannes Euangelista, & alij Prophetae, & Apostoli in spiritu, non in corpore viderent visiones.

De diuersis generibus demonum.

C A P. CXII.

Cassianus in libr. collationum, in illa, qua dicitur se-
Grensi. Sunt autem diuersa demonum genera. Quidam sunt quos Faunos vulgus appellat, qui ita seductores, & ioculatores sunt, ut cetera quoque loca, & vias obsidentes, praeteruentes tantummodo fatigent ac derideant, sola illusionis suae tormento contenti. Alij in nociuis hominum incubationibus pernoctant. Alij ita truculenti, & furibundi sunt, ut eis non sufficiat illorum tantummodo corpora, quos suppleuerint atroci dilaceratione vexare, sed etiam super transeuntes eminus irruant, eosque sequissimè cedere conantur, quales illi in Euangelio describuntur, ob quorum merum per viam illam transire nullus audebat. Alij eorum corda quos ceperunt inani quodam timore inficiunt. Hos Baticos vulgus nominat. Alij inuidias, & blasphemias hominibus inspirant, qualis ille fuit, qui in libro Regum ait, *Egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium.* Sunt & demones muti, & surdi. Sunt & incitatores libidinis, & auaritia. Sunt nocturni, & diurni, & meridiani. Sunt etiam, qui per nomina ferarum designantur, ut onocentauri, pilosi, syrenae, lamiae, dracones, & huiusmodi.

SPEC. NATVRALE.

A *Isidor. in lib. Erym. 8.* Lamias ex hominibus factos demones aiunt, qui meriti mali fuerunt, quarum natura esse dicitur, terrere paruulos, & in angulis garrere tenebrosis. Lamias fabulae tradunt infantes corripere ac laniare solitas a laniando dictas. Pilosi dicuntur, & incubi, ab incubando, id est stuprando. Saepe enim incubi existunt cum mulieribus, & earum concubitum peragunt, quos demones Galli Dulos vocant, quia hanc immunditiam assidue exercent. Quem autem vulgo incubonem vocant, hunc Romani Faunum ficatum dicunt. *Hymno super Isa.* Pilosi sunt derisorium genus demonum, qui paruere fidei homines ducunt in paludes, & cum cachino discedunt: *Glossa super Isa. 13.* Syrena vel syrenes dicitur esse portentum diaboli, quod dulci cantilena decipit nauigantes, nisi claudant aures. Vnde in Isaia de Babylone dicitur: *pilosi saltabunt ibi, & respondunt vlula in adibus eius, & syrena in delubris voluptatis.*

*Quod in demonibus etiam prelationes sunt,
& alij alijs praesunt.*

C A P. CXIII.

Petrus Lombardus. Praeterea sciendum, quod sicut de maioribus, & minoribus Angelis, quidam ceciderunt, & quidam persisterunt, ita de utroque gradu quidam corruerunt. Et sicut inter bonos Angelos alij alijs praesunt, ita & inter malos alij alijs prelati sunt, quando enim durat mundus Angeli Angelis, & homines hominibus, & demones demonibus praesunt. Sed in futuro omnis euacuabitur prelatio, ut dicit Apostolus: habent quoque secundum modum scientiae maioris vel minoris prelationes alij maiores, alij minores. Quidam enim vni prouinciae, quidam vni homini, quidam vni vitio praesunt. Inde spiritus vnus dicitur superbiae, alius spiritus luxuriae, &c. quia de illo vitio maxime potest quilibet homines tentare; a quo nominatur. Inde est, quod nomine demonis diuitiae vocantur, scilicet mammona. Non quia diabolus habeat in potestate dare diuitias cui vult vel auferre. Sed quia vitium illis ad hominum deceptionem. *Cassianus vbi supra.* Sciendum est ergo, non omnes demones omnia vitia suggerere, sed vnicuique vitio certos spiritus incubare. Nec cuncti pariter suas ingerunt prauitates, sed vicissim prout temporis vel loci vel ipsius suscipientis prouocauerit oportunitas.

*Quod hominibus infecti inter se quoque
discordes sunt.*

C A P. CXIII.

Augustinus de Civ. Dei lib. 8. Demones autem, ut dictum est superius, constat esse nocendi cupidissimos, inuidentia liuidos, fallacia callidos. *Historia super beati immaculati.* Diabolum vitiorum nostrorum incentorem debemus metuere, puncto temporis omnem amplitudinem huius mundi ambientem, cui dulce est peccare nos, ut peccatorum nostrorum testimonio gloriatur. Est enim eius haec propria calliditas, ad peccandum instigare, & peccantes arguere, vnde dicitur accusator fratrum. *Origenes super Iob lib. 1.* Merito diabolus accusator dicitur. Non enim acquiescit accusare homines ad Deum, sed & Deum ad homines. *Ioannes Chrysostomus super Mattheum lib. 1.* Homines autem non quantum vult tentat diabolus, quantum ad se nunquam cessaret a tentatione, neque enim habet alium actum. Non enim manducat, nec dormit, nec aliud operatur, nisi ut tentet, ut fallat, ut subuertat, hic est cibus illius, & honor, & gaudium. *Cassianus vbi supra.* in illis quoque vitijs quibus communiter oblectantur demones perpetuam concordiam, & perfectam consensionem habere non possunt inter se.

G 2

Num-

Lamia.

Pilosi incubi.

Euacuabitur
prelatio om-
nis demonum.

Cur diabo-
lus accusator

Visiones
sunt plerumque
spiritum.

Fauni.

Numquam enim poterit in rebus indisciplinatis disciplina modusque seruari. In nonnullis tamen sibi consentiunt, unde & locis quibusdam specialiter inhereant, & ea iugiter obsident. Sic autem unusquisque spiritus sigillatim impugnationem accepit mentis, ut aut cum victus abscellerit, alij eam spiritui tradat acrius impugnandam, aut certe si victor extiterit alteri nihilominus tradat similiter illudendam.

Quod iugiter humanis sensibus insidiantur.

C A P. CXV.

Cyprianus libro de zelo, & timore. Excubandum est igitur, & omnibus virtutibus elaborandum, ut scruentis inimici iaculis ex omni parte qua percuti possumus repugnemus. Nam circumit ille nos singulos, & tanquam hostis clausos obsidens muros explorat, & tentat, an sit pars aliqua membrorum minus stabilis, & fida, cuius aditu ad interiora penetretur, offert oculis formas, ut visu castitatem destruat, aures per canora musica tentat ut soni dulcioris auditu Christianum rigorem soluat, & molliat, linguam ad conuuium prouocat, manum iniurijs lacessentibus ad perulantiam cædis instigat, falsa ostentat, ut surripiat vera, ad bellandum aduersus seruos Dei semper inquietus, & semper infestus, in pace subdolos, in persecutione violentus. *August. de 83. questionibus.* Sententia est cuiusdam sapientis nomine Fonteus, quam paganus quidam scripsit de mente mundanda ad videndum Deum, sed Christianus baptizatus, & mortuus est. Agite inquit o miseri hoc agite, ut numquam hoc domicilium polluat malignus spiritus, ne sensibus immixtus incestuet animæ sanctitatem, lucemque mentis obnubilet. Serpit hoc malum per omnes aditus sensuales, dat sese figuris, accommodat coloribus, adhæret sonis, latet ira tallaciaque sermonis. Odoribus se subiicitur, infundit se saporibus, ac turbidi motus illuue tenebrosis affectionibus tenebratos sensus, quibusdam nebulis implet, omnes meatus intelligentiæ per quos pandere solet lumen rationis radius mentis.

Hilarius super Beati immaculati. Posuerunt inquit peccatores laqueum mihi. Sermo, cogitatio, opus nostrum, semper adiacentes habet laqueos, quos nobis Angeli transgressores extendunt, sed ille cuius anima in manibus Dei est, semper Deum cogitans, ab his euolat ut dicat, *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium.*

De processu eorum in tentationibus hominum.

C A P. CXVI.

Cassianus ubi supra. Non sunt autem omnes demones eiusdem ferocitatis aut desiderij, neque vnus fortitudinis atque nequitiae. Insipientibus quoque, & infirmis non nisi inferiores spiritus in certamine comparantur. Quibus superatis gradatim semper aduersus athletas Christi robustiori pugna succedit. Nam pro comparatione vitium aut profectus humani, etiam difficultas colluctationis augetur. Noster enim archagonita Christus exæquat colluctantium vites, & immoderatos eorum refrenat, & repellit incutit, faciens cum tentatione exitum, ut possimus sustinere. Habent autem ipsi sicut & nos in pugna sua laborem, & anxietatem in conspectu, & in superatione tristitiam, & confusionem, sicut gaudium de victoria, nihil autem lædere possunt nisi sibi consentientes. Nunc etiam debiliores sunt, quam olim fuerunt inter anachoritarum principia, vix enim aliquis etiam stabilis & ætate prouectus tunc poterat habitationem solitudinis tolerare. In ipsis autem cænobijs in quibus commorabantur 10. vel 12. ita eorum atrocitas grassabatur, & frequentes ac visibiles eorum

sentiebantur aggressus, ut non auderent omnes pariter noctibus obdormire, sed vicissim alijs somnum degustantibus, alij Psalmis, & orationibus vel lectionibus intendebant. Quod autem nunc lentius nobiscum pugnant, aut de negligentia nostra fit, quia de dignantur contra nos configere, aut de virtute crucis dominicæ, quæ vbi que penetrat, & coruscat. Intantum enim tepent iam nonnulli, ut necesse sit eos remissioribus monitis palpari, dummodo professionem, & locum non relinquunt, ne circumeuntes vagi crassioribus vitijs implicentur, magnusque fructus ab eis obtineri creditur, si solummodo se etiam qualibet ignauia valeant in solitudine continere.

Quod semel victi fugiunt confusi.

C A P. CXVII.

Origenes super Numeri. Puto autem, quod sancti repugnantes aduersus istos incitatores minuant exercitium demonum, velut quam plurimos exterminent nec vltra fas sit illi spiritui, qui ab aliquo sancto caste, & pudice viuendo victus est, iterum alium hominem impugnare. *Petrus Lombard.* Hoc autem quidam intelligendum putant tantum de illo vitio in quo superatus. *Author.* Alioquin sequeretur, quod diabolus princeps, qui tentauit Christum, non sit tentaturus Antichristum, quod falsum est. Sed ista solutio non videtur sufficere, quia diabolus tentauit Christum de tribus vitijs, sub quibus omnia vitiorum genera continentur, scilicet de superbia, auaritia, & concupiscentia carnis. Ideo dicitur, quod *illud a quo victus est, de eodem vitio non potest amplius tentare, sed alios bene potest.* Vnde verum est, quod diabolus Christum a quo victus est, amplius numquam tentabit, sed alios fortissimè tentabit in fine sæculi secundum Augustin. ita ut moueantur (si fieri potest) etiam electi. Quod autem dicit Origen. opinio non assertio est.

Quod demones miscent se humoribus.

C A P. CXVIII.

Augustinus de diuinatione demonum. Demones terrenorum amatoribus malefacta suadent, miris, & inuisibilibus modis per subtilitatem corporum suorum corpora humana non sententia penetrando, & se cogitationibus eorum per quædam imaginaria visa miscendo, siue vigilantium siue dormientium.

Author. Licet autem diabolus quando suggerit animæ mala ingrediatur corpus, non tamen sit homo dæmoniacus, quia dæmoniacus proprie dicitur qui habens dæmonem in corpore ita pressus est, & traditus ei, ut non habeat libertatem aliquid faciendi, nec vtatur libero arbitrio, sed diabolus per eum operetur. Nec oportet, quod vnus spiritus sit intra alium, id est diabolus intra animam, quæ diffusa est per totum corpus, quia spiritus non est quantus quantitate, sed virtute, unde multi spiritus possunt in eodem loco esse, nec tamen vnus in altero. Dicitur tamen diabolus se inferere sanguinibus, id est humoribus, quia in virtute imaginatiua, quæ abundat humoribus, imprimat imagines rerum delectabilium, ex quibus surgunt malæ cogitationes dum anima circa eas occupatur. Et ita non agit in eam immediatè, sed mediantibus sanguinibus quibus se immiscet, maximè quando de gula, & luxuria tentat. Ipsi enim humoribus mediantibus excitatur anima in carnis concupiscentia.

Cassianus ubi supra. Non est autem mirum spiritum posse spiritui insensibiliter coniugari ad suadendum, quæ sibi placita sunt. Est enim inter eos sicut inter homines quædam substantiæ similitudo vel cognatio. Numquam vero eos sibiipsis inferi vel vniri, ita ut alter alterius capax sit, possibile est, hoc enim soli Deo conuenit, qui incorporeus, & simplex est.

*Cur lentius
diaboli pugnant nobiscum.*

Nota.

*Homo dæmoniacus
quis*

Quod

Quid non illabatur humanis mentibus.

C A P. CXIX.

Gennadius de Ecclesiasticis dogmatibus. Dæmones per energiam non credimus animæ substantialiter illabi, sed applicatione, & oppressione vniiri.

Beda super actus Apostolorum. Mentem hominis iuxta substantiam non potest implere nisi creatrix Trinitas. Implet autem satanas cor alicuius, non quidem ingrediens aditum cordis, sed fraudulenta deceptione animam in affectionem malitiæ trahens, per cogitationes, & incentiua vitiorum quibus plenus est. Impleuit ergo cor Ananiz, non intrando, sed malitiæ suæ virus inferendo.

Author. Vnde dicitur diabolus non esse malarum cogitationum immissor. Non enim immittit ipsas cogitationes, quæ peccata sunt, quia sic non essent imputandæ ipsi animæ, sed vt supra dictum est, imprimi tantum imagines, ex quibus surgunt cogitationes dum anima circa eas sponte negociatur. Et forsitan dicitur eas imprimere, quia dum miscet se virtuti imaginatiuæ format eas in seipso. Et inde resultat in imaginatione, scilicet hominis sicut speculum si admo-ueatur speculo, forma impressa in vno resultat in alio, licet anima credat eas tantummodo in seipsa formari, propter vehementem applicationem maligni spiritus ad eam, qui non solum vt dictum est ipsas imagines imprimi: sed etiam malè cogitata incendit, & ideo dicitur incensor. *Hiero. super Mattheum lib. 2. De corde enim exeunt cogitationes mala, &c.* Ex hac sententia arguendi sunt, qui cogitationes à diabolo immitti putant, & non ex propria voluntate nasci: diabolus quidem adiutor, & incensor malarum cogitationum esse potest, sed auctor esse non potest.

Qualiter deprehendunt hominum cogitationes.

C A P. CXX.

Idem ibidem. Nec debemus opinari eum cordis ocula rimari. Sed ex habitu corporis, & gestibus estimare, quid versemus intrinsecus: verbi gratia, semper in insidijs positus, si pulchram mulierem nos crebro viderit respicere, intelligit cor amoris iaculo vulneratum. Et leuem cogitationum nostrarum scintillam fomitibus suis inflammat.

Origenes super Iob lib. 1. Itaque sicut iam dictum est, circumiui inquit terram. Mala est hæc gloriatio tua. Terram circumis, & ad cælum non reuerteris. Circumis autem non terrenis gressibus, sed spiritualibus seductionibus. Terram circumis tanquam spiritus volans. Et ea quæ dicuntur voce, cuncta audiens, & quæ operibus fiunt videns. Ea quoque quæ in corde tractantur nesciens. Si enim cogitationes hominum diabolus sciret, nihil boni facere permetteret. Sed omnia bona mox vt cogitatione cepta essent destrueret.

Cassianus vbi supra. Quod autem spiritus immundi cogitationes nostras aliquando sentiunt, hoc ex indicijs sensibilibus forinsecus colligant. Ipsas quoque cogitationes quas ingerunt vtrum susceptæ sint vel quemadmodum susceptæ sint, non per ipsius animæ naturam, idest non per illum interiorem animæ motum in medullis ipsius, vt ita dixerim, lauantem. Sed ex motibus, & indicijs corporis deprehendunt, vtputa cum gastrimargiam suggererint, si viderint ad fenestram Monachum, vel ad solem vel ad coquinam curiosius aspectantem, vel si audierunt eum de cibo loquentem, cognoscunt desiderium gulæ fuisse susceptum. Si fornicationem ingesserint, & viderint cum carne commotum petulanter aspiceret, aut loqui, aut tangere intelligunt in penetralibus animæ libidinis iaculum fuisse defixum, & similiter in alijs vitijs. Quod etiam à viris prudentibus aliquando deprehen-

Aditur. Sunt sicut latrones in domibus quas furtim agredi cupiunt occultas qui solent explorare diuitias, quas per sparsas arenarum minutias ad earum circumitum deprehendunt. Cogitationes autem, quæ de internis animæ sensibus nondum prodierunt, adire vel cognoscere omnino non possunt.

Cur non permittantur à nobis videri.

C A P. CXXI.

Idem ibidem. Tanta verò spirituum densitate aer est constipatus, qui est circa terram. In quo non quieti ociosisque versantur: vt satis vtiliter eos nostris aspectibus prouidentia diuina subtraxerit, aut enim terrore concursus eorum, aut horrore vultuum, in quo se pro voluntate sua cum libitum fuerit transformant, intolerabili formidine homines consternerentur. Aut certè nequiores quotidie eorum exemplis fierent, fieretque inter homines quædam perniciofa, & dæmones familiaritas, & exitialis coniunctio, qualis esse solet inter ipsos maleficos. Si enim flagitia, quæ inter eos committuntur iugiter conspicerent, nullo temporis puncto à sceleribus desinentes eos cerne- rent, quos nulla carnalis lassitudo, nulla occupatio rei familiaris aut sollicitudo victus quotidiani sicut nos vnquam cessare compellit. Omnes autem impugnationes quibus homines impetunt, etiam contra se inuicem indefesso conamine assidue exercent, & illarum victoria gaudent, aut diminutione cruciantur.

Qualiter energumenos, & cultores suos vexent.

C A P. CXXII.

Idem. Quidam energumeni sic à dæmonibus vexantur, vt ea, quæ gerunt vel loquuntur nequaquam intelligant, quidam verò norunt, & postea recordantur: quod euenit non per aliquam animæ diminutionem, neque per talis maligni spiritus infusionem, vt animæ substantiam penetrans, & velut ei vnitus, & quodammodo indutus ea sermones ac verba per os patientis emittat, hoc enim nullo modo ab eis fieri posse credendum est. Sed contingit hoc per corporis debilitatem, cum scilicet in illis membris in quibus vigor animæ continetur, immundus spiritus insidens, eique importabile pondus imponens, obscuritate terretima intellectuales eius sensus obruit atque intercept. Quod nonnunquam etiam vini febrisque vitio, seu nimij frigoris alijsque valetudinibus extrinsecus superuenientibus accidit. Sola enim Trinitas ita est intellectualis naturæ penetratrix, vt non solum complecti eam, & ambire, sed etiam illabi ei possit eique infundi.

Author. Energumeni propriè dicuntur quos dæmones vexant interiorius, vt non possint operationes virtutum naturalium exercere, pro ratione liberi arbitrij. Tales enim non dicuntur obsessi, sed energumeni propter interiorem operationem diaboli. Nam energia dicitur vis quædam potestatiua, & laboriosa, impellente diabolo in homine interiorius facta. Quorum autem corpora diabolus non intrat, sed exteriorius manens vexat, impediens quandoque ne videant vel audiant, vel huiusmodi: tales propriè dicuntur obsessi ad modum castri. Solent autem dæmones cultores suos vexare corporaliter, vt in vita Beati Bartholomæi legitur. Et quasi egritudines corporis dolores immittere, vt cum eis sacrificassent, ipsi ab eorum vexatione cessantes viderentur eos propitiando sanauisse, vt sic eos magis in errore idolatriæ confirmatos diutius detineant.

Similitudo.

Diabolus quomodo implet cor?

Diabolus non est auctor cogitationum.

Energumeni qui

Obsessi.

Qualiter ſimulachris aſſideant.

C A P. CXXIII.

Cloſia ſuper Abacuc. 2. Spiritus immundus aſſidere ſimulachris poteſt, ſed intrinſecus eſſe non poteſt. *Autor.* Subintelligendum eſt per modum viuificantis, ſicut anima in corpore. Nam poteſt quidem dæmon intrare ſimulachrum lapideum, & inde reſponſa dare, ſed non ei adhærere ita vt illud viuificet, & ſenſificet, vt vnam potentiam cum eo faciat, ſicut anima cum corpore. Et hæc expoſitio Prophetæ bene conſonat textui, qui dicit, *Omnis ſpiritus non eſt in viſceribus eius.* Poſſet etiam dæmon includi in aliquo vaſe, ſicut includebantur per incantationes Salomonis. Sed nihilominus poſſet videre ea, quæ eſſent extra vaſ, quia non agit, nec videt per diſtantiã ſiue per medium, cum ſit ſpiritus, ſed immediatè. Dicitur tamen quod *animam hominis in ergaſtulo corporis incluſam videre non poteſt propter umbram ipſius corporis*, quod tantis tenebris animam inuoluit, vt nec ipſa clarè videat, nec ab alijs ſpiritibus videri poſſit niſi à Deo, & ab Angelis: qui etiam hoc habent per gratiam, non à natura: vnde humanum corpus comparatur lapidi aiolotropo, quem qui ſecum habet, ab alijs hominibus videri non poteſt: ſic anima corpus humanum gerens non poteſt videri ab alijs ſpiritibus. Tam potius videre poteſt ea, quæ ſunt diaboli, ſcilicet imaginationes quas illi anteponit ſicut ille qui eſt in loco tenebroſo videre poteſt eum, qui eſt in lumine vel extra tenebras, nec e contra. Quod autem non poteſt diabolus eam videre dum eſt in corpore, non impedit corporis diſtantiã, ſed umbra. Nam ſi eſſet incluſa in dolio vel in alio vaſe, poſſet eam videre, ſicut etiam ablata umbra videt eam quando exuta eſt corpore.

Dicitur quorundam duruſculi.

Qualiter homines etiam bonos vexent, & eis obediãt.

C A P. CXXIIII.

Caffianus vbi ſupra. Non ſunt autem deſpiciendi, qui diuerſis tentationibus à dæmonibus vexantur. In quibus duo debemus credere. Et quod ſcilicet ſine Dei permiſſione nullus ab eis omnino tentetur. Et quod omnia nobis à piſſimo patre, & medico pro noſtris vtilitatibus itrogantur. Nam plerumque pro leuiſſimis etiam delictis ſancti homines, & perfecti corporaliter vexandi traduntur ſatanæ, vt ſi quid in eis purgandum eſt, ante mortem purgetur. Sicut Abbas Moyſes vir Sanctiſſimus aliquando diſputans contra Abbatem Macharium quadam opinione præuentus, vnum ſermõnem Macharij paulo durius reprehendit. Et conſeſtim tam dico dæmoni traditus eſt, vt humana ſtercora ori ſuo ingereret. Continuoq; orante Machario dicitur citius curatus eſt. Sic & propheta in lib. Regum leoni traditus eſt ad deuorandum propter inobediẽtiã culpam, quam tamen non de induſtria neque de vitio propriæ voluntatis contraxit, ſed ab alio Propheta fuerat circumuentus. Sciendum eſt autem, quod maligni ſpiritus duobus modis obediunt hominibus. Aut enim ſanctitati fidelium diuina gratia, & virtute ſubduntur inuiti, aut faciliſſis impiorum ſeu carminibus quibusdam deliniti, velut familiaribus adulantur.

Diaboli obediunt hominibus duobus modis.

Utrum corpora dæmones habeant.

C A P. CXXV.

Augustinus ſuper Gen. 4. lib. Philoſophi dixerunt dæmones eſſe animalia aerea, quia corporum aereorum natura vigent. Et propterea morte non diſſoluuntur, quia præualet in eis elementum, quod ad

faciendum aptius eſt, quàm ad patiendum. Qui ſi ante tranſgreſſionem cœleſtia corpora gerebant, non mirum ſi ex pœna conuerſi ſunt in aeream qualitatem, vt iam poſſint à ſuperiori elemento id eſt ab igne pari. *Idem in lib. de diuerſitate dæmonum:* Dæmones duabus rebus quantum ad aereum corpus attinet, præditi ſunt, ſcilicet acrimonia ſenſus, & celeritate motus. Quibus etiam experientia rerum ſpacio vitæ longioris acceſſit: per has efficientias, quas aerei corporis natura ſortita eſt, non ſolum multa futura prædicunt, ſed etiam mira faciunt.

Autor. Hæc & huiusmodi de corporibus dæmonum creditur Aug. dixiſſe, non ita ſentiendo vel affirmado, ſed magis opinando, vel aliorum opiniones recitando, maxime Philoſophorum, quod ex ipſis verbis diiudicare nolunt, quibus ait, Dæmones dicuntur aerea animalia, non ait ſunt, vnde & in lib. de Civ. Dei 11. ita dicit, Platonici dixerunt omnium animalium in quibus eſt anima rationalis, tripartitam eſſe diuiſionem, Deosque excellentiſſimum locum tenere, ſcilicet in cœlo, homines in firmam, ſcilicet in terra dæmones medium, ſcilicet in aere. Et ſicut eis diuerſa eſt dignitas locorum, ita etiam naturarum. Deos autem vocant Angelos. Quibus etiam ipſe Plato in thymeo Deum introducit loquentem ſic. *Dij Deorum, &c. Apuleius de Deo Socratis.* Dæmones ſunt genere animalia, ingenio rationalia, animo paſſiua, corpore aerea, tempore æterna.

Autor. Communis autem eſt opinio, dæmones non eſſe animalia aerea, ſed ſpiritus immundos incorporeos, & ſecundum naturam ſuam aſpectibus noſtris inuiſibiles, qui tamen de hoc aere in quo habitant, corpora aſſumunt cum hominibus apparent.

Richardus de Trini. lib. 4. Nonne ex Euangelio innotuit, quod Dominus ex vno homine legionem dæmonum eiecit? Si dæmones corpora habent, vbi queſo in eo fuere. In ſpiritu, an in corpore? Conſtat, quia omne corpus longitudinem, latitudinem, & profundum habet, & eo ipſo ſine locali capacitate ſubſiſtere non poteſt, qualem quidem ſpiritus omnino non habet, ergo non in ſpiritu, ſed in corpore fuerunt. Sed quomodo, vel in qua parte hominis. Nam & ſi dixeris ſubtilia corpora habere, cuius queſo exiguitatis ea putas eſſe, ſi credis vel ſolam hominis pellem corpori detractam tot corpora poſſe comprehendere?

De incuborum vexatione, exemplum de phantaſtica muliere.

C A P. CXXVI.

Augustinus de Civit. Dei 15. libro. Creberima fama eſt, multi que experti ſunt vel ab illis qui expertos ſe audiſſe confirmant, Siluanos, & Faunos, quos vulgo incubos vocant, improbos ſæpe mulieribus exiſſe, & earum appetiſſe ac peregiſſe concubium. Et quosdam dæmones quos duſios galli nuncupant, aſſidue hanc immunditiam, & tentare, & efficere. *Ganfridus Antiochorum.* Quidam decanus ſacerdotum cum ſore ducis, Burgundiæ Regi Sicilia, Rogerio deſponſata, aliquandiu regnum eſt inhabitans, ibi certifiſſimè competit, quod narrabat iuuenis quidam ſtrenuus, & natandi peritus, circa crepuſculum noctis lucente luna in mari balneans, mulierem poſe natantem per crines apprehendit, tanquam vnum ex ſocijs, qui eum vellet mergere, eam alloquens nulum verbum extorquere potuit, opertamque pallio in domum eam duxit, & tandem in vxorem ſolemniter accepit. Increpatus aliquando à quodam ſocio, quod phantaſma accepiffet, expaueſcens eripuit gladium, minatus eſt in conſpectu eiſdem mulieris, filium quem ex ea ſuſceperat interfecturum, niſi illa loqueretur, & diceret vnde eſſet. Vx inquit tibi miſero, vtilem perdis vxorem dum me cogis effari. Tecum ſorem, & tibi benè fotet, ſi iniunctum mihi ſilentium

Auguſtinus loquitur ex ſententia aliorum.

Exemplum.

Diabolus ſuccuba.

tenere

tenerem permisisse. Nunc autem me deinceps non videbis, & mox euanuit. Puer creuit, & marinum balneum frequentare cepit. Tandem vna dierum phantastica illa mulier coram multis eundem puerum in eisdem fluctibus occurrentem rapuit, quem si verus puer fuisset, mare ad litus expellere debuisset.

Aliis exempla ad idem.

C A P. CXXVII.

Aliud. **H**elinandus 4. libro. In Coloniensi diocesi famosum & immane palatium Reno flumini supereminet, quod iunamen nuncupatur, vbi pluribus olim congregatis principibus ex improviso aduenit nauicula, quam collo alligatam cignus trahebat argentea cathena, exinde miles nouus & incognitus omnibus exiit & cignus naue reduxit. Miles postea nobilem uxorem duxit: & liberos procreauit. Tandem in eodem palatio residens, cignum inspiciens aduentantem cum eadem nauicula, & cathena, statim in nauem se recepit, & ulterius non comparuit: progenies eius vique hodie perseverat. In Lingonensi quoque prouincia, quidam nobilis in sylvarum abditis reperit mulierem speciosam preciosis vestibus amictam, quam admauit, & duxit. Illa plurimum balneis delectabatur, in quibus visa est aliquando a quadam puella in serpentis se specie volutare. Inculata viro, & deprehensa in balneo, nunquam deinceps comparitura disparuit, & adhuc durat eius progenies. *Aliud.* In vita quoque Sancti Bernardi legitur, quod in Ciuitate Varinthenensi demon incubus muliere quadam abusus est septem annis cubante etiam ea iuxta virum suum, quem Beatus Bernardus coram omni populo candelis ardentibus excommunicans ab ea fugauit. In eadem prouincia, scilicet in minore Britannia: creberrime leguntur tempore Arturi Regis, & sociorum eius huiusmodi casus accidisse. *Aliud.*

Author. His, & huiusmodi exemplis videtur quod demones possunt & coire cum mulieribus, & generare. Nam & Merlinus fertur a demone incubo genitus fuisse.

Sententia prudentum de eodem.

C A P. CXXVIII.

Idem. Sed nunc dicunt magistri, demones non posse generare, licet possint, & nouerint semina commiscere: ad generationem hominis exiguntur non solum semina sed etiam operationes vtriusque, scilicet maris & femine: vnde si demon semen viti proijceret in matricem mulieris nunquam per hoc tamen fieret hominis generatio. Itaque per commixtionem seminum quam faciunt demones illa sola animalia fieri possunt quae sunt per putrefactionem, vt ranæ, muscæ, & quidam serpentes. Ea vero quae sunt per generationem non possunt per rationem prædictam. Dicunt ergo falsum fuisse, quod Merlinus dicitur sit a demone progenitus, sed forte mater eius passa est illusionem in somnis a diabolo, ita quod videbatur sibi viro succumbere, vel aliquid tale. Et in ipsa illusionem putabat se tunc concepisse, licet non concepit: dicebat enim se de spiritu in hominis specie illum concepisse, vt legitur in Chronicis prædictis, ergo etiam in consimilibus casibus, vbi videtur in concubitu demonum homines natos fuisse, possumus dicere non fuisse veros homines, sed phantasticos, vel non fuisse ex tali concubitu genitos, sed fallaciter aliunde suppositos, siue ab homine siue a demone. Sed nec ipse demonum concubitus videtur esse verus & naturalis, sed magis phantasticus. Nec in eo credo demones aliquam delectationem habere, nisi in hoc solo, quod faciunt mulieres peccare. *Cassianus vbi supra.* Nullo ergo modo credendum est spirituales naturas cum feminis

SPEC. NATURALE.

A carnaliter coire posse. Nam si hoc aliquando posset fieri, quomodo nunc, vel nunquam, vel raro videmus aliquos ex eorum concubitu de mulieribus absque virili semine nasci, cum præsertim constat eas libidinum sordibus admodum delectari, quas proculdubio per semetipsas potius, quam per homines, exercere mallent, si illud villo modo posset effici.

Quod demones omni motu liberi arbitrii peccant.

C A P. CXXIX.

Gregorius in moral. 18. Omnis voluntas diaboli iniusta est, & tamen permittente Deo omnis potestas iusta. *Glossa super epistolam secundam ad Corinthios.* Quæ autem conuentio Christi ad Belial, idest ad diabolum apostatam. Ille enim omnia malè agit, Christus autem omnia bene.

Author. Regulariter ergo dicitur, quod demones cum actione sua, & omni motu procedente ex libero arbitrio purè peccant mortaliter. Non enim possunt peccare venialiter, quia non habent sensualitatem sicut nos, vt scilicet primo comedat mulier, scilicet sensualitas, & postea vit, idest ratio, sed statim in eis consummat peccatum, quia nunquam mouentur nisi motu rationis. Ideo autem dixi. (Ex libero arbitrio) quia quosdam habent motus rationales, quibus diligunt se, & Deum, sed hi irreuocabiles sunt, & naturales, quia non subiacent libero arbitrio. Nam velint nolint, quilibet demon diligit se, & Deum. Et ideo in his motibus non est meritum, neque demeritum, quia purè naturales sunt. Voluntati autem rationali, quæ est libera, habent odio Deum. Et vellent eum non esse, si fieri posset. Vnde dicit Psalmus. *Superbia eorum, quæ se oderunt ascen. semper.* Habent etiam odio omnem creaturam præter se. Et quilibet demon de alio simpliciter vellet eum non esse, sicut & alias creaturas. Et tamen quodammodo vult eam esse, scilicet vt noceat. Ex hoc enim quod nocent applaudunt sibi inuicem, & congaudent: sed quilibet odit omnem creaturam in quantum est creatura, sicut & creatorem, & hoc excepto naturali amore. Nam nullo modo potest in eo adeo corrumpi naturalis affectio, vt odiat se, quia hoc ipsa natura non patitur, quia de necessitate sibi est amica, & appetit commodum suum. Et ob hoc etiam diligit illum a quo est omne bonum. Iuxta illud August. Deus quem amat omne, quod amare potest, siue sciens, siue nesciens. Quod autem dicitur. *Qui diligit iniquitatem, odit animam suam,* sic intelligendum est, ita agit, ac si odisset se. Sic ergo diabolus odit quidem se per effectum, scilicet se corrumpendo per peccatum, tamen diligit se per affectum.

Verum peccent credendo vel sperando.

C A P. CXXX.

Idem. Sed numquid peccant credendo Deum esse? Dicit enim Iacobus. *Demones credunt, & contremiscunt.* Numquid peccant sperando? Dicit enim Iob: *Eccæ spes eius frustrabitur enim.* Numquid etiam peccauerunt confitendo Christum, & ad eius imperium de obsessis corporibus exeundo? Ad hoc potest dici, quod licet fides eius bona sit, idest habitus fidei bonus, & naturalis. Nihil enim aliud est, quam naturalis scientia vel cognitio, qua cognoscit Deum per speculum, ipse tamen motus fidei, idest ipsum credere de Deo siue cogitare, quotiescumque procedit ex libero arbitrio, est peccatum, quia deprauatur malo fine, vel malo actu comitante. Nunquam enim credit actu vel cogitat de eo, nisi remurmurando vel inuidendo: imo ad hoc ex propria malitia coguntur vt inuideant, sicut aliquis cogitaret de æmulo suo vt ei inuideret actu, vel eum blasphemaret. Quod autem ipsum credere vel confiteri extorquetur ab eis per pœnas, sicut a

Voluntas naturalis, & rationalis.

Demon sese diligit & odit.

Quomodo peccat?

Pharaone, qui cum dixisset. *Nescio Deum, &c.* postea flagellatus confessus est Deum dicens, *Dominus in-
fuit, &c.* tunc non est peccatum, quia non pure procedit ex libertate arbitrij, sed ex coactione timoris. Igitur neque confessio illa demonum, atque exitus de corporibus obsessorum fuit peccatum, quia vtrumque per violentiam timoris extortum est, licet etiam hoc faciendo peccatent in hoc, quod remurmurando, & inuiti faciebant: Cæterum non est credendum, quod diabolus speret æternam beatitudinem, nec velit eam habere simpliciter, & propriè. Nam cum beatitudo sit omnium optabilium plenitudo secundum August. neque vult habere virtutes, neque frui Deo, vel aliquam habere participationem cum ipso, quæ tamen sunt summè oprabilia: hoc tamen dico de voluntate liberi arbitrij: sed voluntate naturali, qua digrit se, vult sibi omne bonum. Ideo autem dicitur. *Spes eius frustrabitur eum.* quia sperat dilationem penarum suarum maiorem, quàm futura sit.

Cur non habeant peccati sui remedium.

C A P. CXXXI.

Petrus Lombardus ita prosequitur. Diabolus, quia sine alicuius tentatione peccauit, per alium vt resurgeret, iuuari non debuit nec per se potuit. Et ideo peccatum eius irremediabile extitit. Homo vero, quia aliquam cadendi occasionem habuit, licet modicam, per gratiam Dei iuuari potuit ad veniam. Et peccatum eius sicut per alium habuit initium, ita

A non incongruè per alium habuit remedium. *Aug. in Enchiri.* Placuit etiam vniuersitatis auctori, & moderatori, vt quoniam non tota multitudo Angelorum Deum deserendo perierat: ea quæ perierat in perpetua perditione remaneret. Quæ autem cum Deo illa deserente perstiterat, de sua certissimè cognita felicitate gauderet. At verò creatura rationalis, quæ in hominibus erat, quoniam peccatis atque supplicijs tota perierat, ex parte meruit reparari, vt Angelicæ societati suppleretur, quod ruina illa minuerat, hoc enim promissum est sanctis, quod *erunt æquales Angelis Dei.* *Ioannes Damasc. lib. 2.* Angelus non est susceptibilis penitentia incorporeus, homo verò propter corporis infirmitatem penitentia fungitur, quod ergo hominibus est mors, hoc Angelis est casus, post casum enim non est penitentia, quemadmodum neque post mortem. *Grego. in moralibus lib. 33.* Quoniam ergo Leuiathan de diuina vita sibi falsa promissione blanditur, vt eius reatus irremissibilis ostendatur. Rectè ad beatum Iob dicitur. *Ecce spes eius frustrabitur eum.* Quodque paulo post subiungitur, non parcam ei verbis potentibus, & ad deprecandum compositis, de ipso quoque Diabolo intelligendum est, qui veniam culparum suarum nunquam petiturus est. *Idem in lib. 34.* Iccirco autem peccans est sine venia damnatus, quia magnus sine comparatione fuerat creatus. De quo iccirco tam mira à Domino referuntur, vt consideret homo quid electus in terra mereatur, si Angelus Angelis in cælo prelatus prosternitur. Vnde per Prophetam ait Dominus, *inebriatus est in cælo gladius meus.*

Cur mediator pro hominibus non pro Angelis.

